

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ PROGRAMI

RİZE GAZETESİ'NE GÖRE
RİZE'DE SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL HAYAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif YORMAZ

EYLÜL – 2016

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ PROGRAMI

RİZE GAZETESİ'NE GÖRE
RİZE'DE SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL HAYAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif YORMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet OKUR

EYLÜL – 2016

TRABZON

ONAY

Elif Yormaz tarafından hazırlanan *Rize Gazetesi'ne Göre Rize'de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat* adlı bu çalışma 12/10/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Tarih Anabilim Dalında* Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet OKUR (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Gürkan Fırat SAYLAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... /

Prof. Dr. Yusuf SÜR MEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Elif YORMAZ

20. 09. 2016

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında yapılmıştır.

Tezimizde Rize'nin 1931 – 1942 yılları arasındaki Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayatı Rize Gazetesi üzerinden incelenmektedir. Rize Gazetesi, Rize'nin ilk yerel gazetesi olarak kabul edilebilir. Çalışmamız, Recep Koyuncu ve İshak Güven Güvelioğlu'nun kişisel arşivlerinin gazete koleksiyonlarında, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İBB Taksim Atatürk Kitaplığı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Rize İhtisas Kütüphanesi gibi Türkiye'nin önde gelen kütüphanelerinde tarafımızca yapılan araştırmalar sonucunda Rize Gazetesinin ulaşabildiğimiz 547 nüshası üzerinden şekillenmiş ve tez konusu kapsamında ele alınan süreçte gazetenin basılmış olan 61 adet nüshasına ulaşamadır.

Bu çalışmada gerek yazım gerekse düzelme sürecinde bana yardım ve desteklerini esirgemeyen,engin bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım danışman hocam Prof. Dr. Mehmet OKUR'a saygı ve şükranlarımı sunarım. Kütüphanesini bana sınırsız şekilde açarak, gazete sayılarını tamamlamamda ve Rize'ye dair dökümanları elde etmemde bana büyük destek veren, Sayın Recep KOYUNCU hocama teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Aynı şekilde tezimle ilgili kaynakları temin etmemde yardımlarını gördüğüm Okt. Veysel Usta hocama da minnettarlığımı sunarım.

Eğitim-öğretim hayatımda bana her türlü maddi ve manevi desteği sağlayan babam Lütfi YORMAZ, amcam Nejdet YORMAZ'a, manevi desteklerini her zaman üzerimde hissettiğim, beni yetiştiren ve bugün bulunduğum yerde olmamı sağlayan annem başta olmak üzere ailemin her bir üyesine şükranlarımı sunuyorum. Tez süresi boyunca beni yalnız bırakmayan, yazım aşamasındaki yardımlarından ve aydınlatıcı fikirlerinden dolayı arkadaşlarım Çiğdem Öz ve Arş. Gör. Hatice DOĞAN'a teşekkür ederim.

Eylül, 2016

Elif YORMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. RİZE BASIN TARİHİ VE RİZE GAZETESİ.....	5-19
1.1. Rize’de Matbaanın Kuruluşu ve İlk Gazetenin Çıkarılması.....	5
1.1.1. Rize Gazetesi ve Yayın Politikası	13
1.2. Gazete Yazarları	15
1.2.1. İsmail Ferit	16
1.2.2. Sıtkı Can	16
1.2.3. Süleyman Kazmaz	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. RİZE GAZETESİNDE SAĞLIK VE SOSYO – EKONOMİK DURUMA DAİR HABERLER.....	20-71
2.1. Sağlık ve Salgın Hastalıklar	20
2.1.1. Sağlık Üzerine Yazılar	24
2.1.2. Memleket Hastanesi	28
2.2. Rize’de Sosyo Ekonomik Durum	28
2.2.1. Sosyal Yardımlar	28
2.2.2. Rize’de Spor	30
2.2.3. Önemli Günler ve Kutlamalar	33
2.2.4. Halkevleri	37
2.2.5. İstatistik Çalışmalar	40
2.2.6. Türkçe Ezan ve Kadınların Giydiği Çarşafın Kaldırılması.....	41
2.2.7. Kadınlara Verilen Seçme Seçilme Hakkı	44
2.3. Rize’de Asayiş.....	45
2.3.1. Rize’de Belediye İşleri	47
2.3.2. Haftalık Hava Rasat Raporları	52
2.3.3. Teşekkür Yazıları	53
2.3.4. Tashih Yazıları	53
2.3.5. Reklam ve İlanlar	53
2.4. Rize’nin Ekonomisi	56
2.4.1. Hayvancılık	59

2.4.2. Dokumacılık	61
2.4.3. Tarım	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RİZE GAZETESİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR HABERLERİ	72-90
3.1. Rize’ de Eğitim.....	72
3.2. Rize’de Kültürel Hayat	74
3.2.1. Öz Türkçe Hareketi	74
3.2.2. Gezi ve Hatıra.....	77
3.2.3. Tarih	79
3.2.4. Kitap ve Dergi Tanıtımı	82
3.2.5. Sinema ve Tiyatro	83
3.2.6. Edebiyat.....	83
3.2.7. Şiir	86
3.2.8. Bilmeceler, Atasözleri, Mani ve Fıkralar	88
SONUÇ	91-92
KULLANILAN KAYNAKLAR.....	93-95
EKLER	96-104
ÖZGEÇMİŞ	105

ÖZET

Tarafımızca hazırlanan bu çalışma ile 1931 – 1942 yılları arasında yayımlanmış olan Rize Gazetesi üzerinden Rize'deki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayat yapısını inceleyerek bölge tarihinin araştırılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Rize Gazetesi incelendiğinde, bölgedeki ekonomik şartlar, adli vakalar, imar – iskân faaliyetleri, bölge halkının devrimlere karşı tutumu, nüfus yapısı gibi pek çok bilgiyi ortaya koyduğundan zengin bir kaynak olduğu görülmektedir. Ayrıca gazetenin elimizdeki mevcut sayılarında memurların tayini, ceza ya da terfi haberleri, reklamlar, çeşitli kurum ve kişilerden verilen ilanlar, adli vakalar, bölgeye gelen gidenler, özel günlere ait kutlama ve anma programları, hükümet bildirimleri ve çıkarılan kanunlar gibi pek çok haber de bulunmaktadır. Bununla beraber Rize Gazetesi, sadece Rize tarihine değil umumî tarihe de ışık tutmaktadır. Nitekim gazetede yalnızca yerel değil, yurt ve dünyadan haberlere de bolca yer verilmiştir. Bu yönü ile aynı zamanda umumî bir gazete özelliği taşıyan Rize Gazetesinin çalışma kapsamında yerel haberleri üzerinden bir değerlendirmeye gidilmiştir. Ancak bu çalışmada yalnızca gazetenin yerel haberlerine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Rize, Basın, Çay, Sosyo-Ekonomik Hayat

ABSTRACT

This study contributes to the investigation of history of region by examining structure of social, cultural, economic and political life in Rize through Journal of Rize which was published in between 1931 – 1942.

It was seen that Journal of Rize is a rich source because of revealing very much information such as economic conditions, judicial cases , reconstruction-housing activities, the attitude of people against to the revolutions, structure of population in the region when Journal of Rize was analyzed. In addition Journal of Rize sheds light on not only history of Rize but also history of public. At the same time not only regional news but also news from the world were published too much in the journal. Although it was a local journal, it had an identity of public journal. However this study included only the local news which was published in Journal of Rize.

In the numbers of journal which was obtained there were a lot of news such as appointment of officers, penalty or promotion news, advertisements, announcements which was given from various institutions and individuals, judicial cases, persons who went and came to the region, special days of celebration and commemoration programs, papers of government introduced laws.

Keywords: Rize, Journalism, Tea, Social Economic Life

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
bkz.	: Bakınız
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
haz.	: Hazırlayan
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
RİZEHEM	: Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
t.y	: Tarih yok

GİRİŞ

İlk kullanımı M.Ö. 5. yüzyıla dayanan Rize adının ortaya çıkışıyla ilgili çeşitli görüşler vardır. Lakin bu görüşler içerisinde daha ziyade üç görüş ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Rize adının Rhisos'tan geldiği yönünde olan görüştür. Yunanca bir kelime olan Rhisos, bölgede yetiştirilen pirince verilen isim olmakla birlikte, Rize'nin doğusundaki dereyle de aynı adı taşımaktadır.¹ İştebu görüşe göre şehir de adını bu dereeden almıştır. Diğer görüşe göre ise şehir adını Rumca kökenli olan ve dağ eteği anlamına gelen Rhiza kelimesinden almıştır.² Üçüncü görüşte de kelimenin Farsça kökenli olup kırıntı ve döküntü manasına geldiği savunulmaktadır.³ Bu üç görüş içinde en çok kabul edilen ise kelimenin dağ eteği anlamına geldiği yönündeki görüş olmuştur.

Rize'nin tarih öncesi dönemi hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Bölgedeki orman dokusu, arkeolojik kazılara izin vermediğinden bölge tarihi, komşu il ve bölgelerin tarihiyle bağlantılı olarak ele alınabilmektedir. Bölge üzerine yapılan çalışmalardan anlaşıldığı üzere Rize, tarihin değişik dönemlerinde farklı devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. M.Ö. Hurriler, Hititler, Kimmerler, Sakalar, Medler, Persler sırasıyla bölgede hüküm sürmüşlerdir. Pers İmparatorluğu M.Ö. 520'de ülkeyi satraplık adı verilen 22 farklı yönetim bölgesine ayırmış, Rize ve Trabzon'u da Pont Satraplığı içine almıştır. Doğu Karadeniz bölgesindeki Pers hâkimiyetine, Makedonya Kralı İskender'in M.Ö. 334'te yaptığı Doğu Seferi ile son verilmiştir. İskender'in ölümünden sonra ise Karadeniz kıyılarında Pontus Devleti kurulmuştur.⁴ Zaman içerisinde Pontus Devleti, Romalılarla rakip olabilecek kadar güçlenmişse de M.Ö. 66 yılında Roma tarafından üç ayrı parçaya bölünmüş ve M.Ö. 63'te ortadan kaldırılmıştır.⁵

¹ Turgut Günay, **Rize İli Ağızları**, 1. Baskı, Ankara: TDK Yayınları, 1978, s. 20.

² Abdullah Battal Taymas, **Yeşil Rize ve İli**, 1. Baskı, Ankara: Doğu Matbaası, 1950, s. 11-12.

³ Orhan Naci Ak, **Rize Tarihi**, 1. Baskı, Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 2011, s. 33.

⁴ Mahmut Goloğlu, **Anadolunun Milli Devleti Pontus**, 1. Baskı, Ankara: Kalite Matbaası, 1973, s. 102-103.

⁵ Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa**, 1. Baskı, Trabzon 1981, s. 8.

Pontus Devleti'nin yıkılmasından sonra Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine giren Rize, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla birlikte Doğu Roma sınırları içinde kalmıştır. Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra toprakları üzerine pek çok saldırıda bulunulmuştur. Halife Osman Döneminde Rize'nin bir bölümü Araplar tarafından vergiye bağlansa da bu durum çok sürmemiş ve Bizans 646 yılında Araplar tarafından ele geçirilen topraklarını 653'te geri almıştır.⁶

Uzun bir dönem boyunca Bizans hâkimiyeti altında bulunan Anadolu toprakları, 1071 Malazgirt Savaşı ile Türklere açılmış, ardından Rize ve çevresi Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından fethedilmiş ve 1077 yılında Selçuklu Devleti sınırlarına dahil edilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin zayıflamasıyla birlikte 1143 yılında Rize ve çevresi tekrar Bizans'a bağlanmıştır.

Bizans yönetimini bahane ederek İstanbul'u işgal eden Haçlılar, burada bir Latin Krallığı kurmuşlardır. Bu sırada Doğu Karadeniz bölgesine kaçan Alexios Komnenos, 1204'te Trabzon Rum Devleti'ni kurmuştur. Rize de bu devletin sınırları içinde yer almıştır.⁷ Trabzon Rum Devleti, 1214'ten itibaren Selçuklulara, Gaznelilere, Moğollara ve İlhanlılara, Timur Hanlığı'na, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerine vergi vererek varlığını sürdürmüştür.⁸

1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethetmesiyle birlikte Rize bölgesi, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına girmiştir. 8 Mart 1916'da Rus işgaline uğrayan bölge, 2 Mart 1918'de bu işgalden kurtulmuş ve tekrar Türk topraklarına katılmıştır.

Rize halkı, gerek I. Dünya Savaşı Dönemi'nde gerekse Millî Mücadele Dönemi'nde maddi ve manevi hiçbir destekten kaçınmamış, gönüllü bir şekilde Kuvay-i Milliye ve düzenli orduya katılarak İstiklal Savaşı'nda mücadele vermiş, milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev almışlardır.

⁶ Makbule Sarıkaya, **Millî Mücadele Döneminde Rize**, 1. Baskı, Ankara: ATAM, 2004, s. 10.

⁷ Günay, a.g.e., s. 19.

⁸ H. Örcün Barışta ve diğerleri, **Rize**, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 28.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında uzun süre sancak merkezi olan Rize, Cumhuriyet ilân edildikten sonra ülkede yapılan idari düzenleme neticesinde 20 Nisan 1924 yılında vilayet statüsüne gelmiştir. 2 Ocak 1936 yılında yürürlüğe giren 2885 sayılı kanunla Erzurum'dan Yusufeli ilçesi, Pazar ilçesinden sonraki arazi alanı, ilçe ve bucaklar alınarak bugünkü Artvin, Çoruh adıyla bir vilayet haline getirilmiştir. Rize ise tek ilçesi olan Pazar ilçesiyle kalmıştır.⁹ Günümüzde ise Rize'nin Pazar dahil olmak üzere 12 ilçesi bulunmaktadır.

Rize üzerine yapmış olduğumuz çalışmanın öncelikli amacı, parçalardan bütüne ulaşmak olarak da niteleyebileceğimiz, 1931 – 1942 yılları arasında yayımlanmış olan Rize Gazetesi doğrultusunda Rize vilayetindeki sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı incelemek olmuştur.

Yaptığımız incelemeler neticesinde yerel bir gazete olan Rize'nin, yayın hayatı boyunca toplumu aydınlatmayı amaçladığını ve yayınladığı çeşitli türden yazılarla yapılan inkılâpları desteklediğini anlamaktayız. Rize Gazetesi'nin özellikle doktor, baytar ve öğretmenlerden oluşan yazı kadrosu dışında bölge gençlerinin yazı ve şiirlerine de yer verdiğini görmekteyiz.

Rize basını üzerine yapılmış bir çalışmaya araştırmamız sürecinde tesadüf etmiş değiliz. Öyle ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında bölgedeki sosyal ve ekonomik hayatı dahi Trabzon basını üzerinden inceleyebilmekteyiz. Ancak gerek bu durum gerekse İstanbul basınında yerel haberlere nadiren tesadüf edilmesi, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik unsurları hakkında doyurucu bilgi teminini güç kılmaktadır.

Kapsam olarak 1931 - 1942 arası dönemin incelendiği “Rize Gazetesi'ne Göre Rize'de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat” adlı bu çalışmada Rize Gazetesi'nin ulaşabildiğimiz mevcut dönem içinde yayımlanmış nüshaları incelenmiş, gazetede yer alan haberler konularına göre tasnif edilerek başlıklandırılmıştır. Ayrıca gerekli görülen yerlerde mevcut haberler hakkında dipnot kısmında detaylı açıklamaya gidilmiştir.

⁹ Ak, a.g.e., s. 207.

Çalışmamızda verilen dipnotlarda gazete yazarlarının ismi kimi zaman yalnızca adıyla kimi zamansa soyadıyla birlikte verilmiştir. Sıtkı Can, Kâzım Erkmek, Kemal Cenap, Hilmi Alovera gibi yazarların zaman zaman sadece adının kullanılmasının sebebi 1935 yılında yürürlüğe giren Soyadı Kanunu ile ilgilidir. Kanunun kabul edilmesinin ardından yazarların soyadları da gazetede yer almaya başlamıştır. Çalışmamızda bu durumu göz önünde bulundurarak, dipnotlardaki yazar ad ve soyadlarını bu doğrultuda hazırlamış bulunmaktayız.

Çalışmamızın ilk bölümünde Rize'deki basın hayatı, bölgede ilk matbaanın kurulması ve Rize Gazetesi'nin çıkarılması anlatılmıştır. Yine gazetede yazılarıyla öne çıkan yazarlar bu bölümde tanıtılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde bölgedeki salgın hastalıklar, bölgenin ilk hastanesi olan Memleket Hastanesi ve hastanede görev alan doktorlar, bölgede yapılan sosyal yardım faaliyetleri gazete haberleri üzerinden ele alınmıştır. Yine bölgedeki sosyal ve ekonomik yaşam bu bölümde anlatılan diğer bir konu olmuştur. Üçüncü bölümde ise eğitim ve kültürle ilgili konular yine Rize Gazetesi haberleri üzerinden incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. RİZE BASIN TARİHİ VE RİZE GAZETESİ

1.1. Rize’de Matbaanın Kuruluşu ve İlk Gazetenin Çıkarılması

1869 – 1928 yılları arasında sadece Trabzon,¹⁰ Artvin, Batum, Giresun, Gümüşhane, Ordu ve Samsun gibi Rize’nin çevre illerinde Türkçe, Ermenice, Rumca, Rusça olmak üzere çeşitli dillerde gazeteler yayımlanırken tarafımızca yapılan araştırmalar neticesinde Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar Rize’de yayımlanmış herhangi bir dergi veya gazeteye tesadüf etmiş bulunmamaktayız.¹¹ 1926 yılında İstanbul’da yayımlanan Yeni Ay isimindeki dergi her ne kadar Rize basını için önem arz etmekte ise de, adı geçen bu dergi İstanbul’da yayımlanmış ve başta Rize olmak üzere bütün Anadolu’da dağıtımı yapılmıştır. Bu derginin Rize ile ilgili olarak anılmasının sebebi ise yayınlayan kişinin Rize’de görev yapan bir öğretmen olmasından öteye gitmemektedir.

1919-1938 yılları arasında Türkiye’de 582 yerel gazete yayımlanmış, bunların 176 tanesi İstanbul’da 406 tanesi ise diğer vilayetlerde çıkarılmıştır. Bu dönemde Trabzon’da çıkan gazete sayısı 28’dir.¹² Türkiye Cumhuriyeti dönemine bakıldığında Trabzon basın tarihi içinde en eski gazete ve matbaa 16 Eylül 1924’te yayın hayatına giren Yeni Yol’dur.¹³ Döneminde yayımlanan diğer gazetelere oranla çok daha doyurucu içeriğe sahip olan Yeni Yol Gazetesi, Trabzon basını için bir okul görevi görmüştür.¹⁴ Aynı yıl Giresun’da Şen Yuva ve Genç Mektebliler, Gümüşhane’de Gümüşhane, Ordu’da Beyanı Hakikat¹⁵, Samsun’da Güneş gazeteleri yayın hayatına girmiştir. Rize’nin ilk yayın organı olan Yeni Ay ise

¹⁰ Hüseyin Albayrak, **Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış**, 1. Baskı, Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi, 1989, s. 61.

¹¹ Cumhur Odabaşoğlu, **Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928**, 1. Baskı, Trabzon: Karadeniz Gazetesi ve Matbaacılık Ltd. Şti., 1987, s. 9.

¹² Atilla Girgin, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’deki Yerel Basının Gelişmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (1997), s.35.

¹³ Hüseyin Albayrak, **Dünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009**, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2010, s. 22.

¹⁴ Albayrak, **Dünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009**, s. 26.

¹⁵ Odabaşoğlu, a.g.e., s. 45.

yukarıda belirtildiği gibi Kasım 1926 tarihinde eğitimci ve şair kişiliğe sahip Trabzonlu Hüseyin Avni Bey¹⁶ tarafından çıkarılmıştır. Yalnızca dört sayı olarak yayımlanan Yeni Ay dergisi, Şubat 1927’de yayın hayatına son vermiştir. H. Gürsoy, Rize Kültür Dergisi’nde yazmış olduğu “Yeni Ay” adlı makalede dergiyi tanıtırken tek sayı halinde çıkmış olduğunu, bundan sonra maddi imkânsızlıklardan dolayı derginin yeni sayısının çıkmadığını belirtmiştir. Ancak bu bilgi tamamıyla yanlıştır. Nitekim yaptığımız araştırmalar neticesinde derginin dört sayısına ulaşmış bulunmaktayız. Son sayı olan 4. sayıda 3. ve 4. sayılar birlikte yayımlanmıştır.

Osmanlı Türkçesi ile yazılmış derginin ilk sayısının kapağında, Mustafa Kemal Atatürk’ün asker üniformalı bir resmi bulunmaktadır. Derginin ilk sayısı kapak dışında 18 sayfadan oluşmaktadır.¹⁷ Derginin ilk sayfasında yer alan “Maksadımı İzah Edeyim” başlığı altında, derginin içeriğinin ne olacağına yer verilmiştir. Buna göre derginin herkese açık olduğu şu sözlerle ifade edilmiştir.

“Ben Yeni Ay’ım, ayda bir defa görünürüm sahifelerimin ihtiva ideceği yazılar, çocuk velileriyle muallimlerin ve çocuklarıdır, yani herkesindir.”¹⁸

Derginin Kasım ayında yayımlanması düşünülmüş ancak yaşanan bazı aksilikler nedeniyle Ocak ayında çıkarılmıştır. Aylık bir dergi olarak yayımlanan Yeni Ay’ın, ilerleyen zamanlarda Hüseyin Avni Bey tarafından 15 günde bir çıkarılması düşünülmüştür. Hüseyin Avni Bey, bu düşüncesini şu sözleriyle ifade etmektedir.

“Şimdilik birçok mahrumiyetlere katlanarak, birçok fedakârlıkları göze aldırarak ayda bir defa çıkabileceğim. Memleket halkı benim kendileri için ihtiyar iylediğim fedakârlığı takdir ider, benim onları sevdiğim kadar onlarda beni severlerse ayda iki defa çıkabilir.”¹⁹

¹⁶ Hüseyin Avni Bey, Yeni Ay Dergisi’ni yayımlamaya başladığı zamanlarda Rize’de İlk Tedrisat Müfettişliği görevini yapmaktaydı. Kişisel gayret ve çabalarıyla dergiyi hazırlayan Hüseyin Bey, derginin Rize’de basılması mümkün olmadığından yine kendi imkânlarıyla İstanbul’da bir matbaa ile anlaşarak dergiyi bastırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. H. Gürsoy, “Rize’de Çıkan İlk Dergi: Yeni Ay” **Rize Kültür Dergisi**, 4, (1958), s. 4.

¹⁷ Derginin 2. sayısı 26, 3 ve 4. sayılarının birlikte yer aldığı son sayısı ise toplam 24 sayfadır. Sayfa sayılarının içine derginin kapakları katılmamıştır.

¹⁸ “Maksadımı İzah Edeyim” (01. 1926), **Yeni Ay**, 1.

¹⁹ “Yeni Ay” (01. 1926), **Yeni Ay**, 2.

Rize’de Yeni Ay’dan önce başka bir dergi veya gazete çıkmadığı da dergide şu sözlerle ifade edilmiştir.

“Zaten bugüne kadar hiçbir gazete ve mecmuası bulunmayan Rize gibi büyük bir vilayet halkı beni yaşatamazsa “günahı vebali boyunlarına!” der ve bulutlarla örtünür, geçer giderim.”²⁰

Dergide eğitim üzerine yazılar, şiir ve bilmecelere de yer verilmiştir. Derginin ikinci sayısının kapağında Başvekil İsmet Paşa, 3. ve 4. sayısında Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in resmi bulunmaktadır. Yeni Ay Dergisi, ağırlıklı olarak kültür ve edebiyat nitelikli bir dergiydi. Bu bağlamda derginin içeriğinde halkın eğitime son derece önem veren yazılara ve talim ve terbiyeye dair metinlere yer verilmiştir.

Rize’de ilk matbaa ve gazete ise, Mustafa Cavaş tarafından Rize Matbaası ve Rize Gazetesi adıyla 1931’de hizmete girmiştir. Rize Gazetesi’nin ilk yıllarında yönetim kadrosu, Vilayet Mektupçusu Behçet Ertan, Ortaokul Eski Direktörü Uğuz, Ortaokul Resim Öğretmeni Niyazi Agun, gazetenin basım direktörü Mustafa Nuri²¹ Bey’den oluşmaktaydı. 1936 yılında gazetenin başyazarı olarak Ortaokul Türkçe Öğretmeni Sıtkı Can’ı görmekteyiz.²² Gazetenin sahipliğini ise dönemin Rize Valisi Ekrem Ergür üstlenmiştir. Gazetenin yönetim merkezi, Halkevi binasında tahsis edilmiş bir odada bulunmaktaydı. Mustafa Cavaş matbaacılığı bıraktıktan sonra matbaacılık işini Kemal Karadeniz üstlenmiştir.²³ (Yaptığımız araştırmalar neticesinde Mustafa Cavaş’ın matbaacılığı bırakma sebebi ve yılı kesin olarak belirlenememiştir.)

Mustafa Cavaş ve Kemal Karadeniz’den sonra Rize’de matbaacılık hizmetini halka sunan Mustafa Ardal olmuştur. Ardal, 1949 yılında Rize’de tek baskı makinesi ile bir matbaa kurmuş ve 5 Mayıs 1950 tarihinde İstanbul’da yayın hayatına başlayan Zümrüt Rize Gazetesi’ni 3 Eylül 1953 yılında çıkan 16. sayısından itibaren Rize’ye taşımıştır. Karadeniz Basımevinde yayına hazırlanan gazetenin ilk sayılarındaki Yazı İşleri Müdürü İlhan

²⁰ “Yeni Ay” (01. 1926), **Yeni Ay**, 2.

²¹ “Basım Direktörümüz”, (13.06.1936), **Rize**, 3.

²² “Bu sayımızla altıncı yıla girmiş bulunuyoruz”, (08.08.1936), **Rize**, 1.

²³ Rize Matbaasının 1939 yılında kapandığına dair sözlü bilgiler vardır. Ancak bu bilgilerin doğru olması mümkün değildir. Nitekim sözü edilen tarihte Rize Gazetesi basılmaya devam etmiştir.

Darendelioğlu'uydu. 22. sayısından itibaren gazetenin Yazı İşleri Müdürü de Mustafa Ardal olmuştur.²⁴ O dönemlerde gazeteyi yayına Mustafa Ardal bizzat kendi hazırlamış, gazetenin baskı ve kesimini de kendisi yapmıştır.²⁵ Başlangıçta 15 günde bir 4 sayfa halinde çıkan gazete, 16. sayısından itibaren Pazartesi ve Cuma günleri tek yaprak olarak yayımlanmış, 7 Aralık 1952'de yayımlanan 26. Sayısından sonra Pazar günleri hariç her gün yayımlanmaya başlamıştır. Zümrüt Rize Gazetesi zaman içinde büyük beğeni toplamış ve bölgenin günümüze kadar yayımlanmaya devam eden en kıdemli ve uzun ömürlü gazetesi olmuştur. Gazetenin imtiyaz sahipliğini 1986'dan itibaren Faik Bakaoğlu üstlenmiştir. Gazetenin ilk sayıda adet fiyatı 10 kuruş, 26 sayılık abone fiyatı 250 kuruş olarak belirtilmiştir.

5 Mayıs 1953 yılında yayın hayatına giren Güneşspor Gazetesi bölgenin ilk spor gazetesidir. İki sayfa halinde yayımlanan gazetenin sahibi ve İdare Merkezi Rize Güneşspor Kulübü, Yazı İşleri Müdürü Osman Kumbasar'dır. Rize Matbaası'nda basılan gazete 29 Eylül 1953 tarihinde yayımlanan 22. sayısı ile son bulmuştur.²⁶

Aylık kültür sanat dergisi olan Rize Kültür Dergisi, Mart 1958 yılında yayın hayatına girmiştir. 35-40 sayfadan oluşan derginin sahibi Rize Öğretmenler Derneği'dir. Kurulduğunda sahibi ve Sorumlu Yayın Müdürü Ercan Kazmaz, Yazı İşleri Müdürü Nazif Kan'dır. Derginin Ercan Kazmaz'dan sonraki sahibi O. Cemil Melek, Yazı İşleri Müdürü Lütfullah Yılmaz olmuştur. Derginin son sahibi ise Yücel Hacaloğlu olmuştur.²⁷ Rize Kültür Dergisi Mayıs 1960 yılında 14. sayısı ile yayın hayatına son vermiştir.

Rize Postası Gazetesi 10 Ağustos 1962 yılında yayın hayatına girmiştir. Pazar günleri hariç hergün yayımlanan gazete 4 sayfadan oluşmaktadır. Günlük müstakil siyasi gazetedir. Günlük traji 500 olan gazetenin yayın hayatı 31 Aralık 1995 yılında sona ermiştir.

Rize Postası Gazetesi'nden 6 yıl sonra yani 16 Ekim 1968 yılında Şemsettin Çepni tarafından yeni bir gazete ve matbaa kurulmuştur. Şemsettin Çepni gazete ve matbaasına Güneş ismini vermiştir. Bunun sebebi, o dönemde Galatasaray içinde yaşanan Fransızlaşma

²⁴ İshak Güven Güvelioğlu, **Rize Bibliyografyası**, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010, s. 105.

²⁵ Fatih Sultan Kar, "Zümrüt Rize Gazetesinin 62 Yıllık Tarihi", (2011),

<http://bianet.org/biamag/diger/129833-zumrut-rize-gazetesinin-62-yillik-tarihi> (14.03.2016).

²⁶ Güvelioğlu, a.g.e., s. 86.

²⁷ Güvelioğlu, a.g.e., s. 97.

hareketidir. Galatasaray içindeki Fransızlaşmaya tepki olarak kurulan Güneşspor kulübü, 10 Kasım 1938 yılında Atatürk'ün vefat etmesi üzerine, artık kendilerine gerek kalmadığını belirterek kulübü kapatma kararı almıştır. Ertesi gün de Güneşspor kapanmıştır. Şemsettin Çepni de bu gelişmeler üzerine Rize'de kurduğu futbol kulübüne, gazete ve matbaasına Güneş ismini vermiştir.²⁸ 1948 yılında kurulan Güneşspor Kulübü'ne de sarı kırmızı renkler verilmiştir.²⁹ Güneş Gazetesi'nin günlük trajı 400 adettir. Elle dizgi ve tipo baskı denilen çeşitleri vardır. Günlük müstakil siyasi gazete olan Güneş, yayın hayatına devam etmektedir.

İstanbul'da kurulmuş Çayeli Kültür Cemiyeti'nin aylık yayın organı olan Çayeli Dergisi, Ekim 1968 yılında yayımlanmaya başlamıştır. Derginin cemiyet adına sahibi Avukat Şeref Çakar, Yazı İşleri Müdürü Şefik Güney'dir. Dergi Mayıs 1970'te yayımlanan 19. sayısıyla son bulmuştur.³⁰

9 Ekim 1969 yılında yayın hayatına giren Ardeşen Gazetesi haftada bir çıkan müstakil siyasi gazetedir. 2 sayfadan oluşan gazetenin sahibi ve Sorumlu Müdürü Ercan Kazmaz, Teknik Sekreter ve Haber Yönetmeni Yılmaz Çevik'tir. Ardeşen Gazetesi, Rize Postası Matbaası'nda basılmıştır. 1970 yılında son bulan gazetenin toplam sayısı 33'tür.

Ardeşen'in Sesi Gazetesi 1972 yılında yayımlanmaya başlayan haftalık gazetedir. Gazetenin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Avukat Sedat Kâhya'dır. 25 Ocak 1973'ten itibaren Sedat Topçuoğlu'nun sahipliğinde yayınına devam eden gazete Ardeşen matbaasında basılmaktadır.³¹

“Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize” adlı eserde 1975 yılında günlük müstakil olarak yayın hayatına başlayan Kuzey Ekspres Gazetesi'nin 1977'de sonlandırıldığı belirtilmiştir.³² İshak Güven Güvelioğlu ise hazırlamış olduğu “Rize Bibliyografyası” eserinde gazetenin 16 Ocak 1976'da yayımlanmaya başladığını, Ağustos 1983'te yayın hayatına son verdiğini belirtmektedir.³³ Gazetenin sahibi Mecit ve Osman Can, Yazı İşleri

²⁸ Fatih Sultan Kar, “Rize Basın Tarihinden Yapraklar”, (2009),

http://www.rizepazar.com/rize_basin_tarihinden_yapraklar-hbr00689.html (14.03.2016).

²⁹ Hüseyin Mataracı, “Güneş Spor Kulübü” **Rize Kültür Dergisi**, 1, (1958), s. 31.

³⁰ Güvelioğlu, a.g.e., s. 80.

³¹ Güvelioğlu, a.g.e., s. 76.

³² Başbakanlık, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize**, Başbakanlık Yayınları, Ankara, 1998, s. 217.

³³ Güvelioğlu, a.g.e., s. 90.

Müdürü Osman Can'dır. Pazar günleri hariç her gün çıkan gazetenin baskısı Karadeniz Matbaasında yapılmıştır.

24 Kasım 1984 yılında Rize Milli Eğitim Müdürlüğü kadrolarınca hazırlanan Öğretmenler Günü Dergisi, her yıl öğretmenler gününde bir sayı yayımlanmaktadır.³⁴

Çağdaş Ardeşen Postası Gazetesi 29 Temmuz 1985 yılında haftalık ve müstakil siyasi gazete olarak yayımlanmaya başlamıştır. Rize'nin Ardeşen ilçesinde faaliyete geçen gazete 4 sayfadan oluşmaktadır. Gazetenin kurucusu ve sahibi Mehmet Er'dir.³⁵ 300 traja sahip olan gazete 1995'e kadar varlığını sürdürebilmiştir.

1994 yılında çıkarılan Karadeniz Ekspres Gazetesi sadece iki sayı yayımlanmıştır. Yine aynı yıl çıkarılan 53 Haber Dergisi'nin de üç dört sayıdan sonra yayını durmuştur.³⁶ Güvelioğlu bahsettiğimiz eserinde derginin Trabzon'da basıldığını ve tek sayısı olduğunu belirtmektedir.³⁷ Derginin imtiyaz sahibi Resul Ekşi'dir.

Mayıs 1994'te Ardeşen'de aylık aktüalite bir dergi olarak çıkarılmaya başlayan Merhaba Karadeniz, Karaaslan Pazarlama adına Osman Nişancı tarafından yayımlanmıştır. Merhaba Karadeniz Dergisi sadece 5 sayı yayımlanabilmiştir.³⁸

Yukarıda bahsedilen Yeni Ay Dergisi dışındaki tüm gazete ve dergiler Rize vilayetinde basılan ve yöreye özgü olan yayın organlarıdır. Bunun dışında bir de Yeni Ay gibi bölge dışında basılıp, bölgeye özgü olan gazete ve dergiler vardır. 1950 yılında çıkarılan ve Ankara'da Devrim Matbaasında basılan Hemşin Dergisi bunlardan biridir. Hemşin dergisi Harf İnkılâbından sonra Rizelilerin latin harfleriyle çıkarttığı ilk dergidir. Tefik İleri'nin desteğiyle çıkarılan dergi sadece 8 sayı yayımlanabilmiştir. Derginin konusu tamamıyla Rize özellikle de Hemşin bölgesi üzerinedir. Rize'nin bir ilçesine özgü çıkarılan ilk dergidir. Derginin imtiyaz sahibi Kâzım Güven'dir.³⁹

³⁴ Güvelioğlu, a.g.e., s. 93.

³⁵ Güvelioğlu, a.g.e., s. 79.

³⁶ Başbakanlık, a.g.e., s. 217.

³⁷ Güvelioğlu, a.g.e., s. 83.

³⁸ Güvelioğlu, a.g.e., s. 92.

³⁹ Güvelioğlu, a.g.e., s. 86.

Rize Haber Dergisi Temmuz 1978 tarihinde aylık olarak çıkarılan, Rize bölgesinin spor, aktüalite, siyasi, magazin dergisidir. Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize adlı eserde derginin ilk sayısının 1979 yılında çıkarıldığı belirtilmektedir. Ancak derginin ilk sayısı yukarıda belirttiğimiz gibi Temmuz 1978 yılında çıkarılmış, daha sonra devam edememiştir. Ocak 1979'da tekrar basılan derginin kapağında dergi sayısı 1 olarak belirtilmiştir. Yine derginin aralıksız olarak yayın hayatına devam ettiği belirtilmektedir.⁴⁰ Ancak bu bilgide yanlışır. Nitekim dergi 1980 darbesiyle birlikte yayın hayatına son vermiş, Mart 1982 tarihinde yayın hayatına tekrar başlamıştır. Dergi bu sayısına da tekrar 1'den başlamış ve bundan sonra 249 sayı yayımlanmıştır. Rize Haber Dergisi, sahibi H.Vural Kazmaz'ın ölümüyle birlikte Ocak 2009 yılında yayın hayatına son vermiştir. Son sayısının kapağında Mustafa Kazmaz'ın resmi bulunmaktadır. 32 sayfadan oluşan dergi, İstanbul'da basılmaktadır.

İkizdere'nin Sesi adını taşıyan gazete İsmet Köseoğlu tarafından Mayıs 1987'de yayın hayatına girmiştir. Ayda bir yayımlanan gazete, İkizdere'deki sorunlara ağırlık vermektedir. Trabzon'da basılarak, bölgede dağıtılan gazete, 9 sayı çıkmış ve maddi sorunlardan dolayı yayınına son verilmiştir. Mayıs 1990 yılında tekrar yayın hayatına giren İkizdere'nin Sesi yine 9 sayı yayımlanmış ve 15 Eylül 1991'de sonlanmıştır.⁴¹ 1987 yılında yayın hayatına giren Kaçkar Gazetesi de uzun süre yayına devam edememiş ve bir yıl sonra kaldırılmıştır. Rize'nin Pazar ilçesine özgü olan gazete, haftalık olarak yayımlanmıştır.

1 Ocak 1988 tarihinde yayın hayatına giren 53 Rizeliler Dergisi aktüalite bir dergidir. Derginin sahibi Selahattin Kaya'dır. İstanbul'da basılan derginin 9. sayısından itibaren 53 adı kaldırılmış, Rizeliler adıyla çıkmaya devam etmiştir. Derginin Selahattin Kaya'dan sonraki sahibi Hasan Taşkın olmuştur. Dergi 1989 yılında yayın hayatına son vermiştir.

Ağustos 1991 yılında Kadir Kara tarafından yayımlanmaya başlayan Kaçkar Gazetesi aylık olarak çıkmıştır. Gazete 8 sayfadan oluşmaktadır. 15 günlük ve aylık olarak il dışında basılıp dağıtılan gazete, Birleşik Grup tarafından satın alınarak Sabri Aslışen'in Yazı İşleri Müdürlüğü'nde 1995 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.

⁴⁰ Başbakanlık, a.g.e., s. 31.

⁴¹ Güvelioğlu, a.g.e., s. 88.

15 günde bir yayımlanan Olay Gazetesi 1993 yılında faaliyete geçmiştir. Trabzon'da basılan gazetenin imtiyaz sahibi Mustafa Yılmaz, Genel Yayın Yönetmeni Halit Hozavitligil, Yazı İşleri Müdürü Yunus Eyüboğlu'dur. 8-12 sayfadan oluşan gazete 1995 yılında ekonomik nedenlerden yayın hayatına son vermiştir.

Yeni Rize'nin Sesi Gazetesi 1992'de⁴² aylık bağımsız siyasi gazete olarak çıkarılmaya başlandı. İstanbul'da basılan gazetenin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü İdris Kandil'dir. 8 sayfadan oluşan gazete Ocak – Şubat 1996 tarihinde yayınlanan 17 – 18 mükerrer sayısıyla yılına kadar yayın hayatına son vermiştir.

Vakıf Rize Dergisi, İstanbul'da bulunan Rize Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfınca ayda bir yayımlanmaktadır.⁴³ 2 Mart 1990 tarihinden itibaren üç ayda bir yayınlanmaya devam etmiştir.⁴⁴

Ankara'da bulunan Rize HOYTUR Derneği tarafından 1986'da itibaren yayımlanmaya başlayan Rize'nin Sesi Dergisi bazen düzenli bazen düzensiz olarak yayın hayatını sürdürmüştür. 2008 yılına kadar olan sayıları mevcuttur.

15 günde bir yayımlanan Rize Ekspres Gazetesi 1 Eylül 1997 tarihinde yayın hayatına girdi. 8 sayfadan oluşan gazete renkli ofset baskıyla basılmıştır.⁴⁵ Celil Ay tarafından yayımlanan gazete her ayın 1 ve 15. Günlerinde çıkarılmıştır. Gazete 8. sayısıyla son bulmuştur.

Rize'de yayınlanmaya devam eden gazete ve dergiler; Zümrüt Rize Gazetesi (1950), Yeni Rize Gazetesi (1966), Güneş Gazetesi (1968), Yeni Çayeli Gazetesi (1969), Ardeşen'in Sesi Gazetesi (1973), Viçe Gazetesi (1978), Pazar Gazetesi (1990)'dir. Bunlar için bölgenin en çok okunan gazetesi 1500 kişiyle Zümrüt Rize'dir. Zümrüt Rize Gazetesi dağıtıcı bayiye sahip olan iki gazeteden biridir. Diğeri ise Rize Ekspres Gazetesidir. Bu gazetenin okuyucu sayısı ise 1000 kişidir.

⁴² Bazı eserlerde yayına başlangıç yılı 1993, bitiş yılı 1995 olarak belirtilmektedir. (Bkz. Başbakanlık, a.g.e., s. 218.)

⁴³ Başbakanlık, a.g.e., s. 218.

⁴⁴ Güvelioğlu, a.g.e., s. 101.

⁴⁵ Başbakanlık, a.g.e., s. 218.

1.1.1. Rize Gazetesi ve Yayın Politikası

Rize’de matbaanın kurulması ve ilk gazetenin çıkarılmasına kadar olan süreçte bazı gazete ve dergi çıkarma girişimleri olsa da bunlar başarıya ulaşamamıştır.⁴⁶ Bunlar arasında günümüze ulaşan ve dört sayısı bulunan Yeni Ay Dergisi İstanbul’da basılmış ve Rize’de dağıtılmıştır. Rize’de uzun süre yayımlanan ilk gazete ise Rize ismiyle başlayıp bir ara Çoruh ismini alan daha sonra tekrar Rize adını kullanan gazete olmuştur. Rize Valisi Ekrem Ergür’ün desteği ve tüccarlardan Şevket Bey’in⁴⁷ katkılarıyla 6 Ağustos 1931’de yayın hayatına başlayan bu gazete, halkı Türkiye’deki ve dünyadaki gelişmelerden haberdar edebilmek, hükûmet bildirgelerini ve inkılâpları benimsetmek amacı taşımaktaydı.⁴⁸

Rize Gazetesi adından da anlaşılacağı gibi bir vilayet gazetesidir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere yayın içeriği ulusal gazete niteliğindedir. Gazete, yalnızca vilayet hakkında değil, yurt ve dünyada meydana gelen olaylar hakkında da ayrıntılı bilgilere yer vermektedir. Özellikle gazetenin son yıllarına doğru yani, 1940 - 1942 yılları arasında yurt ve dünya haberlerine verilen ağırlık dikkat çekmektedir. Şüphesiz bunun en önemli sebebi II. Dünya Savaşı’nın yaşanıyor olmasıdır. Gazetede savaşın gidişatı, ülkelerin durumu, cephelerde yaşanan gelişmeler her hafta okuyuculara aktarılmıştır.

Gazete, yayına başladığı ilk sayıdan itibaren okul öğrencilerine ait bir bölüm oluşturarak, gençlerin bilgilerini yazmalarına ve daha fazla öğrenmelerine vesile olmuştur. Her hafta sorulan bilmece ve yayımlanan cevapların gençler arasında önemli yankı uyandırdığı muhakkaktır. Bilmece dışında gençler, kısa hikâyeler, olaylar ve şiirler kaleme alabilmekteydi. Yine özellikle gençlere, dünyanın ve memleketin büyüklerini tanıtmak amacıyla pek çok isim hakkında dizi yazısı yayımlanmıştır. Bu büyükler arasında Edison, İsmail B. Gaspıralı, Ziya Paşa gibi isimler yer almaktadır.

⁴⁶ Yayın hayatında başarıya ulaşamayan gazete ve dergiler başka şehirlerde de olmuştur. Mesela Trabzon’da 1930 yılında yayın hayatına giren Serbest Sedâ Gazetesi yirmi nüsha kadar devam etmiş daha sonra yayın hayatına son vermiştir. (Bkz. Albayrak, **Dünden Bugüne Trabzon Basını**, s. 55.)Yine Ordu’da 1924 yılında yayımlanmaya başlayan Beyanı Hakikat Gazetesi yalnızca üç sayı çıkartılabildiği. (Bkz. Odabaşoğlu, a.g.e., s. 45.)

⁴⁷ Güvelioğlu, a.g.e., s. 95.

⁴⁸ “İkinci yıla kavuşurken” (11.08.1932), **Rize**, 2.

Haftada bir yayımlanan gazetenin toplam sayısı 547'dir. Gazetenin sayfa sayıları genel olarak 8 sayfadan oluşmaktadır, fakat bazı sayılarında 12 veya 14'e hatta nadir de olsa daha üst sayılara çıktığı görülmektedir. "Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize" adlı eserde Rize Gazetesi'nin 8 sayfa yayımlanmakta iken 10 Ağustos 1935 yılından yani 104. sayısından itibaren 12 sayfa halinde 1950 yılına kadar yayımlandığı belirtilmektedir.⁴⁹ Yine İsmail Özdoğan tarafından hazırlanmış olan "Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923 – 1960)" adlı tezde gazetenin 1950'ye kadar vilayet gazetesi olarak yayımlandığını, 1950'de günlük siyasi gazete olarak çıkarılmaya başladığını belirtilmektedir.⁵⁰ Ancak bu bilgiler doğru değildir. Nitekim gazetenin 1934 yılında yayımlanan 166, 167, 168. sayıları 8 sayfadan oluşmaktadır. Gazetenin bundan sonraki sayılarında bu durum gözükmemektedir. Yani Rize Gazetesi'nde standart bir sayfa sayısından bahsetmek mümkün değildir. 1941 – 1942 yıllarında çıkan sayılarında gazetenin ebadı büyürken sayfa sayısı 4'e inmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi 1931 yılında ortaya çıkan gazetenin yayın hayatı 1942'de son bulmuştur. Son sayısı olan 547, 30 Mayıs 1942 tarihinde yayımlanmıştır. 1950 yılında yayımlanmış olan Rize Gazetesi ise yalnızca isim olarak aynıdır. Rahmi Arer'in imtiyaz sahipliğinde 4 Aralık 1950 yılında yayın hayatına başlayan gazete, her gün çıkan siyasi bir gazetedir. Gazetenin basıldığı matbaanın İstanbul'a nakledilmesi sebebiyle 1 Temmuz 1954'te 1307. sayısıyla yayın hayatına son vermiştir.⁵¹ Araştırmalarımız neticesinde gazetenin tırajıyla ilgili bir bilgi bulunamadıysa da bölgedeki her kesimden insana hitap ettiği açıktır. Nitekim gazetede köylüye, çiftçiye, hayvancılıkla uğraşanlara, öğrencilere kısaca herkese dair bilgiler verilmektedir.

Rize Gazetesi bayrama denk gelen özel günlerde yayımlanmamış, haftalık sayısı bir sonraki haftaya ertelenmiştir.

1 Haziran 1933 tarihinde "Lağvedilen ve Birleştirilen Vilayetler Hakkında Kanun" gereğince Rize, Artvin'le birleştirilerek Çoruh adını almış,⁵² gazete de bundan dolayı 94. sayısı olan 1 Haziran 1933 tarihinden itibaren isim değiştirilerek Çoruh adıyla yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin Çoruh ismi ise 25 İkinci Kanun 1936'da 227. sayısında tekrar

⁴⁹ Başbakanlık, a.g.e., s. 217.

⁵⁰ İsmail Özdoğan, **Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2004), s. 121.

⁵¹ Güvelioğlu, a.g.e., s. 98.

⁵² Mesut Çapa, "Rize'nin Yakın Tarihine Bir Bakış (1923-1950)", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 20, (2016), s. 293-308.

değişerek eski adı olan Rize'ye dönmüştür. 1935'e kadar Perşembe günleri çıkarılan gazete 1936'ta yayımlanan 225. sayısıyla birlikte Cumartesi günleri çıkarılmaya başlanmıştır.

220. sayısında belirtildiği üzere Rize Gazetesi, yayın politikasını değiştirerek yeni bir şekle girmiştir. Gazetenin yazı işlerinde, insanlara özellikle de köylülere daha faydalı bilgiler sunulacağı belirtilmiştir.⁵³ Nitekim köylü vatandaşa, faydalı ziraat bilgileri başlığı altında tarım ve ziraat üzerine çok önemli bilgiler verilmiştir.

Gazetenin ülküsü, devrime yardım, halka doğru gidiş olmuştur. Rize Gazetesi her zaman devrimleri duyurup, memlekette yaşatmayı hedeflemiştir.⁵⁴ Gazete yayın hayatı boyunca bu çizgide devam etmiş, ulusal, sosyal, ekonomik, edebi, kültürel konular üzerinde durmuştur. İlin dertlerini, ihtiyaçlarını, eksiklerini, gençlerin isteklerini duyurmuştur.

Toplamda 61⁵⁵ sayısı eksik olan Rize Gazetesinin bu sayıları, tarafımızdan arşivlere, gazete koleksiyonlarına ve Türkiye'nin önde gelen kütüphanelerine bakılmasına rağmen bulunamamıştır. Gazetenin tüm sayıları da bir kütüphanede düzenli olarak bulunmamaktadır.

1.2. Gazete Yazarları

Rize Gazetesi yazarlarının hepsi Atatürk'ün inkılâplarını benimseyerek halka faydalı olmayı amaçlamışlardır. Yazarların aynı görüşte olmasının önemli sebeplerinden biri bağımsızlık mücadelesi vererek, yok olmaktan kurtulmuş bir milletin ferdi olmalarıdır. Bununla beraber gazetenin yayımlandığı dönemin tek partili döneme denk gelmesi, aynı fikirde olan yazarların buluşmasında etkili olmuştur. Bu durum İsmet İnönü döneminde de değişmemiş, gazete ve gazete yazarları devrimci çizgisini değiştirmemiştir. Rize Gazetesi'nde Adnan Mahir, Muallim Reşit, Celil, Fidanlık Mütahassısı Hilmi, Baytar Müdürü Kâzım, Ahmet İhsan Aksan, Kazım İsmail, İsmail Hakkı Kutkam, Kemâl Cenap, Avukat M. Nimeti, Kâhyaoğlu Kenan gibi yazı ya da şiirleri bulunan pek çok isme rastlamak mümkündür. Ancak bunlar arasında Dr. İsmail Ferit, Süleyman Kazmaz, Sıtkı Can gibi

⁵³ "Gazetemiz Yeni Bir Kılığa Giriyor" (28.11.1935), **Çoruh**, 4.

⁵⁴ "Bu sayımızla altıncı yıla girmiş bulunuyoruz" (08.08.1936), **Rize**, 1.

⁵⁵ 1932 yılında basılmış nüshalarından 48. sayısı, 1933 yılında basılmış olan nüshalarından 105-164 arasındaki sayılar eksiktir.

isimlere çok sık rastlanmaktadır.

1.2.1. İsmail Ferit

İsmail Ferit, Rize bölgesinde doktor olarak görev yapmaktadır. Görevi dışında halkı bilinçlendirmek, onlara faydalı olabilmek için gazetede sık sık yazılar yazan İsmail Ferit, yazılarında oldukça samimi bir üslup benimsemiş ve halk dilini kullanmıştır. Mesela “Barsak Kurtları” ve “Ankilostom Mücadelesi Sebebi İle” başlıklı yazılarında bu kurtların insan sağlığı üzerine etkilerini anlatırken “hastanın yüreği bulanır” terimini kullanmış ve böylece halkın anlamasını daha kolay bir hale getirmeye çalışmıştır.⁵⁶

İsmail Ferit’in başka gazetelerde de yazılarına rastlanmaktadır. 1980’den sonra tıbbın önemli bir konusu olan “maliyet - etkinlik, cost - effective” konusunu gündeme getirmiştir. Erken muayene olunması gerektiğini “ucuz ve erken tedavi olursanız, fazla masraf ve dertten kurtulursunuz” şeklinde ifade etmiştir. Bunun dışında “yapma gübreye para vermiyecekler (vermeyen hastalar), er geç mutlaka esirgedikleri paranın daha fazlasını hekime-eczaneye vereceklerdir” uyarısında bulunmuştur.⁵⁷

1.2.2. Sıtkı Can

Mahmut Sıtkı Can 1905 yılında Ordu’da dünyaya gelmiş, ilkokulu Ordu İptidai Mektebi’nde, ortaokulu ise Ordu İdadisi’nde okumuştur. Türkçe öğretmeni Garipoğlu İsmail Hakkı Bey oldukça iyi bir eğitmen olarak bilinmektedir. Mahmut Sıtkı Can’ın ortaokul yılları, ülkenin karışıklık içinde bulunduğu döneme rastlamaktadır. Önce, I. Dünya Savaşı, ardından gelen Rus işgali tehdidi ve Trabzon’dan gelen büyük göç, Ordu’yu hastalık, açlık ve yoksulluğa bürümüştü. Tamda bu zamanlarda yani Sıtkı Can 14 yaşındayken annesini kaybetmiş ve bakımını teyzesi üstlenmişti. Sıtkı Can, edebiyata ve yazmaya her zaman hevesli biri olarak bilinmektedir.⁵⁸

⁵⁶ Filiz Yavuz Avşar ve Recep Koyuncu, **Tarihin Tozlu Sayfalarından: Rize’de Sağlık**, 1. Baskı, Rize: Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği, 2014, s. 48.

⁵⁷ Avşar ve Koyuncu, a.g.e., s. 48.

⁵⁸ İbrahim Dizman, **Ordu Kültür ve Eğitim Tarihinin Unutulmaz Adı M. Sıtkı Can’a Armağan**, 1. Baskı, Ankara, (t.y.) s. 14.

Cumhuriyet ilan edildiğinde 18 yaşında olan Sıtkı Can öğrenim hayatına devam etmek istemiş, bunun için en uygun yer olan Trabzon'daki Öğretmen Okulu'nu düşünmüştür. O zamanki adı Dar ül Muallimin İptidai olan okula yazılmıştır. Sıtkı Can bu okuldan mezun olduğunda, ülke eğitim alanında yeni bir atılıma yani yazı devrimine hazırlanmaktaydı. İlk olarak Aydın'ın Söke ilçesine bağlı olan Kocagözoğlu köyüne atanan Sıtkı Can, yazı devrimine başından itibaren destek vermiştir. Millet Mektepleri'nde görev alarak yediden yetmişe tüm insanların eğitimine yardım etmiştir.

Mahmut Sıtkı Can, Söke'deki bir yıllık öğretmenliğinin ardından askerliğini yapmak üzere İzmir Gaziemir'e gitmiştir. Ortaokul öğretmenliğine girmek için sınav başvurusunda bulunan Sıtkı Can, sınavı başarıyla vererek Ortaokul Türkçe-Edebiyat öğretmenliğine hak kazanmıştır.⁵⁹

1931 yılında askerliğini bitirmesinin ardından Rize Ortaokulu'na Türkçe - Edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır. Rize'de beş yıl boyunca çalışmış, Rize Halkevi'nin de etkin bir üyesi ve Halkevi Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi başkanı olmuştur.⁶⁰ Sıtkı Can'ın o dönemlerde yazmış olduğu şiirler "Doğunun Sesi" adıyla kitap haline getirilmiştir. Halkevi'nde dilden ekonomiye, tarihten gazeteciliğe pek çok alanlarda vermiş olduğu konferansları, Rize Halkevi Yayınları arasında "Birkaç Söz Birkaç Satır" başlığı altında yayımlanmıştır. Sıtkı Can kitabın girişinde "Bu kitaptaki konferanslar ve söylevler, 1934-1935 yılı içinde verilmiştir. Dil devrimi üzerine birçok yerleri değiştirilmiş, yeni gidişe göre düzeltilmiştir." demektedir.⁶¹ Yine Sıtkı Can, Rize'de kaldığı yıllarda, bölge şairlerini araştırarak "Rize Şairleri" adıyla bir kitap oluşturmuş, bu kitap da 1940 yılında yayımlanmıştır.⁶²

Sıtkı Can, İstanbul'da yayımlanan ve dönemin önemli gazetelerinden biri olan Tan'ın Rize muhabirliğini yapmıştır. 1936 yılında Ordu'ya atanmış burada da Halkevi'nde görev alarak hizmetlerde bulunmuştur. Tüm bayram ve törenlere konuşmacı olarak katılmıştır. Çeşitli törenlerde yaptığı konuşmaları "Ordu İlinde 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı" adı altında bir araya toplamıştır. Ordulu divan şairi Tıflı'nın yaşamını ve şiirlerini araştırarak

⁵⁹ Dizman, a.g.e., s. 16.

⁶⁰ "Halkevinden" (22.08.1936), **Rize**, s. 7.

⁶¹ Sıtkı Can, **Birkaç Söz Birkaç Satır**, 1. Baskı, Rize: Rize Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Kolu Yayını, 1935, s. 1.

⁶² Dizman, a.g.e., s. 17.

“Ordulu Şair Tıflı” adlı eserini 1938’de yayımlamış, ertesini yıl yine Ordulu divan şairi Fitnat’ın yaşamını ve şiirini araştırarak “Ordulu Şair Fitnat” adlı çalışmasını yayımlamıştır.⁶³

Sıtkı Can, halk bilimi alanında “Ordu İlinde Çocuk ve İlgili İnanmalar” adlı kitabını hazırlamıştır. Dil devrimine destek veren yazar, bu alanda da yapıtlar vermiştir. 1945 yılında “Büyük Harfler ve Yazı İşaretleri”, 1946’da “Noktalama İşaretleri”, 1955’de “Dilbilgisi Esaslarına Göre İmla Kurallarımız” adlı eserleri yayımlanmıştır.⁶⁴

“Ordu Şehrinin Tarihi ve Coğrafyası” kitabı ve “Zaman Zaman Duyduklarım” adlı şiir kitabı hazırlamış ancak bunlar yayımlanmamıştır.⁶⁵

1955 yılında Ordu Lisesi Müdür Yardımcılığı, 1957’de Perşembe Öğretmen Okulunun Müdürlüğü görevlerini üstlenmiştir. Ancak göreve geldikten iki ay sonra beyin kanaması geçirmiş ve sağlığı bozulmuştur. Tedavi için gittiği İstanbul’da da sağlık durumu düzelmemiş ve 26 Ocak 1958 yılında vefat etmiştir.⁶⁶ Ardında pek çok önemli eser ve çok sayıda öğrenci bırakmıştır.

1.2.3. Süleyman Kazmaz

Rizeli olan yazar, İlkokul ve Ortaokulu Çayeli İlkokulu’nda okumuştur. Daha sonra Edirne Öğretmen Okulu ve Gazi Eğitim Enstitüsü Türkçe Şubesini, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Şubesini bitirmiştir. Bundan sonra Ankara Hukuk Fakültesi’ne başvuran Süleyman Kazmaz, buradan da başarıyla mezun olmuştur. Ankara Bölge Sanat Okulu, Ankara Birinci Erkek Sanat Enstitüsü, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu’nda Türkçe; Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu’nda Türk Dili ve Edebiyatı ve Hukuk Başlangıcı; Cevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapmış, 1964 yılında da kendi isteğiyle emekli olmuştur.⁶⁷ Hayatı boyunca pek çok eser yazmıştır. Eserlerini piyes, roman, tercüme, gazete ve dergi yayınları oluşturmaktadır. Bunun dışında okul kitapları da yazmıştır.

⁶³ Dizman, a.g.e., s. 17.

⁶⁴ Dizman, a.g.e., s. 17.

⁶⁵ Dizman, a.g.e., s. 18.

⁶⁶ Dizman, a.g.e., s. 19.

⁶⁷ Nevin Korucuoğlu, “Değerli Yazar Arkadaşım Süleyman Kazmaz”, **Kemalist Atılım** 88, (1990) s. 20 – 22.

Okul kitapları; Okuma ve Yurtbilgisi (Akşam Erkek Sanat Okulları için ders kitabı), Türkçe II (Mektupla Öğretim Merkezi için ders notları), okul piyesi; Yarının İnsanları, romanları; Seninle, Çalışan Kızlar, Hayaller ve Hakikatler, Çifteçamlık, Ağaç Meyve Verince, Halk Kültürü üzerine yazdığı eserler; Çıldırılı Âşık İlyas Anlatıyor, Köy Tiyatrosu, Rize Halk Şairleri ve Halk Kültürü, Sarıkamış'ta Köy Gezileri, Halk Kültürü Ürünlerinde Telif Hakkı, Sanat Araştırması eseri; Kastamonu Bakırcılığı yazmış olduğu eserleri oluşturmaktadır. Bunlardan Çalışan Kızlar, Hayaller ve Hakikatler, Sarıkamış'ta Köy Gezileri adlı eserler Zafer Gazetesi'nde yayımlanmış, kitap olarak basılmamıştır. Bunların dışında İnsanca Bir Dünya, Yeni Bir Güneş – Atatürk ve Yeni Anadolu Medeniyeti yazmış olduğu denemeleri oluşturmaktadır. Yine Sanatta Ritimler ve Kanunlar adlı Fransızca'dan çevirdiği bir tercüme eseri vardır.⁶⁸

Süleyman Kazmaz'ın yazmış olduğu şiirler Rize ve Ülkü Gazetesi'nde, kaleme aldığı küçük hikâyeler, Rize ve Hür Anadolu gazetesiyle, Küçük Asya Dergisi'nde yayımlanmıştır. Ankara Halkevi'nin 1939 yılında düzenlediği Memleket Küçük Hikâyeleri adlı yarışmada “Soğuksu” hikâyesi ödül almış ve Memleket Küçük Hikâyeleri adlı kitapta yayımlanmıştır. Çeşitli konular üzerine yazmış olduğu araştırma, inceleme yazıları ve makaleleri Rize, Ulus, Zafer, Son Havadis, Adalet, Devrim, Savaş gazeteleriyle Ülkü, Kemalist Ülkü, Çağır, Kök, Köye Doğru, Çalışma, Meslekî ve Teknik Öğretim, Akpınar, Küçük Asya, Birlik, İlk Öğretim, Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi Sivas Folkloru, Bahçe, Sed – Sanat ve Edebiyat, Karınca, Türk Kültürü Araştırmaları, Yargıtay Dergisi, Kemalist Atılım Dergisi, Türk Dili ve iki arkadaşıyla birlikte tek sayı olarak çıkardığı Kök Dergisi'nde yayımlanmıştır. Bu pek çok eser dışında radyo konuşmaları ve yayımlanmış olan kongre bildirimleri vardır.

⁶⁸ Korucuoğlu, a.g.e., s. 22.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RİZE GAZETESİNDE SAĞLIK VE SOSYO – EKONOMİK DURUMA DAİR HABERLER

2.1. Sağlık ve Salgın Hastalıklar

Gazetenin yayımlanmış olduğu dönemde (1931-1942) Rize bölgesinde ortaya çıkan salgın hastalıklar, bölge halkını maddi manevi zor duruma sokmuş, zaman zaman da insan ve hayvanların can kayıplarına sebep olmuştur. Gazetede de bu konuyla ilgili pek çok haber bulunmaktadır. Rize bölgesinde meydana gelen ve sadece bu bölgeye özgü kalan nekator hastalığı en dikkat çekici olaylardan biridir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanmakta olduğu dönemde Rize halkının en büyük sorunu, halk arasında kancalı kurt olarak bilinen nekator olmuştur. Hastalığın, savaş sırasında Rus işgali altındaki yerlerde çalıştırılmak üzere getirilen Çinli esirlerden bölgeye yayılmış olduğu düşünülmektedir.⁶⁹

Rize vilayetinde momoli⁷⁰ olarak bilinen nekatorlar (ankilostom), Mapavri⁷¹, Pazar, Viçe⁷² köylerinde fazla görülmekle birlikte tüm Rize vilayetlerinde de yaygın bir hale gelmiştir.⁷³ Hastalığın bulaşmasını kolaylaştıran etkenlerden biri insan dışkısının bölgede kullanılmasıdır. Rize bölgesinde hayvan gübresi az olduğu için insan dışkısının gübre olarak kullanılması, hastalığın yayılmasında etkili olmuştur. Toprağa dökülen gübredeki kurtlar, yağmur sularıyla insanların kullandığı ve içtiği sulara bulaşarak da vücuda girebilmekteydi.⁷⁴

⁶⁹ Rahmi Arer, **Türkiye’de Çaycılık ve Turistik Sosyal Kültürel Ekonomik Rize**, 1. Baskı, İstanbul: Çoker Matbaası, 1969, s. 43.

⁷⁰ İsmail Ferit, “Barsak kurtları”, **Rize**, 1, (1931), s. 6.

⁷¹ Mapavri adı Çayeli olarak değiştirilmiştir. Mapavri'nin hiçbir dilde anlamı yoktur. Bkz. Osman Coşkun, **Yunanca, Ermenice, Lazca, Gürcüce ve Türkçe Kaynaklara Göre Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı (Artvin – Rize – Trabzon)**, 1. Baskı, İstanbul: Çatı Kitapları, (t.y.), s. 19.

⁷² Viçe adı Fındıklı olarak değiştirilmiştir. Eski adı olan Viçe, tarihi bir Kafkas kavmi olan Albanlarla ilgili isimdir. Bkz. Coşkun, a.g.e., s. 19.

⁷³ Nüfusun yarısından fazlasında görülen bağırsak kurtları, oldukça küçüktür. İnsanların bağırsaklarında yaşayan bu kurt, insan vücudundaki tüm kanı emerek kişiyi 3-4 yıl içinde ölüme sürükler. Bununla birlikte bu nekator denilen kurtlar bulaşıcıdır ve kolaylıkla başkalarına bulaşabilirler.

⁷⁴ İsmail Ferit, “Öldüren kurt”, **Rize**, 4, (1931), s. 2.

Ankilostom⁷⁵ insan vücuduna girdiği ilk birkaç ayda anlaşılmaz. Ancak sonrasındaki ilk yıl içinde, vücutta halsizlik, yorgunluk, avuç ve ayak tabanlarında sararma başlar. Ardından gelen öksürükse verem belirtisiyle çoğu zaman karıştırılmıştır. Bir yılın ardından mide, kalp, bağırsak ve böbrekler işlevini kaybetmeye başlar. Hasta olan kişi yemek yiyemez hale gelir. Karın şişkinliği, ağrılar, baş dönmeleri, kalp çarpıntıları, nefes darlığı hastalığın gelişen safhalarında görülen belirtilerdir.⁷⁶

Bu hastalığın engellenmesi için en gerekli olan şey, toprakta insan gübresi yerine suni gübre kullanmaktır. Bunun dışında çığ sebzeleri iyice sudan geçirmek, tırnak uzatmamak, çıplak ayakla toprağa basmamak, temiz su eğer yoksasuyu kaynatarak kullanmaktır. Hiçbirinin yapılamadığı yerde ise altı ayda bir doktora gitmek bu hastalığı engellemeye yeterlidir. Bölgede zamanla lastik ayakkabı, suni gübre kullanımının yaygınlaşması ve daha bol gıda hastalığın yaygınlaşmasını önemli ölçüde engellemiştir.⁷⁷

Kancalı kurt hastalığıyla ilgili Mustafa Kemal Atatürk, bölgede değerlendirme yapması ve hastalıkla mücadele etmesi için Doktor Asım Arar'ı bölgeye göndermiş ve bölgede yalnızca bu hastalığa özel dispenseler açılmıştır. Asım Arar bölgedeki hastalığa dikkat çekmek için 1935 yılında Paris'te düzenlenen konferansta hastalıkla ilgili hazırlamış olduğu raporu sunmuştur.⁷⁸ Bölgede uzun süre etkili olan bu hastalıktan çok sayıda kişi tedavi edilerek kurtulmuştur. 1964 yılında bölgedeki nekatör (kancalı kurt) dispenserinde 6681 hasta tedavi edilmiştir.⁷⁹

Bu hastalıkla benzer türde olan asgarit yani solucanlar da insanlara kolay bulaşabilmekte ve dişi bir solucan günde 200.000 yumurta üretebilmektedir. Soğuk, sıcak, rutubet her türlü ortama dayanıklı olan solucan yumurtaları, insan vücudunda ince bağırsaklarda yer almaktadır. Dışarda ise en çok dere, ırmak, çay suları, pis sularla sulanmış sebze ve meyveler, lağım çukurları etrafında, toz toprakta, büyük abdest sonrası ellerini

⁷⁵ İnsan vücuduna giren ve ankilostom denilen kurtlardan sadece bir tanesi yılda altmış milyon yumurta bırakır, bu yumurtalar suda ve toprakta altmış sene boyunca dayanabilir. Yumurtalar büyük abdestle birlikte toprağa karışır. Birkaç gün içinde yumurtalardan çıkan tırtıllar, insan vücudunun herhangi bir yerine değdiği an orayı delerek bağırsağa ilerler. Kısa sürede ankilostom haline gelerek kan emmeye başlar.

⁷⁶ İsmail Ferit, "Ankilostom mücadelesi sebeble", **Rize**, 43, (1932), s. 2.

⁷⁷ Özdoğan, a.g.e., s. 54.

⁷⁸ Avşar ve Koyuncu, a.g.e., s. 9.

⁷⁹ Özdoğan, a.g.e., s. 56.

sabunla yıkamayan kişilerin parmak ve tırnak aralarında görülür. Gazetenin 471. sayısında yer alan makalede, bu hastalığın memeden kesilmemiş bebeklerde dahi görüldüğü belirtilmektedir. Hastalıktan korunma yolları ise tamamıyla temizlikle ilgilidir.⁸⁰

Yine aynı türde bir hastalık olan ve halk arasında abdest bozan şerit olarak bilinen tenya sajinat, iki çeşittir. Bunların ilki bölgede hemen hemen hiç görülmeyen çığ domuz eti ve sucukların yenilmesinden, diğeri ise çığ sığır eti veya pastırma gibi ürünlerin yenilmesinden bulaşır. İnsan üzerindeki etkileri, hazımsızlık, ishal, bulantı, baş dönmesidir. Bu hastalığın tedavisi, doktor tarafından kişinin yaşına ve bünyesine uygun olarak verilen ilaçlarla mümkündür.⁸¹

Rize’de insanlar arasında görülen diğer salgın hastalıklar arasında difteri, sıtma, şarbon hastalıkları yer almaktadır. 1935 yılının özellikle Eylül ve Ekim ayında bölgede sıtma hastalığı yayılmıştır. Bölgede bulunan bataklıklar bu hastalığın yayılmasında en önemli etken olmuştur. Bu sebeple bataklıkların kurutulması konusunda halk uyarılmış, hastalığa yakalananlar tedavi altına alınmıştır. Bu hastalığa yakalananların sayısı net olarak bilinmese de bölgedeki pek çok köyün yarısına yakın kısmının hastalıktan muzdarip olduğu bilinmektedir.⁸²

Rize bölge halkı, difteri hastalığıyla da uzun süre mücadele vermiştir. Hastalığın tedavisi için Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin emriyle Doktor Ziya Bey görevlendirilmiş, Ziya Bey de sıhhat memurlarıyla birlikte köylere giderek yaptığı aşularla hastalığın atlatılmasını sağlamıştır.⁸³ Bölgede salgın ve bulaşıcı hastalıklar tespit edilir edilmez, hastalıkla mücadeleye başlanmış ve hastalığın yayılması engellenmeye çalışılmıştır.

Rize bölgesinde frengi hastalığı ise yok denilecek kadar azdır.⁸⁴

Rize Gazetesi’nde geçen habere göre, Rize bölgesinde her yıl ilkbahar aylarında

⁸⁰ “Sağlığımıza Zarar Veren”, **Rize**, 471, (1940), s. 3 - 4.

⁸¹ “Sağlığımıza Zarar Veren”, **Rize**, s. 4.

⁸² “Sıtma”, **Çoruh**, 213, (1935), s. 5.

⁸³ “Difteri Mücadelesi Bitti”, **Rize**, 88, (1933), s. 4.

⁸⁴ Ak, a.g.e., s. 219.

çocuklara çiçek aşısı yapılmaktadır. Bu sebeple köyde yaşayanlar, bu aylarda şehre inerek çocuklarına aşı yaptırır ve geri dönerlerdi.⁸⁵ Yurd Gazetesi'nden alınmış olan ve Rize Gazetesi'nin 497. sayısında yayımlanmış olan makaleden anlaşıldığına göre, çiçek hastalığı geçmiş zamanlarda büyük bir hastalık olarak görülmektedir. Nitekim çiçek hastalığı geçiren pek çok kişinin yüzünde bu hastalığın bıraktığı izler ya da çukurlar oluşmuştur. Cumhuriyet hükûmetinin en ücra köşelere kadar taşımış olduğu çiçek aşısı, bu durumu ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple çiçek hastalığı, korkulacak hastalık olmaktan çıkmış durumdadır.⁸⁶

Salgın hastalıklar yalnızca insanlar arasında değil, hayvanlar arasında da sıkça görülmekteydi. Bölgede keçi pastörellosu, yanıkara hastalığı, sığır vebası, tavuk kolerası gibi çeşitli hastalıklar yayılmıştır. Hayvanlar arasında görülen bu salgın hastalıklar, pek çok hayvanın ölümüyle sonuçlandığından, hayvancılıkla uğraşan insanları mağdur bırakmıştır.

Bulaşıcı hayvan hastalıklarından biri olan, halk arasında keçi ağrısı olarak bilinen keçi pastörellosu, hastalığa yakalanan keçinin on gün içinde ölümüne sebep olmaktadır. Bununla birlikte hastalıktan kurtulan keçi de eski sıhhatine kavuşamamaktaydı. Bu sebeple halka, hastalığa yakalanan keçilerin kesilmesi ve hayvanın telef olmaması nasihat edilmiştir.⁸⁷

Rize bölgesinde hayvanlar arasında yaygın olan başka bir hastalık akciğer kıl kurtlarıdır. Koyun, keçi, davar gibi hayvanlara bulaşan bu kurtlar, hayvanların nefes borularını tıkar ve akciğerin rahatsızlanmasına sebep olur. Kış mevsiminde ise hastalığa yakalanan hayvanlar ölmeye başlar. Böyle durumlarda hastalığa yakalan hayvanlar tespit edilir edilmez sürüden ayrılmalı ve veterinerine götürülmelidir. Aksi takdirde kolaylıkla diğer hayvana geçen bu hastalık pek çok hayvanın telef olmasına sebep olabilecek durumdadır.⁸⁸

Rize bölgesindeki salgın hastalıklar 1931 – 1933 yılları arasında fazlaca görülmektedir. Ancak 1934 ve sonrasında gazetede salgın hastalıklara dair haberlerin sayısı azalmaktadır. Bunun da sağlık alanında yapılan çalışmaların bir sonucu olması muhtemeldir.

⁸⁵ “Çocukların aşısı”, **Çoruh**, 194, (1935), s. 3.

⁸⁶ “Çiçek Hastalığı ve Aşısı”, **Rize**, 497, (1941), s. 3.

⁸⁷ Kâzım, “Keçi pastörellosu”, **Rize**, 3, (1931), s. 3.

⁸⁸ “Hayvan Hastalıklarından Akciğer Kıl Kurtları”, **Rize**, 459, (1940), s. 3.

2.1.1. Sağlık Üzerine Yazılar

Salgın hastalıklarla mücadele etmekten olası bir hastalığa karşı korunma yollarına beslenme şekillerinden giyinme tarzlarına kadar sağlık alanında birçok bilgiye gazetede yer verilmektedir. Sağlık üzerine özellikle Dr. İsmail Ferit Bey'in yazıları göze çarpmaktadır. Bunun dışında ulusal gazetelerde yayımlanan önemli sağlık yazılarına da Rize gazetesinde yer verilmektedir. Sağlık üzerine yazılan bazı konu başlıkları; öldüren kurt,⁸⁹ dalak (şarbon) hastalığı,⁹⁰ dur bakalım belki geçer,⁹¹ kocakarı ilâçları,⁹² niçin yemek yeriz,⁹³ Ankilostom hastalığı nedir nasıl sirayet eder,⁹⁴ insan gücü münasebetiyle bir hekimin sağlık öğütleri,⁹⁵ irsi kanser var mıdır?,⁹⁶ bağırsağın çalışması,⁹⁷ frengi hastalığı,⁹⁸ nefes ve sinirler,⁹⁹ hastalıkta ter gelince,¹⁰⁰ maydanozdan deva,¹⁰¹ en mükemmel gıda,¹⁰² güneş banyosunun usulü,¹⁰³ tansiyon,¹⁰⁴ deri hastalığı,¹⁰⁵ ispirotolu içkilerin sağlığa zararları¹⁰⁶, şark çıbanı (yıl çıbanı),¹⁰⁷ diş sağlığı ve diş temizliği,¹⁰⁸ can boğazdan gelir fakat ne yemeli?,¹⁰⁹ beden terbiyesi ve halk sağlığı,¹¹⁰ soya fasulyası en birinci gıdadır,¹¹¹ sivrisinekleri nasıl öldürüp yok etmeliyiz,¹¹² kışın ne yemeliyiz nasıl giyinmeliyiz,¹¹³ çiçek mevsiminde aksırık¹¹⁴ şeklindedir. Rize Gazetesi'nde yer alan hastalıklardan ve sağlık alanında yazılan yazılardan öne çıkanlar hakkında aşağıda kısaca bilgi verilmiştir.

⁸⁹ İsmail Ferit, "Öldüren Kurt", **Rize**, 4, (1931), s. 2.

⁹⁰ M. Kâzım, "Dalak (Şarbon) Hastalığı", **Rize**, 7, (1931), s. 3 - 4.

⁹¹ İsmail Ferit, "Dur Bakalım Belki Geçer", **Rize**, 7, (17.09.1931), s. 2 - 3.

⁹² İsmail Ferit, "Kocakarı İlâçları", **Rize**, 20, (17.12.1931), s. 2 - 3.

⁹³ İsmail Ferit, "Niçin Yemek Yeriz", **Rize**, 24, (1932), s. 1,6.

⁹⁴ Kemâl, "Ankilostom Hastalığı Nedir Nasıl Sirayet Eder", **Çoruh**, 104, (1933), s. 8.

⁹⁵ Kemâl Cenap, "İnsan Gücü Münasebetile Bir Hekimin Sağlık Öğütleri", **Çoruh**, 174, (1934), s. 1,6 -7.

⁹⁶ Kâzım İsmail, "İrsi Kanser Var mıdır", **Rize**, 263, (1936), s. 1,3.

⁹⁷ Kâzım İsmail, "Bağırsağın Çalışması", **Rize**, 264, (1936), s. 2,7.

⁹⁸ İsmail Hakkı Kutkam, "Frengi", **Rize**, 311, (1937), s. 6 - 7.

⁹⁹ "Nefes ve Sinirler", **Rize**, 368, (1938), s. 5.

¹⁰⁰ "Hastalıkta Ter Gelince", **Rize**, 380, (1939), s. 3.

¹⁰¹ "Maydanozdan Deva", **Rize**, 403, (1939), s. 4.

¹⁰² "En Mükemmel Gıda", **Rize**, 404, (1939), s. 4.

¹⁰³ "Güneş Banyosunun Usulü", **Rize**, 406, (1939), s. 4.

¹⁰⁴ Ahmet İhsan Aksan, "Tansiyon", **Rize**, 408, (1939), s. 4 - 6.

¹⁰⁵ "Deri Hastalığı", **Rize**, 505, (1941), s. 4.

¹⁰⁶ "İspirtolu İçkilerin Sağlığa Zararları", **Rize**, 529, (1942), s. 3 - 4.

¹⁰⁷ "Şark Çıbanı (Yıl Çıbanı)", **Rize**, 530, (1942), s. 3.

¹⁰⁸ "Diş Sağlığı ve Diş Temizliği", **Rize**, 538, (1942), s. 2 - 3.

¹⁰⁹ Köy Hekimi, "Köy Hekimi Diyor Ki Can Boğazdan Gelir Fakat Ne Yemeli", **Rize**, 540, (1942), s. 3.

¹¹⁰ "Beden Terbiyesi ve Halk Sağlığı", **Rize**, 541, (1942), s. 2 - 3.

¹¹¹ "Soya Fasulyası En Birinci Gıdadır", **Rize**, 542, (1942), s. 2.

¹¹² "Sivrisinekleri Nasıl Öldürüp Yok Etmeliyiz", **Rize**, 547, (1942), s. 2.

¹¹³ "Kışın Ne Yemeliyiz Nasıl Giyinmeliyiz?", **Rize**, 482, (1941), s. 2.

¹¹⁴ "Çiçek Mevsiminde Aksırık", **Rize**, 498, (1941), s. 2 - 3

Halk arasında dalak hastalığı olarak bilinen şarbon, bütün hayvanlarda hatta insanlarda dahi görülebilen bir hastalıktır. Hastalığın mikrobu bataklık, rutubetli yerler ve yaylalarda çok bulunmaktadır. Baytar Müdürü M. Kâzım Bey'in yazmış olduğu makaleye göre, Karadeniz bölgesinde her yıl görülen bu hastalık, hayvanların yarısından fazlasının ölmesine sebep olması ve insanlara da bulaşması nedeniyle tehlikelidir.¹¹⁵

Doktor İsmail Hakkı Kutkam'ın "Frengi" adıyla kaleme aldığı makalesinde frengi, bulaşıcı hastalıkların en tehlikelisi olarak belirtilmiştir. Cinsel yolla bulaşan bu hastalıktan kurtulmak mümkün değildir.¹¹⁶

Yurd Gazetesi'nden alınmış olan "Deri Hastalıkları" adlı yazıda, güneşin vücutta sebep olduğu tahrişler ve bunları engelleyici yöntemler belirtilmiştir. Güneş ışığının sebep olduğu deri kızarmalarını ve deride oluşan kabarcıkları önlemek için ince elbiseler giyilmeli, vücudun açıkta kalan kısımlarına krem, pudra veya zeytinyağı sürülmelidir. Köylülerin bunlara ulaşması zor olacağından, her yerde bolca bulunan yoğurt alternatif olarak gösterilmiştir.¹¹⁷

Rize Gazetesi'nin 530. sayısında yayımlanan makalede belirtildiğine göre, yıl çıbanı olarak da bilinen şark çıbanı, her yıl Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında görülür. Gündüzleri evin karanlık ve kuytu köşelerinde uyuyan tatarcıklar, gece ortalığa çıkar. Tatarcıkların erkekleri hem az yaşar hem de meyve ve sebzeleri emerek beslenir. Dişileri ise insan kanı emmeden yumurtlayamazlar. Tatarcıklardan kurtulmak için yumurtalarını daha baştan yok etmek gerekir. Bunun içinde ilkbahar ve yaz mevsiminde nemli topraklar sık sık belenmelidir. Uçan tatarcıklara ise yakıcı madde püskürtülmelidir. Yıl çıbanı hastalığına yakalananlar vücut temizliğine çok dikkat etmelidir.¹¹⁸

Doktor İsmail Ferit tarafından yazılmış olan "Dur Bakalım Belki Geçer" adlı makalede, vatandaşların hastalandığı zaman hastalığın kendiliğinden geçmesini beklemesi, doktora gitme işini ertelemesi konularından bahsedilmekte ve bu durumun yanlış olduğu anlatılmaktadır. Basit gibi görünen bir hastalık başka büyük bir hastalığın habercisi olabilir.

¹¹⁵ M. Kâzım, "Dalak (Şarbon) Hastalığı", **Rize**, 7, (1931), s. 3.

¹¹⁶ İsmail Hakkı Kutkam, "Frengi", **Rize**, 311, (1937), s. 6.

¹¹⁷ "Deri Hastalığı", **Rize**, 505, (1941), s. 4.

¹¹⁸ "Şark Çıbanı (Yıl Çıbanı)", **Rize**, 530, (1942), s. 3.

Bu gibi durumlara sebebiyet vermemek için işi baştan sıkı tutmak gerekir.

Yine Doktor İsmail Ferit tarafından yazılmış olan “Kocakarı İlaçları” adlı makalede, bir hasta ne kadar uygun tedavi olursa olsun ya da kendini hocaların dualarıyla depresyon ve manevi problemlerden arındırmaya çalışırsa çalışsın bunların pek çoğunun yanlış ve kötü uygulamalar olduğunu, yine Rize bölgesinde muhtelif hastalıklardan dolayı kola, karına, bacağa bağlanan iplerin işe yaramadığını belirtmektedir. Okumayı bilmeyen, insan vücudunu tanımayanların doktorluk taslamasını eleştirerek yazısını şu sözlerle tamamlamaktadır. “Şimdiye kadar hiç bir kimse başkasının san’atına karışmadığı hâlde herkes doktorluğa karışır, hattâ bizde akıl öğretmenler bulunurdu. Fakat bundan sonra herkes kendi san’atına...”¹¹⁹

“Niçin Yemek Yeriz?” adlı makalede ise İsmail Ferit, yemek yemenin sanıldığı gibi karın doyurmakla sınırlı olmadığını, yemek yemekte amacın vücudun sıcaklığını korumak, vücuda çalışma gücü sağlamak, çalışma esnasında vücudun aşınan yerlerini tamamlamak, çocuklarda büyümeyi sağlamak gibi işlevleri olduğunu açıklamaktadır.¹²⁰

İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden Kemâl Cenap’ın gazetede yayımlanmış olan makalesinde, insan vücudunun ne kadar kıymetli olduğu, ayrı özelliklere sahip her organın insana ne kadar güç sağladığı belirtilmektedir. Kemâl Cenap insan vücudunun özelliklerini ayrıntılı olarak anlattıktan sonra, insanların vücutlarını çok yorduklarını, bütün gün çalıştıktan sonra akşam dinlenmek yerine balolara gitmelerinin vücutlarına zararlı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Cenap, sırf birileri medeni insan desin diye vücudu yormamak gerektiğini söylemektedir.¹²¹

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Doçenti Kâzım İsmail Bey, yazmış olduğu makalesinde kanserin irsi olup olmadığı konusuna açıklık getirmiş, çocuğun anne karnında bu mikrobu almadığını ancak anne babada bu hastalık varsa çocuğun da hastalığa yakalanmada akranlarına oranla daha hassas olduğunu belirtmektedir.¹²² Başka bir makalesinde ise bağırsağın çalışmasının vücut için ne kadar önemli olduğunu belirterek,

¹¹⁹ İsmail Ferit, “Kocakarı İlaçları -2-”, **Rize**, 20, (1931), s. 2 - 3.

¹²⁰ İsmail Ferit, “Niçin Yemek Yeriz”, **Rize**, 24, (1932), s. 1.

¹²¹ Kemâl Cenap, “İnsan Gücü Münasebetile Bir Hekimin Sağlık Öğütleri”, **Çoruh**, 174, (1934), s. 6.

¹²² Kâzım İsmail, “İrsi Kanser Var mıdır?”, **Rize**, 263, (1936), s. 1.

çocuklara erken yaşta tuvalet alışkanlığı kazandırmanın önemini vurgulamıştır. Yazara göre çocukları yemek sonrasında tuvalete göndermeli, böylece bağırsakların çalışması sağlanmalı ve ileri yaşlarda olabilecek bağırsak tembelliğinin önüne geçilmelidir.¹²³

Ulus Gazetesi'nden alınmış olan “Nefes ve Sinirler” adlı makalede, nefes alıp vermenin psikolojik olarak da çok önemli olduğu belirtilmektedir. Nitekim rahat nefes alıp verebilen insan neşelidir, ancak nefeste sorun yaşıyorsa keyfinin yerinde olması da pek muhtemel değildir. Uyumakta sorun çekenler içinde yatakta yapılacak nefes alıp verme yöntemleri belirtilmiştir.¹²⁴ Yine Ulus Gazetesi'nden alınmış olan “Maydanozdan devâ” adlı makalede, maydanozun Bizans döneminde şöhret kazanarak önemini arttığı, her derde deva bir hale geldiği ancak zamanla bu önemini azaldığı anlatılmaktadır. Bizans devrinde İstanbul'un en büyük hekimi ve operatörü olan Pavlos, kadınların muayyen günlerinde çekilen ağrıları gidermek için maydanoz kullanmış ve maydanoz önem kazanmaya başlamıştır. Ardından onu kıskanan doktorlar da maydanoza sürekli bir şifa bahanesi yüklemiştir. Öyle ki maydanoz, kısırlığa bile iyi gelen bitki haline gelmiştir. Zaman içinde tıpta meydana gelişmelerle birlikte maydanozun C vitamini açısından oldukça zengin olduğu, ancak her şeye deva olmadığı yalnızca kadınların özel günlerinde ağrılarını hafifletmekte yardımcı olduğu anlaşılmıştır.¹²⁵

Gazetede yer alan makaleye göre vitaminler açısından en mükemmel gıda yonca otudur. Yonca otu içinde bulundurduğu pek çok vitamin dışında, vücuda salgıladığı aminli asitler açısından da önemlidir. Bu asitler vücut güzelliğini sağlamaktadır.¹²⁶

Rize Gazetesi'nde yine Dr. İsmail Ferit tarafından hazırlanmış bir yemek cetveli bulunmaktadır. Yemek, sebze ve meyvelerin buldukları kaloriler ve insanların alması gereken kalori miktarı da belirtilmiştir.¹²⁷

Rize Gazetesi'nde halkı bilinçlendirmek ve tedavi yolu göstermek amacıyla pek çok yazı, makale ve yazı dizisi yayımlanmıştır.

¹²³ Kâzım İsmail, “Bağırsağın Çalışması”, **Rize**, 264, (1936), s. 2.

¹²⁴ “Nefes ve Sinirler”, **Rize**, 368, (1938), s. 5.

¹²⁵ “Maydanozdan Deva” 403, **Rize**, (1939), s. 4.

¹²⁶ “En Mükemmel Gıda”, **Rize**, 404, (1939), s. 4.

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Hekimce yemek cetveli”, **Rize**, 31, (1932), s. 2 - 3.

2.1.2. Memleket Hastanesi

Rize'nin ilk sağlık merkezi olan Memleket Hastanesi'nin en önemli isimlerinden biri Operatör Sedat Bey'dir. 1931 yılında Çanakkale Hastanesi'nden tayin olan¹²⁸ ve hastaneyi tek başına idare eden Sedat Bey, pek çok önemli ameliyatı başarıyla gerçekleştirmiştir. 1932 yılında yapmış olduğu ameliyatta, kırk yaşlarındaki Recep oğlu Kemal isminde bir hastanın mesanesinden 110 gram ağırlığında bir taş çıkartmıştır.¹²⁹

1931 yılında Memleket Hastanesi'ne Sedat Bey'le birlikte tayin olan başka bir isim de Bursa Ziraat Mektebi mezunlarından Hasan Basri Bey'dir.¹³⁰

1934 yılında Operatör Rifat ve Belediye Doktoru Burhan Bey tarafından apandisit ameliyatı yapılmış ve bu ameliyatta başarıyla gerçekleşmiştir.¹³¹ Bu başarılı ameliyatların başka örneklerine de rastlanmaktadır.

1940'lı yıllarda dahi bölgedeki tek hastane olan Memleket Hastanesi, kiralık bir binada hizmet vermekteydi. 40 yataklı olan hastanede yılda 6500 muayene, 100'ün üzerinde de ameliyat yapılmaktaydı.¹³²

2.2. Rize'de Sosyo Ekonomik Durum

2.2.1. Sosyal Yardımlar

Gazetede sıkça yer verilen sosyal yardım konusunu üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar; hükümet tarafından yapılan yardımlar, Rize halkının yaptığı yardımlar, Himaye-i Etfal ve Kızılay gibi kurumların yapmış olduğu yardımlar olarak sıralanabilir. Bunlardan ilki hükümet tarafından yapılan yardımlardır ki bu yardımlara örnek olarak şehit çocuklarına maaş bağlanması¹³³ haberi gösterilebilir.

¹²⁸ "Memleket hastanesi", **Rize**, 2, (1931), s. 5.

¹²⁹ "Memleket hastanesinde mühim ameliyat", **Rize**, 60, (1932), s. 3.

¹³⁰ "Gelenler", **Rize**, 7, (1931), s. 5.

¹³¹ "Bir ameliyat", **Çoruh**, 168, (1934), s. 4.

¹³² Ak, a.g.e., s. 219.

¹³³ "Şehit çocukların mağaş veriliyor", **Rize**, 12, (1931), s. 7.

Diğer grupta Rize halkının yapmış olduğu yardımlar vardır. Rize halkının yaptığı yardımlar pek çok alanda görülmektedir. Bu yardımlar, çocukların okuyabilmesi için inşa edilen okullara yardım, bölgede yapılan yollara yardım, depremzedelere yardım, fakir çocuklara yardım gibi sıralanabilir. Bu bağlamda bölge gençlerinin fakir çocuklara yardım amacıyla zaman zaman programlar düzenleyerek saz ve temsil vermesi¹³⁴ gibi birçok faaliyete rastlanmaktadır. Bunun dışında Rize halkı, Türk askerine de duyarsız kalmamıştır. Askerlere yapılan maddi yardımlar dışında, çorap, eldiven, gömlek, iç çamaşırı, kazak gibi yardımlarda da bulunmuşlardır.¹³⁵

Halkın yardımları arasında Halkevlerine yapılan yardımlar da bulunmaktadır. Mesela bu maksatla, Halk Fırkası binası yapısı için Eyidere (İyidere) kereste fabrikası sahibi Ruşen Bey ve Mapavrili İshakzade, kereste, ağaç ve boya yardımında bulunmuştur.¹³⁶ Görüldüğü gibi, Rize halkı, yardımları yalnızca parayla değil, elde avuçta işe yarar ne varsa, eğer hiçbir şey yoksa bizzat kendileri çalışmak suretiyle yapmıştır. Özellikle yol yapımında köylerin çoğundan gelen halk, amele olarak görev almıştır. Yine gazete haberlerinden anlaşılacağı üzere vilayet halkı, Marmara, Kars felaketzedelerine de Himaye-i Etfal aracılığıyla yardımda bulunmuştur. 1938 yılının Nisan ayında Orta Anadolu'da meydana gelen depremin sarsıntılarını günlerce devam etmiş ve ülkenin her yerinde olduğu gibi Rize'de de felakete uğrayanlara yardım etmek için bir iane komisyonu kurulmuştur.¹³⁷ Felaketzedelere yardım eden kişilerin isimleri gazetede listeler halinde 13 hafta boyunca yayımlanmıştır. İlk olarak gazetenin 343. sayısında yayımlanmaya başlayan liste, 356. sayıda son bulmuştur.¹³⁸ Tüm bu haberlerin ışığında değerlendirildiğinde Rize halkı, söz konusu yardım olduğunda elinden geleni yapmaya çalışmıştır.

Yapılan yardımların sonuncusu Himaye-i Etfal ve Halkevleri gibi kurumların vermiş oldukları yardımlardır. Bu amaç doğrultusunda Halkevinde yapılan birçok müsamere, tiyatro gösterilerine rastlanmaktadır. Rize'deki sinema binasında, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından, fakir çocuklar için yapılan müsamereler, yine Halkevi Gösterit şubesi tarafından

¹³⁴ "Müsamere", **Rize**, 38, (1932), s. 4.

¹³⁵ "Kahraman askerlerimize halkımızın hediyeleri", **Rize**, 479, (1941), s. 1.

¹³⁶ "Halkevine yardım", **Rize**, 69, (08.12.1932), s. 3.

¹³⁷ "Zelzele iane komisyonu", **Rize**, 342, (1938), s. 2.

¹³⁸ Felaketzedelere yardım edenlerin başka bir listesi de gazetenin 428'den 434'e kadar olan sayılarında yer almaktadır.

Çocuk Esirgeme Kurumu yararına yapılan müsamereler¹³⁹ sık sık gazetede göze çarpmaktadır. Yine gazetede yer alan haberlere göre Himaye-i Etfal Cemiyetinin her sene Cumhuriyet bayramında ortaokul ve ilkokulda okuyan yoksul çocuklara elbise diktirmesi,¹⁴⁰ Rize Kızılay merkezinin fakirlere 960 kilo mısır dağıtması¹⁴¹ yapılan yardımlar arasındadır. Bununla birlikte Çocuk Esirgeme Kurumunun düzenlediği müsamereler de hem sosyal yardım hem sosyal hayat açısından önemli bir yer oluşturmaktadır. Yine bölgeye önemli hizmetler verebilmek amacıyla 1940 yılında Rize’de bir de Yardım Sevenler Cemiyeti kurulmuş,¹⁴² cemiyetin reisliğine de İffet Ergüner adında bir bayan getirilmiştir.¹⁴³ Yardım Sevenler Cemiyeti de kısa süre içinde yardım faaliyetlerine başlamıştır. Nitekim 1941 yılında bu amaç doğrultusunda eşya piyangosu yapılmış, hediyeler arasına radyo, hasır ve ceviz oda takımı, ipekli keten sofrta takımı, yatak çarşafı, Rize dokuma peçeteler, yağlı boya tablolar gibi pek çok kıymetli eşya yer almıştır.¹⁴⁴

Bunlara ilaveten Rize bölgesinde Türk Hava kurumuna yapılan yardımlar dikkat çekmektedir. Kimi zaman bir jandarmanın kurbanlık vermesi,¹⁴⁵ kimi zaman ormancılardan birer maaşını kuruma devretmesi¹⁴⁶ gibi haberlere rastlanmaktadır. Hava Kurumu’na halkın da desteği eksik olmamıştır. Rizeli bir vatandaşın hava kurumuna bağışlamış olduğu 600 lira buna örnek bir haberdir.¹⁴⁷ Hava kurumuna yardımların sürekli arttığı görülmektedir. Tüm bunların dışında Türk Hava Kurumu’na yardım için toplantılar da düzenlenmiştir.¹⁴⁸

2.2.2. Rize’de Spor

Bölgedeki spor hayatı zengin bir geçmişe sahip değildir. Rize bölgesinde ilk futbol takımı 1919 yılında Rize İdman Yurdu adıyla kurulmuştur. Bölgenin ikinci takımı ise 25 Haziran 1923 tarihinde temeli atılan Şark İdman Ocağı’dır. Ancak Şark İdman Ocağı faaliyetini ancak iki yıl sürdürebilmiştir. Rize İdman Yurdu ise çeşitli aşamalardan geçerek

¹³⁹ “Halkevi Gösterit Şubesi tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu Çıkarına müsamere”, **Rize**, 375, (1938), s. 2.

¹⁴⁰ “Himayeietfalın bir yardımı”, **Çoruh**, 165, (1934), s. 4.

¹⁴¹ “Rize Kızılay merkezimiz fakirlere 960 kilo mısır dağıttı”, **Rize**, 471, (1940), s. 1.

¹⁴² “Yeni bir şefkat ve sevgi kaynağı yardım sevenler cemiyeti”, **Rize**, 477, (1940), s. 1.

¹⁴³ “Vilayetimizde de Yardım Sevenler Cemiyeti teşekkül etti”, **Rize**, 477, (1940), s. 1.

¹⁴⁴ “Yardım Sevenler Cemiyetinin Rize Şubesi eşya piyangosu tertip etti”, **Rize**, 508, (1941), s. 3.

¹⁴⁵ “Bir jandarma tayyare cemiyetine canlı bir kurbanlık verdi”, **Çoruh**, 185, (1935), s. 3.

¹⁴⁶ “Ormancılar birer maaşını hava kurumuna terk ettiler”, **Çoruh**, 196, (1935), s. 4.

¹⁴⁷ “Hava Kurumuna 600 lira teberru etti”, **Çoruh**, (06.06.1935), s. 1.

¹⁴⁸ “Hava Kurumuna yardım için ikinci bir toplantı yapıldı”, **Çoruh**, 198, (1935), s. 1.

Rize Fener Gençlik kulübüne zemin hazırlamıştır.¹⁴⁹ İsmail Özdoğan hazırlamış olduğu tezde Rize İdman Yurdu'nun kısa sürede kapandığını ve bölgedeki spor hayatının duraklama dönemine girdiğini belirtmektedir. Bu durum kısmen doğrudur. Rize İdman Yurdu kapanmamış, zaman içinde çeşitli aşamalardan geçtikten sonra isim değiştirerek varlığını sürdürmüştür. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Rize bölgesinde spor hayatının duraklama devresine girdiği doğrudur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Trabzon ve Erzurum gibi komşu vilayetlerde spor kulüpleri faaliyetlerde bulunurken, Rize'de spor namına bir faaliyet olmaması Rize Gazetesi'nde eleştiri konusu olmuştur. Gazetenin 10. sayısında yayımlanan yazıda 1931 yılı yaz ayı dahil olmak üzere tüm zamanı spor faaliyetlerinden uzak geçiren Rize gençlerinin, boş vakitlerini kahvelerde tüketmek yerine, spor namına bir şey yapmaları gerektiği vurgulanmıştır. Denizcilikle ünlü bir şehrin denizle ilgili hiçbir sportif faaliyette bulunulmaması Rize için büyük bir eksiklik olmuştur. Rize bölgesinde en azından yüzme yarışları, atlama müsabakaları ya da kayık yarışları gibi alanlarda bir şeylerin yapılması gerekmektedir.¹⁵⁰ Halkta bu ilgiyi uyandırabilmek amacıyla Rize ve Spor başlığı altında bir yazı dizisi yayımlanmıştır.¹⁵¹

Cumhuriyet Dönemi'nde Rize'de spor alanında görülen ilk girişim tenis üzerine olmuştur. Bölgede bir tenis kordu kurulmuş fakat sonunda bu girişim yarım kalmıştır. Bu teşebbüsü yapan kişi, ihracat amaçlı şehre gelen İngiliz şirketinin bir yöneticisi olmuştur. Onun teşebbüsüyle şehre tenis topları, raketler ve file getirilmiş ancak, şirketin faaliyetinin sona ermesiyle birlikte bu teşebbüste yarım kalmıştır.¹⁵²

Rize'de gençlik yukarıda da belirtildiği gibi, spor faaliyetlerinden oldukça uzaktır. Çevre vilayetlerde, özellikle Trabzon'da spor faaliyetleri ve kulüplere ilgi büyükken, Rize'de gençlerin boş vakitlerini kahve köşelerinde geçirmeleri büyük bir sıkıntı oluşturmuştur.¹⁵³ Bölgede spor hayatı 1932 yılında Rize Halkevi'nin açılmasıyla canlanmaya başlamış, bu yıldan sonra atıcılık, futbol, voleybol ve yüzme faaliyetleri bölgede

¹⁴⁹ Fatih Sultan Kar, **Bütün Yönleriyle Rize Spor Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Rize Vitriini Ajans, 2010, s. 15.

¹⁵⁰ Mahir, "Rize ve Spor", **Rize**, 10, (1931), s. 2 - 3.

¹⁵¹ Bu yazı dizisi gazetenin 10 ve 11. sayılarında yayımlanmıştır.

¹⁵² Mahir, "Rize ve Spor", **Rize**, s. 2.

¹⁵³ Sıtkı, "Rizede spor hayatı canlanamaz mı", **Rize**, 87, (1933), s. 1.

aktif hale gelmiştir.¹⁵⁴ Rize Gazetesi'nde yayımlanan haberlere bakıldığında Ortaokullarda yapılan jimnastik şenlikleri,¹⁵⁵ memlekette kurulacak olan spor sahasına gençlerin hevesle yardım etmesi ve orada gönüllü olarak çalışması¹⁵⁶ sporun gençler arasında canlanmaya başladığının bir göstergesidir.

Rize'de 1933¹⁵⁷ yılında Halkevi Spor adıyla bölgenin ilk futbol takımı kurulmuştur.¹⁵⁸ Askerlik Şubesi Reisi Saim Bey'in girişimleriyle kurulan Halkevi Spor bir süre Rize'deki tek futbol takımı olduğundan müsabaka yapacak takım bulamamış ve bu sebeple sporcular kendi aralarında müsabakalar gerçekleştirmiştir. Bunun dışında komşu vilayetlerle de özel karşılaşmalar düzenlenmiş, Ordu takımıyla yapılan ilk maçın 3-0 kazanılmasından sonra gençlerin futbola ilgisi artmıştır. Futbola artan ilgi Cumhuriyet Dönemi'nin ikinci takımı olan Şarspor'un doğmasını sağlamıştır. Şarspor 1934 yılında Rize Belediyesi'nin Şar (İnşaat) Dairesi bünyesinde kurulmuş, Halkevi Spor'dan da bazı futbolcuları bünyesine katmıştır.¹⁵⁹ Bu arada Halkevi Spor'da Halk Spor adını alarak müstakil bir kulüp haline getirilmiştir.¹⁶⁰

Rize Gazetesi'nde spor alanında ağırlıklı olarak futbol haberlerine rastlamaktayız. Futbol dışındaki spor faaliyetlerine 1940 ve 1941 yıllarında daha çok yer verilmektedir. Bundan önce futbol dışında ortaokul öğrencilerinin idmanları yoğun olarak geçmektedir.¹⁶¹ Yine gazete üzerinden bakıldığında zaman zaman voleybol müsabakalarına dair haberler de dikkat çekmektedir. Mesela gazetenin 17 Temmuz 1937 yılında yayımlanan nüshasında Sürmene sporcularının voleybol maçı yapmak için Rize bölgesine gelecekleri belirtilmektedir.¹⁶² Ancak bu dönemde Rize'de kaç tane voleybol takımı bulunduğunu elimizdeki kaynaklardan ve Rize Gazetesi'nden öğrenememekteyiz. Bununla birlikte 1941 yılına gelindiğinde Rize Gazetesi üzerinden bölgede birden fazla voleybol takımı olduğunu görmekteyiz. Nitekim Rize Voleybol takımının Gündoğdu Nahiyesi Voleybol takımını

¹⁵⁴ Başbakanlık, a.g.e., s. 153.

¹⁵⁵ "Jimnastik şenlikleri", **Rize**, 92, (1933), s. 5.

¹⁵⁶ Sıtkı, "Memleketimiz Yakında İyi Bir Spor Sahasına Kavuşacaktır", **Çoruh**, 95, (1933), s. 1.

¹⁵⁷ Fatih Sultan Kar eserinde kuruluş tarihini 1932 olarak belirtmektedir. Bkz. Kar, a.g.e., s. 16.

¹⁵⁸ Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize adlı eserde bölgenin ilk spor kulübünün adı Halk Spor olarak belirtilmekte ise de kulüp bu adı daha sonradan almıştır. Bkz. Başbakanlık, a.g.e., s. 153.

¹⁵⁹ Kar, a.g.e., s. 18.

¹⁶⁰ Ömer Akmehtet ve O. Özkan Gürel (Haz.), **Rize Sporunda 50. Yıl 1923 – 1973**, 1. Baskı, Ankara: Öğretmenler Matbaası, 1973, s. 17.

¹⁶¹ Örnek için bkz. "İdman şenlikleri", **Çoruh**, 191, (1935), s. 4.

¹⁶² "Sürmene sporcuları geliyor", **Rize**, 301, (1937), s. 3.

yendiğini belirten bir habere rastlamaktayız.¹⁶³

Rize Halkevi'nin çalışmalarıyla bölgede gelişen spor hayatı yalnızca futbolla sınırlı kalmamıştır. 1940 yılında Trabzon'da düzenlenen Karadeniz Deniz Birincilik Müsabakalarına Trabzon, Giresun, Samsun, Ordu, İnebolu, Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Çoruh ve Rize sporcuları katılmış, Rize sporcuları burada üçüncülük kazanmıştır.¹⁶⁴ Bir sonraki yıl yani 1941 yılında Samsun'da düzenlenen kürek yarışlarında ise Rize sporcuları, iki birincilik bir de üçüncülük kazanmıştır.¹⁶⁵

Gazetede toplam 59 tane spor haberi bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi 1931, üç tanesi 1933, iki tanesi 1934, on iki tanesi 1935, on tanesi 1936, sekiz tanesi 1937, bir tanesi 1938, sekiz tanesi 1940 ve on bir tanesi 1942 yılına aittir. Gazetede spor haberlerinin büyük çoğunluğu futbolla ilgilidir. Bölgede kurulmuş olan futbol kulüpleri; Rize Halkevi, Pazar, Şarspor, Halkspor'dur. Bunların dışında çevre vilayetlerde en çok maç yapılan kulüpler Ordu Spor Yıldız Kulübü, Sürmene Spor'dur.¹⁶⁶

Rize'de spor hayatının canlandırılmasında Halkevleri en önemli görevi üstlenmiştir. Bununla birlikte Rize'de spor faaliyetlerinin canlanmasını isteyen ve bu konuda elinden geldiğince gençlerin ufkunu açmaya çalışan Ortamektep muallimi Sıtkı Bey'i gözardı etmemek gerekir. Gençlerin spora ilgisini çekebilmek amacıyla gazeteye yazmış olduğu yazılar oldukça önemlidir. Yine Sıtkı Bey'in yazmış olduğu yazılar sayesinde Rize'deki spor hayatının zaman içinde nasıl gelişip ilerlediği anlaşılabilir.

2.2.3. Önemli Günler ve Kutlamalar

Rize'de milli ve dini bayramlar ile tarih açısından büyük öneme sahip bazı günlerin kutlanılmasına önem verilmiştir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Kurban Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, yılbaşı gecesi, Hatay'ın kurtuluşu, iktisat ve tasarruf haftası, Lozan Antlaşmasının yıl dönümü her yıl düzenli olarak vilayette kutlanılmakta olan günlerdir. Gazetede yer alan

¹⁶³ "Voleybol maçı", **Rize**, 497, (1941), s. 1.

¹⁶⁴ "Trabzona giden deniz sporcularımız geldi", **Rize**, 461, (1940), s. 1.

¹⁶⁵ "Sporcularımız Samsundan avdet etti", **Rize**, 508, (1941), s. 1.

¹⁶⁶ Örnek için bkz. "Sürmene ve Rize Halkevi sporcularının maçı", **Çoruh**, 185, (1935), s. 2.

haberlerden anladığımızı göre, bu önemli günlere haftalar öncesinden hazırlıklar başlar ve nerede, nasıl kutlanacağı halka beyan edilirdi. 1936 yılında belirlenmiş olan Cumhuriyet Bayramı programı Rize Gazetesinde aşağıdaki gibi yer almıştır:

1-Süsleme ve donanma:

Cumhuriyet bayramı birinci teşrinin 28 inci günü saat on ikide başlar ve 30 birinci teşrin akşamına kadar devam eder.

Köy odası, parti ocak kurağı, ilkokul, evler ve köyün en işlek alanı bayraklarla donatılacak ve yeşil dallarla süslenecektir. Birinci teşrinin 28 inci günü öğleden sonra köy delikanlıları yanında tulum ve kemençe çalınarak bütün halka bayramın başladığı bildirilerek yöresel oyun ve eğlencelere başlanacaktır.

2-Tören:

Ulus egemenliğinin kurtuluş ve yükseliş savaşının imgesi olan bu bayram sevinçlerine bütün köy halkı katılacaktır. Birinci teşrinin yirmi dokuzuncu günü saat dokuzda bütün köy halkı ve okul talebesi geniş bir alanda toplanacak daha evvel köy ihtiyar heyeti köy odasında oturarak köy halkı yanında bu büyük günün mutluluğu kutlanacaktır. Görüşme bittikten sonra ihtiyar heyeti köylünün toplandığı alana gelerek bütün halkın bayramını kutlayarak, okul talebesinin ve bütün halkın hep birden söyleyecekleri Onuncu Yıl Cumhuriyet marşı ile törene başlanacaktır. Marşın sonunda okul talebelerinden bir kaç Cumhuriyet ve devrimine ait manzumeler okuyacak bunlardan sonra, Köy öğretmeni veya parti ocak başkanı yanından devrim ve Cumhuriyet hakkında bir söylev verilecektir.

3-Geçit Resmi:

Söylevler bittikten sonra okul talebeleri ve köy delikanlıları sıra ile ihtiyar heyetinin önünden geçeceklerdir. Bu geçitten sonra yine oyun ve eğlencelere devam edilecektir.

4-Gece donamı şenlikleri:

Okul, köy odası, parti ocağı kurağları ile isteyen evler ışıklarla aydınlatılacaklardır. Yersel gece eğlencelerine başlanacaktır. Saat on dokuzda geniş alanda meşaleler yakılarak köy halkı orada toplanacak ve ellerinde meşaleler olduğu halde Onuncu Yıl Cumhuriyet marşını söyleyerek köyün içinde dolaşacaklardır. Gece donamı ve şenlikleri istenildiği kadar devam ettirilecektir.

5-İkinci gün:

İlk teşrinin 30 uncu günü sabahı yine sazlı sözlü oyunlarla yersel eğlencelere başlanarak akşama kadar uzatılacaktır. Bu kutlama programı köy ihtiyar heyeti, parti, ocak kurulu ve öğretmen yanından düzenlenecek ve yönetilecektir.¹⁶⁷

Rize’de tasarruf ve iktisat haftası da kutlamalar arasında yer alan günlerdendir. Halkı tasarrufa yönlendirmek amacıyla gazetede, “Alacağın malı daima yerlisinden al”, “Yerli malı kullanmak bir inkılâp borcudur”, “Vatandaş, tasarruf et” gibi sözlerle halka yerli malı ve tasarrufun önemi vurgulanmıştır.

Rize’de önemli günler arasında 27 Ocak Tayyare Şehitleri Günü, Ziya Gökalp, Mimar Sinan gibi önemli isimlerin ölüm yıl dönümleri, 26 Eylül Dil Bayramı, 24 Temmuz Lozan Barış Antlaşması yer almaktadır. Lozan Barışı bir zafer olarak kabul edildiğinden bu güne büyük önem verilmiştir. 24 Temmuz’a denk gelen haftada gazetede Lozan’a ait şiirler, yazılar yazılmış, Lozan’ın önemi tekrar tekrar vurgulanmıştır.¹⁶⁸

Aynı şekilde gazetede yer alan haberlerden görüleceği üzere Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Türklerin boğazlara yeniden egemen olması, Rize’de çok büyük bir heyecan ve mutluluk uyandırmıştır. Vilayette 27 Temmuz 1936’da büyük bir bayram telaşı oluşmuş, bütün gece boyunca güzel haber bekleyen Rizeliler, sonunda istedikleri haberi almanın huzurunu yaşamışlardır. Cumhuriyet Meydanı’nda bir kürsü kurulmuş, dükkanlarını kapatıp meydana koşan, evlerinden alelacele fırlayan insanlar, alanı doldurmuşlardır. Kürsüde önce

¹⁶⁷ “Kutlama komitesi yanından”, **Rize**, 264, (1936), s. 7.

¹⁶⁸ Örnek haber için bkz. “Lozan’ı Montrö tamamladı”, **Rize**, 252, (1936), s. 1.

Ortaokul Öğretmeni Sıtkı Can Çanakkale Zaferinin bir tarihçesini anlatarak bu zaferin Türk egemenliği açısından önemini vurgulamış, ardından Ortaokul Tarih Öğretmeni Enver Bey tarihi bir hitabe okumuş ve son olarak Avukat Orha Cemil Yurtman Atatürk'ün gösterdiği yolun ancak bir zafer yolu olabileceğini ve ondan ilham alan İnönü hükûmetinin kazandığı bu zaferin Türk milletinin varlığından gelen kudretin bir ürünü olduğunu belirtmiştir. Akşama doğru da Halkevi'nde bir de balo tertip edilmiştir.¹⁶⁹

Rize'de Hatay'ın kurtuluşu ve Kızılay'ın yıl dönümü kutlamaları da törenlerle yapılmış, halk bu kutlamalara yoğun bir ilgi göstermiştir.¹⁷⁰ Bununla beraber her yıl yeni yıla girerken Rize'de yılbaşı baloları düzenlenmiş, Halkevlerinde özel programlar hazırlanmıştır. Kutlamanın nasıl geçtiği, kimlerin katıldığı da gazetede belirtilmiştir. Mesela 1937 yılında düzenlenen yılbaşı balosuna yağın kar sebebiyle davetlilerin yalnızca dördte biri katılabılmıştır. İstiklâl Marşı'nın ardından müzikler çalınmış ve danslar gecenin ilerleyen saatlerine kadar sürmüştür.¹⁷¹

Dini bir bayram olan Kurban Bayramı'na yönelik olarak da zaman zaman Halkevi'nde özel programlar düzenlenmiştir. 1941 yılında yapılmış olan programda, bayramın ilk günü önce salona toplanan halkla bayramlaşmış, ardından konferans, müzik ve millî oyunlarla eğlenceli bir toplantı yapılmıştır.¹⁷²

2.2.3.1. Sergiler

İncelemiş olduğumuz Rize Gazetesi içerisindeki haberlerden anlaşıldığına göre, Rize ve Karadeniz bölgesinde zaman zaman çeşitli sergiler düzenlenmiştir. Kimi zaman ticari amaçlı olan bu sergiler, kimi zaman da yardım içeriği taşımıştır. Mesela, 1931 yılında hayvan yetiştirmeyi ıslah ve teşvik amacıyla Erzurum Vilayet merkezinde 18 gün süren bir hayvan sergisi düzenlenmiştir.¹⁷³ Bunun dışında Rize bölgesinde dikiş nakış üzerine de sergiler açılmıştır.¹⁷⁴

¹⁶⁹ “Boğazlara egemen olmamızın zaferi Rizemizde büyük heyecanla kutlandı”, **Rize**, 253, (1936), s. 4.

¹⁷⁰ “Kızılayın 60 ıncı yıl dönümü töreni”, **Rize**, 325, (1938), s. 2.

¹⁷¹ Örnek haber için bkz. “Yılbaşı balosu”, **Rize**, 274, (1937), s. 4.

¹⁷² “Halkevi salonunda Kurban bayramı kutlaması”, **Rize**, 479, (1940), s. 1.

¹⁷³ “Erzurum hayvanat sergisi”, **Rize**, 6, (1931), s. 4.

¹⁷⁴ “Açılacak sergiler”, **Rize**, 55, (1932), s. 5.

Aynı şekilde Rize ve Karadeniz bölgesinde büyük bir öneme sahip olan sergilerden biri Yerli Malları Sergisi'dir. 1932 yılında Samsun'da Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetiyle Halkevi Sergi şubesi tarafından Yerli Mallar Sergisi düzenlenmiş, bu sergiye Rize halkının katılımı da teşvik edilmiştir.¹⁷⁵

2.2.3.2. Piyangolar

Rize vilayetinde çoğu zaman yardım amaçlı olmak üzere piyango çekilişleri yapılmıştır. Gazetede yayımlanan piyangolar; tayyare piyangosu, iktisat piyangosu, eşya piyangosu, yılbaşı piyangosu, yerli malı piyangosu, iktisat ve tasarruf ve Himaye-iEtfal piyangosu, Yardım Sevenler Cemiyetinin piyangosudur. Bunlar içinde en çok tayyare piyangosuna rastlanmaktadır. Tayyare piyangosu, İktisat piyangosu ve Yılbaşı piyangosu daha çok şanslı olan kişiye para ödülü sağlamaktayken, diğer piyangoların amacını yardım içeriği oluşturmaktadır. Yerli Malı piyangosu ise isminden de anlaşılacağı gibi, yerli malına destek amacı taşımaktadır.

Piyangolar yardım ya da şans oyunu içerikli olmakla birlikte eşya piyangosu hariç, hepsi para ödülü vaatmektedir. Eşya piyangosunda ise herkes farklı bir ürün, hediye kazanmaktadır. Mesela, 1932 yılında Mapavri (Çayeli)'nde yapılmakta olan okul binası yararına düzenlenen eşya piyangosunda motosiklet, av tüfeği, cep saati, halı seccade, yazı takımı, traş takımı, kadın elbiselik kumaş, erkek elbiselik kumaş, kadın çorabı, erkek çorabı, kravat, kolonya, dolma kalem gibi ödüller kazanılmıştır.¹⁷⁶

2.2.4. Halkevleri

Türk Ocaklarının 1931'de kapatılmasından sonra ocakların yerini alan Halkevleri, özellikle Atatürk döneminde ulusal kültürün araştırılması ve yaygınlaştırılması için okullar ve resmi kuruluşlar yeterli olmadığından bu ihtiyaç yarı resmi kuruluşlarla karşılanmaya çalışılmıştır. Halkevleri bu doğrultuda Cumhuriyet rejiminin en çok faaliyet gösteren kurumlarından biri olmuştur.

¹⁷⁵ "Samsonda büyük sergi", **Rize**, 67, (1932), s. 5.

¹⁷⁶ "Eşya piyangosu", **Rize**, 71, (1932), s. 4.

Ülkenin birçok vilayetinde olduğu gibi Rize Halkevide kendi bulunduğu bölgede pek çok faaliyette bulunmuş, eğitimden siyasete, spordan sanata ve sosyal yardımlara kadar her alanda hizmet vermiştir. Rize bölgesinde yapılan kutlamalar, müsamereler, balolar, toplantılar ve milli gün kutlamaları çoğunlukla Halkevi salonunda yapılmıştır. Zaman zaman nişan törenleri dahi bu salonda yapılmıştır.¹⁷⁷ Köylü ve çiftçiyi bilgilendirmek amacıyla konferanslar düzenlenmiş, yoksul çocuklar yararına Çocuk Esirgeme Kurumu'yla birlikte müsamereler hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1935'te "Kör" piyesi, "İnsan Sarrafı" komedisi¹⁷⁸ sahnelenmiştir. Yine 24 Aralık 1938'de Kurtuluş Okulu salonunda "Kör Facia" ve "Palavra" oyunları sahnelenmiştir.¹⁷⁹ 1939'da Necip Fazıl Kısakürek'in "Bir Adam Yaratmak" isimli oyunu,¹⁸⁰ 19 Mart 1939'da Rize'deki sinema binasında "Yanık Efe" piyesi¹⁸¹, 13 Mayıs 1939'da "Engin Çavuş"¹⁸² oyunları sergilenmiştir. 1940 yılında Rize Halkevi'nin sosyal yardım menfaatine "Yaşayan Ölü" piyesi, "Mahçuplar" komedisinin¹⁸³ oynanacağı Rize Gazetesi bildirmiştir. 1941 yılında ise "Fedakârlık" piyesi ve "Tırtıllar" komedisi sinema binasında Çocuk Esirgeme Kurumu menfaati için sahnelenmiştir.¹⁸⁴ Rize Halkevi Gösterit Şubesi sosyal yardım amacı içermeyen piyeslerde düzenlemiştir. 1936 ve 1941'de sahnelenen "Çoban" piyesi¹⁸⁵, 1941'de "Yanlış Yol" ve "İstiklâl" piyesleri¹⁸⁶ bunlardan bazılarıdır.

Piyes ve komedi gösterileri dışında Halkevleri tarafından sergiler açılmış ve piyango çekilişleri yapılmıştır. Mesela 1940 yılında Halkevi'nde resim ve fotoğraf sergisi açılmıştır.¹⁸⁷ Rize'deki sosyal ve kültürel hayatı geliştirerek etkin bir hale getiren en önemli etken Halkevi olmuştur. Mesela kadınlar için Halkevi salonunda bir dikiş dershanesi açılmıştır.¹⁸⁸ 1934 yılında Halkevi'nde Fransızca kursu açılmıştır.¹⁸⁹ Rize Halkevi, bölgede yapılan her türlü çalışmada etkinliğini göstermiş, birçok etkinliği de kendi düzenlemiştir.

¹⁷⁷ "Halkevimizde bir nişan töreni", **Rize**, 285, (1937), s. 3.

¹⁷⁸ "Geçen hafta Çocuk Esirgeme Kurumunun Halkevinde yıllık kongrası oldu. Bu toplantıda okunan Cemiyetin bir yıllık iş raporunu aynen aşağıya geçiyoruz", **Rize**, 231, (1936), s. 2.

¹⁷⁹ "Halkevi Gösterit Şubesi tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu çıkarına müsamere", **Rize**, 375, (1938), s. 2.

¹⁸⁰ "Kritik Gösterit Kolunun Müsameresi", **Rize**, 381, (1939), s. 3.

¹⁸¹ "Yanık Efe Temsili", **Rize**, 387, (1939), s. 3.

¹⁸² "Müsamere", **Rize**, 395, (1939), s. 3.

¹⁸³ "Halkevi Temsil Şubesi faaliyette", **Rize**, 478, (1940), s. 2.

¹⁸⁴ "Temsil edildi", **Rize**, 497, (1941), s. 1.

¹⁸⁵ "Gençlerimizin temsili", **Rize**, 239, (1936), s. 4.

¹⁸⁶ "Yanlış yol ve İstiklâl piyesleri temsil edilecek", **Rize**, 481, (1941), s. 2.

¹⁸⁷ "Fotoğraf ve resim sergisi", **Rize**, 435, (1940), s. 1.

¹⁸⁸ "Halkevinde bir dikiş dershanesi açıldı", **Rize**, 284, (1937), s. 3.

¹⁸⁹ Özdoğan, a.g.e., s. 118.

Halkevlerinde haftalık aile toplantıları¹⁹⁰ ve baloların yanı sıra gençlik günleri düzenlenmiştir. Halkevleri, gençlere büyük önem vermiş gazetede Halkevi ve gençlik sayfası adı altında bir yazı dizisi yayımlanmıştır. Yazının içeriğinde gençlere yönelik yapılacak faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. Mesela, 1938 yılında Rize Halkevi Salonu her Cumartesi öğleden sonra gençlere tahsis edilmiş, burada hem eğlenceli hem de faydalı vakit geçirebilmeleri sağlanmıştır.¹⁹¹ Yine Halkevleri'nde halk okumaya teşvik edilmiş, Halkeleri bölgenin okuma ihtiyacını karşılayan en önemli kurum haline gelmiştir. Rize Cezaevinde dahi okuma yazma kursu açılmıştır.¹⁹²

Halkevleri yalnızca halkı kitap okumaya teşvik etmekle kalmamış, bazı kitaplar Halkevi tarafından basılmıştır. Mesela 1936'da Sıtkı Can tarafından kaleme alınan "Birkaç Söz Birkaç Satır" adlı eser Halkevi'nin Dil-Tarih-Edebiyat şubesi tarafından basılmıştır. Yine Halkevi Dil-Tarih-Edebiyat şubesi 1933 yılında Türkçe kelimeleri derlemiş ve 4 konferans vermiştir. Bir sonraki yıl yani 1934'te dil derlemeleri yaparak Türk Dili hakkında 10 konferans vermiştir.¹⁹³ Türk Dili Üçüncü Kurultayı sebebiyle 24 Ağustos 1936'da 4 gün sürecek bir program düzenlenmiştir.¹⁹⁴ Bununla birlikte Halkevleri'nde radyolar toplanır, halka önemli bildirimler buradan duyurulurdu. Özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında halkın gelişmelerden bilgilendirilmesinde radyolar çok önemli olmuştur. Ayrıca sağlık ekipleri tarafından halka zehirli gazlardan korunmaya dair teorik dersler verilmiştir.

Rize Halkevi spor alanında da önemli faaliyetler göstermekteydi. Halkevi Spor Şubesi kır gezileri dışında, futbol, voleybol, deniz sporlarıyla ilgili etkinlikler düzenlenmekteydi.¹⁹⁵

Halkevi Sağlık ve Sosyal Yardım Şubesi tarafından muayene odasında, haftada iki kez yoksullar ücretsiz muayene edilir ve ilaçlar verilirdi. Hastaların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da Halkevi piyese ve tiyatrolar tertip etmekteydi. 4 Temmuz 1936 yılında fakir ve hastaların kinin ihtiyacını karşılamak amacıyla Halkevi'nin Gösteriş Şubesi'nin de katılımıyla "Himmetinoğlu" komedisi sahnelenmiş, buradan gelen hasılatla İstanbul'dan

¹⁹⁰ "Halkevinde haftalık aile toplantıları", **Rize**, 326, (1938), s. 2.

¹⁹¹ "Halkevi ve Gençlik Sayfası", **Rize**, 328, (1938), s. 2 - 3.

¹⁹² Çapa, a.g.e., s. 301.

¹⁹³ Özdoğan, a.g.e., s. 113.

¹⁹⁴ Sıtkı Can, "Üçüncü Dil Kurultayı", **Rize**, 256, (1936), s. 1.

¹⁹⁵ Çapa, a.g.e., s. 301.

kinin getirilmesi planlanmıştır. Bölgeye gelen kininin hükümet doktoru Hamdi Güven ve Eczacı Murat Arayıcı tarafından dağıtılacağı Rize Gazetesi'nde duyurulmuştur.¹⁹⁶ Yine Sağlık ve Sosyal Yardım Şubesi tarafından 1936 yılında Halkevi'nde sünnet düğünü organizasyonu yapılmış, fakir ve kimsesiz çocukların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da 30 Ağustos'ta "Hüllecî" oyunun sahneleneceği gazetede bildirilmiştir.¹⁹⁷

Rize Merkez'de Halkevi 1932 yılında açılırken Mapavri ve Pazar'da Şubat 1939 tarihinde Halkevi şubeleri açılmıştır.¹⁹⁸ Mapavri Halkevi Şubesi faaliyetleri sınırlı kalmıştır. 24 Haziran 1941 yılında Mapavri Merkez İlkokulu'nda Vedat Urfi'nin "Kanun Adamı" piyesi sahnelenmiştir.¹⁹⁹ Mapavri Halkevi kütüphanesine gelen kitap sayısı ise hükümetin göndermiş olduklarıyla sınırlı kalmıştır.²⁰⁰

Dönemin Çoruh bölge müfettişi Cemal Karamuğla Halkevleriyle ilgili bir rapor hazırlamıştır. Raporda Rize Halkevi yönetiminin ehliyetli kişilerden oluştuğu fakat Mapavri Halkevi yönetiminin bundan yoksun olduğu belirtilmektedir. Halkevlerinin durumuyla ilgili olarak; dokuz şubesiyle faaliyet gösteren Rize Halkevi ile dört şube halinde çalışan Mapavri Halkevi'nin konumu, bölgenin koşulları ve ihtiyacı ile eleman durumu gözönünde bulundurulduğunda, Halkevinin Rize'de 7 şubeli olması, Mapavri'de ise henüz açılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Mevcut durumda izlenmesi gereken yol Rize Halkevi'nin her türlü olumsuzluğa rağmen 9 şubesiyle çalıştırılması, Mapavri Halkevi'nin ise kısa sürede Halkodası'na dönüştürülmesi yönündedir.²⁰¹ Hazırlanan bu rapora rağmen Rize Gazetesi'nde Mapavri Halkevi'nin kapanması yönünde bir haber bulunmamaktadır.

2.2.5. İstatistik Çalışmalar

Türkiye'nin her ilinde olduğu gibi Rize'de de belli yıllarda nüfus ve hayvan sayımı yapılmıştır. Mesela 1935 yılında yapılan nüfus sayımıyla ilgili gazetede pek çok duyuruya yer verilmektedir. Özellikle nüfus sayımının yaklaştığı süreçte gazetenin hemen hemen her sayısında nüfus sayımı hatırlatılmıştır. Zaman zaman gazetenin bir sayısında nüfus sayımı

¹⁹⁶ "Halkevi İctimai Yardım Kolunun Faaliyeti", **Rize**, 250, (1936), s. 4.

¹⁹⁷ "Halkevinden", **Rize**, 256, (1936), s. 5.

¹⁹⁸ "Pazar ve Mapavride yeni Halkevleri açıldı", **Rize**, 383, (1939), s. 1.

¹⁹⁹ "Mapavride Halkevi temsili", **Rize**, 502, (1941), s. 1.

²⁰⁰ Özdoğan, a.g.e., s. 112.

²⁰¹ Özdoğan, a.g.e., s. 110.

iki kez hatırlatılmış, halkın nüfus sayımına mutlaka katılması gerektiği belirtilmiştir.²⁰² Bu durum nüfus sayımına ne kadar önem verildiğinin göstergesidir. 1940 yılında yapılan nüfus sayımında da aynı durum söz konusu olmuştur. Gazetede nüfus sayım tarihini hatırlatan pek çok duyuruya rastlanmaktadır.²⁰³

Nüfus sayımının olduğu yıl yani 1935'te hayvan sayımı için de hazırlıklar yapılmış, 25 Mart'ta hayvan sayımına başlanmıştır. Gazetede yazılan habere göre, Nisan ayının 15'ine kadar hayvan sayısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Hayvan sayımı hayvanlar üzerinden alınacak vergiyle alâkalıdır. Hayvanların saklanması ve saklanan hayvanların da sayım memurları tarafından yakalanması durumunda alınacak vergi de gazetede belirtilmiştir.²⁰⁴

Nüfus sayımı dışında büyük savaşlar atlatmış ve yeni kurulmuş olan devletin, nüfus kaybı da büyük olduğundan bu duruma müdahale etmek ve ülkede nüfus sayısı artışını özendirmek için, Umumi Hıfzissihha Kanunu'nun 156. Maddesine göre çok evlat sahibi olanlara ikramiye verilmiştir. Vilayette altı ya da daha fazla evlat sahibi olanların sayısı da Sıhhat Müdürlüğü'nce tespit edilmiştir.²⁰⁵ Bu teşvik, etkisini göstermiş ve altı evlat sahibi olanların sayısı kısa sürede artmıştır.²⁰⁶

2.2.6. Türkçe Ezan ve Kadınların Giydiği Çarşafın Kaldırılması

Türkçe ezan konusu ilk olarak 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ezanın ve hatta namazın Türkçeleştirilmesi konusu tartışılmış, Ali Suavi gibi dönem aydınları camilerde Türkçe hutbe okumuş ve 1885'te Şehzadebaşı'nda ilk Türkçe ezan okunmuştur.²⁰⁷ Ancak bu teşebbüs sonuçsuz kalmış ve ezan Arapça olarak okunmaya devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde ezanın Türkçe okunması tekrar gündeme gelmiş ve 1932 yılında ezanın Türkçe okunması kabul edilmiştir. Rize Gazetesi'nden anlaşıldığına göre, ezanın Türkçeleştirilmesi tüm şehirlerde olduğu gibi Rize'de de son derece olumlu karşılanmıştır. Öyle ki Pazar günleri köylerden şehir merkezine inen halk, öğle ezanı okunurken cami önünde toplanarak heyecan ve mutluluk

²⁰² "Genel nüfus sayımına hazırlık", **Rize**, 187, (1935), s. 3.

²⁰³ "Yurtta nüfus sayımı", **Rize**, 459, (1940), s. 4.

²⁰⁴ "Hayvan sayımı", 187, **Çoruh**, (1935), s. 4.

²⁰⁵ "Altı evlâdı olanlara ikramiye veriliyor", **Çoruh**, 180, (1935), s. 3.

²⁰⁶ "Altı evlatlılar çoğaldı", 194, **Çoruh**, (1935), s. 3.

²⁰⁷ gokboru-otagi.blogspot.com.tr/2014/08/turkce-ezan-ve-namaz-html, (16.03.2016).

içinde ezanı dinlemektedir. Rize’de ezanı Türkçe olarak okuyan ilk müezzin Hafız Hakkı Efendi olmuştur. Türkçe ezanın Rize’de ilk olarak okunuş şekli şöyledir:

Allah büyüktür, Allah büyüktür.
Allah büyüktür, Allah büyüktür.
Tanrıdan başka tapılacak yoktur.
Ben şahidim ki tanrı büyüktür.
Nebi Muhammed Allah’ın Resulü
Ben şahidim ki o Hak’tan geldi
Hey dinleyenler geliniz namaza
Hey dinleyenler geliniz namaza
Hey işitenler koşunuz felâha
Hey işitenler koşunuz felâha
Allah büyüktür, Allah büyüktür.
Allah büyüktür, Allah büyüktür.
Tanrıdan başka tapılacak yoktur.²⁰⁸

Gazetenin 72 sayılı nüshasında görüleceği gibi Rize’de ezanı yeni makama uygun okuyabilecek müezzinler yetiştirmek amacıyla, Evkaf Umum Müdürlüğü’nün tamimiyle Evkaf Müdürü Tahir Bey önderliğinde bir kurs açılmıştır. Kursun başına da ezanı Rize’de ilk kez Türkçe olarak okuyan Hafız Hakkı Efendi getirilmiştir. Rize gazetesinin belirttiğine göre Türkçe ezan, namaz kılmayanlarda dahi derin bir alaka uyandırmış ve dikkat çekmiştir.²⁰⁹

Kılık kıyafette yapılan yenilikler, çarşaf ve peçelerin kaldırılması da Türkçe ezan gibi Rize’de olumlu karşılanan yeniliklerdendir. Üstelik gazetede kadınların eski giyim tarzına karşı oldukları, zaten çarşaf giymek istemedikleri ve modern yeniliklere açık oldukları

²⁰⁸ “Her tarafta olduğu gibi şehrimizde de Türkçe ezan derin bir alaka uyandırmıştır”, **Rize**, 28, (1932), s. 3. Türkçe ezan daha sonra tekrar düzenlenerek, Tanrı uludur şeklinde okunmaya başlanmıştır. Türkçe ezan ve kamet ilk olarak eski usulüyle okunmuştur. Ancak bir süre sonra her tarafta aynı usul ve kaideyle okunmasını temin etmek amacıyla Diyanet İşleri tarafından musikiye uygun notalar çıkarılmıştır. Bu notalar Hüseyini denilen makamda bestelenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Türkçe ezan ve kamet”, **Rize**, 68, (1932), s. 5.

²⁰⁹ “Türkçe ezan”, **Rize**, 72, (1932), s. 4.

belirtilmektedir.²¹⁰ Kadınların giydiği çarşafaların kaldırılmasıyla ilgili değişiklik daha ilk günlerinden etkili olmuş, pek çok şehirde kadınlar çarşaf ve peçelerini bırakmışlardır. Buradan çarşafaların dini bir simgeden çok zorunlu bir sosyal objeye dönüşmüş olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Çarşafaların kaldırılması en hızlı Rize'nin Pazar ilçesinde gerçekleşmiştir. Kısa süre içinde çarşafı gezen kadınların sayısı yok denecek kadar azalmıştır.²¹¹

1935 yılı Şubat ayının sonlarına doğru Belediye Meclisi verdiği bir kararla peçe ve şemsiyelerin kullanılmasını yasaklamış, çarşafaların ise halkın maddi zorluk yaşamaması için bir yıl içinde kaldırılmasını kabul etmiştir.²¹²

Başlangıçta çarşafaların atılması, peçe ve şemsiyelerin kaldırılması son derece olumlu sonuçlar vermiştir. Ancak bir süre sonra bu hızlı yöneliş yavaşlamış hatta peçe ve çarşafı çıkartan kadınlar, tekrar çarşafa girmeye başlamıştır. Bunun önüne geçmek amacıyla tedbirler alınmış ve yasağa uymayanların cezalandırılacağı gazetede bildirilmiştir.²¹³ Çarşafaların yasaklanmasıyla alakalı gazetede duyurular da yapılmıştır.

Rize Gazetesi'nin 1935 yılında yayımlanan 175. sayısında bazı kisvelerin yasaklanmasıyla ilgili kanun hakkındaki haber aynen şöyledir:

Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair olan 2596 sayılı kanun gelmiştir:

Bu kanuna göre her hangi din ve mezhebe mensup olursa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayinler haricinde ruhani kisve taşımaları yasak edilmiştir.

Kanun Türkiye'de bulunan Türklerin ve yabancıların yabancı memleketlerin siyaset, Askerlik ve milis teşekküleri ile münasebetli kıyafet ve alametlerini ve levazimini taşımayı da menetmektedir.

²¹⁰ "Kafesler kalktı sıra...", **Çoruh**, 174, (1934), s. 3.

²¹¹ "Yenilik yolunda Pazar kadınları ilerliyor", **Çoruh**, 178, (1935), s. 3.

²¹² "Belediye Meclisi verdiği bir kararla peçe ve şemsiyeleri yasak etti", **Çoruh**, 182, (1935), s. 1.

²¹³ "Peçe ve çarşaf", **Çoruh**, 215, (16.10.1935), s. 4.

Daha bazı maddeleri ihtiva eden bu kanunun ruhanı kisvelere ait birinci maddesi kanunun neşri tarihinden itibaren altı ay sonra ve diğerleri neşri tarihinden itibaren tatbik olunacaktır.

Bunun için ayrıca bir de nizamname çıkarılacaktır. Müftümüz Bay Nuh bu kanun tebliğiyle hemen sarığı çıkararak bir melon şapka başına geçirmiş ve müsevvidi ile sarıklı diğer imam ve hatiplere de çıkarttırıp şapka geydirmiştir.

Yalnız bu şapkalar altında henüz değiştirilmeyen cübbe ve latalar şapka ile hiç te yaraşık almıyor. Kisve tabiri içinde cübbe de vardır. Bu işte yeniliği sever olduğunu gösteren Müftümüzü taktir ederken cübbe ve lataları da kaldırıp her yurttaş gibi şapkaya yakışık alan kiyafeti temin etmesini bekleriz.²¹⁴

11 Mayıs 1936 tarihi, Rize’de çarşafın tarihe karıştığı gün kabul edilmiştir.²¹⁵

2.2.7. Kadınlara Verilen Seçme Seçilme Hakkı

1934 yılında kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiş bununla birlikte, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 10. ve 11. maddeleri değiştirilerek seçme seçilme yaşı 18’den 22’ye çıkarılmıştır.²¹⁶ Seçim hazırlıkları değişen kanuna göre yapılmıştır.

Kadınlara verilen seçme seçilme hakkı bölgede ilk meyvelerini Rize’nin Pazar ilçesinde vermiştir. Pek çok kadın Cumhuriyet Halk Fırkasına giderek kayıt olmuş ve içlerinden Nahiye İdare Heyetlerine seçilenler olmuştur.²¹⁷

1935 yılında yapılan muhtar seçiminde ise Ardeşen Nahiyesinin Zigamısüfla köyünde kadın ve erkek seçmenlerin sayısı eşit gelmiştir.²¹⁸ Bu durum kadınların kendilerine verilen hakka sahip çıktıklarının bir göstergesidir.

²¹⁴ “Müftümüz sarığı çıkardı şapkayı geydi”, **Çoruh**, 175, (1935), s. 4.

²¹⁵ “İlimizde çarşafın tarihe karıştığı gün 11 Mayıs”, **Rize**, 241, (1936), s. 1.

²¹⁶ “Teşkilatı Esasiye Kanununun bazı maddeleri değiştirildi kadınlara da Meb’usintihabi hakkı verildi”, **Çoruh**, 171,(1934), s. 4.

²¹⁷ “Yenilik yolunda Pazar kadınları ilerliyor”, **Çoruh**, 178, (1935), s. 3.

²¹⁸ “Bir köyde Muhtar seçiminde kadınlar erkeklerle denk geldi”, **Çoruh**, 195, (1935), s. 4.

2.3. Rize’de Asayiş

1931 – 1942 yılları arasında Rize bölgesinde dikkati çeken pek çok polis vakası göze çarpmaktadır. Aynı durum Rize’nin komşu vilayetlerinde de yaşanmaktadır. Nitekim Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Artvin gibi şehirlerin istatistiğine bakıldığında bölgelerde yaşanan tutuklanma vakaları bunun en açık göstergesidir. Mesela Giresun’da 1932 yılında 326 kişi cezaya mahkûm edilirken 1937 yılında bu sayı 920, 1938’de 820’ye kadar çıkmıştır. Yine Gümüşhane’de 1932’de 188, 1938’de 310;²¹⁹ Samsun’da 1932’de 786, 1937’de 1020, 1938’de 959; Sinop’ta 1932’de 659, 1938’de 580; Ordu’da 1932’de 405, 1938’de 641;²²⁰ Trabzon’da 1932’de 644, 1938’de 1017 kişi çeşitli suçlardan dolayı tutuklanmıştır.²²¹ Bununla birlikte günümüzde de Türkiye’nin hemen hemen her şehrinde bu tarz polis vakalarına rastlanmaktadır.

Gazete üzerinden Rize’yi değerlendirdiğimizde vilayetin pek çok silahlı olaya tanıklık etmiş olduğunu görmekteyiz. Adam öldürme, hırsızlık, kız kaçırma, yaralama gibi olaylara gazetenin hemen hemen her sayısında rastlanmaktadır. Özellikle 1931 yılından 1936 yılına kadar olan dönemde gazetenin her sayısında bu tarz asayiş olaylarına dair haberler bulunmaktadır. Ancak 1936 ile 1942 yılları arasındaki dönemde bu tarz haberlere çok fazla yer verilmemektedir.

Bölgede cinayetler herhangi bir olaydan dolayı işlenebilmekteydi. Mesela bir haberde belirtildiğine göre; cinayete kurban giden bir kadını köyden biri istemiş ancak bu izdivaç gerçekleşmemiştir. Bir zaman sonra kadın başkasıyla evlenmiş, ilerleyen zamanda da kadının kocası iş için Giresun’a gitmiştir. Adam bir süre sonra, karısı hakkında olur olmaz haberler duymuş, bu sebeple de karısını öldürtmüştür.²²² Başka bir olayda ise, masum bir adam sırf hırsızlık yapanları gördüğü için boğularak suya atılmıştır.²²³ Bu tarz olayların sıklıkla yaşanması, bölgedeki asayiş sorununu gündeme getirmektedir. Suçlular çoğu zaman polis ya da jandarma tarafından yakalansa da, olayların önüne çok fazla geçilememiştir. Nitekim bölgenin 1931 yılı istatistik verilerine baktığımızda 446 suçlu yakalanırken 98

²¹⁹ DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), **İstatistik Yıllığı 1937-1938**, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1938, s. 104.

²²⁰ DİE, **İstatistik Yıllığı 1937-1938**, s. 109.

²²¹ DİE, **İstatistik Yıllığı 1937-1938**, s. 110.

²²² “Katil”, **Rize**, 12, (1931), s. 4.

²²³ “Hırsızlıkla beraber feci bir cinayet”, **Rize**, (1931), s. 4.

tanisinin kaçtığıını görmekteyiz.²²⁴

Rize bölgesinde yaşanan kız kaçırma olayları da oldukça fazladır. Bu durum dönemin sosyal sorunlarından birini oluşturmaktadır. Gazetede toplam 13 tane kız kaçırma haberi bulunmaktadır. Bu alandaki haberlerin 6 tanesi 1931, 2 tanesi 1932, 2 tanesi 1933 yılına, 2 tanesi 1935, 1 tanesi 1936 yılına aittir. Kız kaçırma olayları, kimi zaman kız istemediği halde zorla, kimi zaman da kızın rızasıyla olmuştur. Mesela, gazetede verilen bir haberde Rize'nin Kaplıca mahallesinden Reşit kızı Emine, komşularından evine giderken evlenmek kastiyle Mustafa oğlu Sabri adlı bir genç tarafından kaçırıldığı, gencin yakalanarak adliyeye sevk edildiği belirtilmektedir.²²⁵

Kız kaçırma olayları bazen de yaralama ya da ölüm gibi olumsuz sonuçlara sebep olmuştur. Yine buna misal olarak şu haber gösterilebilir. Havva adındaki bir kız aynı köy ve kabileden Nazım tarafından kaçırılırken, kızın akrabası Mehmet bunları takip etmiş ve bu takip sırasında Nazım, Mehmet'e iki el ateş etmiştir. Kızı alıp eve götüren Nazım, ertesi gün intikam için silahıyla Mehmet'i bulmaya gitmiştir. Mehmet bir yolunu bulup kaçarken, Nazım yakalanarak adliyeye verilmiştir.²²⁶ Buradan da görüldüğü gibi kız kaçırma olayı son derece normale indirgenmiş, suçlu olan kişi bir de üstüne üstük intikam almak için silahına sarılmıştır. Dolayısıyla kız kaçırma olayları, Rize bölgesindeki düğün gelenekleri arasında yer alan bir durum haline gelmiştir.

Tüm bu vakaların dışında Rize bölgesinde asayişi bozan en önemli konulardan biri kaçakçılıktır. Gaz, şeker, tuz, tütün kaçakçılığı bölgede oldukça fazla görülmektedir.²²⁷ Bunun yanında kahvelerin gizlice kumarhane işletmesi hakkında da bazı haberlere rastlanmaktadır. Bu gibi durumlarda olay, kahvenin kapatılmasıyla sonuçlanmıştır.²²⁸

Rize'de polisler tarafından yakalanan pek çok kaçak, suçlu, katil de bölgede polisin görevini yapmaya çalıştığını göstermektedir. Yine de bölgede asayişi tam olarak sağlamak mümkün olmamıştır. Ancak Rize Gazetesi üzerinden olaylar incelendiğinde, asayiş işlerinde

²²⁴ DİE, **İstatistik Yıllığı 1931-32**, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1932, s. 173.

²²⁵ "Bir kız kaçırıldı", **Rize**, 74, (1933), s. 4.

²²⁶ "Kız kaçırmaktan çıkan bir hadise", **Çoruh**, 180, (1935), s. 4.

²²⁷ "Kaçak eşya tutuldu", **Rize**, 16, (1931), s. 4.

²²⁸ "Kumar oynatan bir kahvehane kapatıldı", **Rize**, 19, (1931), s. 5.

az da olsa bir iyileşme olduğu söylenebilir. Buda Cumhuriyet Dönemi'nde alınmış olan tedbirlerin işe yaradığının bir göstergesidir.²²⁹

2.3.1. Rize'de Belediye İşleri

Rize bölgesinde belediyenin yapmış olduğu çeşitli hizmetler vardır. Bunlardan en önemlisi imar – iskân faaliyetleri dolayısıyla da yol yapımıdır. Rize bölgesinde 1931 – 1942 yılları arasında yapılan imar – iskân faaliyetlerinde en çok dikkat çeken konu Rize-Erzurum yolunun yapımıdır. Bunu ayrı bir başlık altında değerlendirmeden önce genel olarak Rize'deki bayındırlık işlerinden bahsetmekte fayda vardır.

Bölgede Belediye tarafından yapılan işler arasında Hopa-Borçka yolu, Borçka Köprüsü, Rize iskelesi, Çayeli halkının istek ve katkılarıyla yapılan Senoz yolu yer almaktadır. 1933-34 yılları arasında vilayette yeni kaldırımlar, çeşmeler, yolların ve köprülerin bozulan yerlerinin tamir edilmesi gibi işler yapılmıştır. Pazar'da mezarlıklar kaldırılarak tasfiye edilmiş ve caddeler yeniden düzenlenmiştir. Bir de bölgede iskele yapımına başlanmıştır.²³⁰ Bu yıllarda bölgede bazı ilçelerin de yolları ve caddeleri düzenlenmiş, yeni okul binaları inşa edilmiştir. 1935 yılında Bakan Cevdet Ertuğrul'un katkılarıyla Rize-Trabzon yolu birbirine bağlanmış ve bu yol üzerindeki tehlike kalkmıştır. Rize-Trabzon yolunu bir birine bağlayan İyidere köprüsünün açılmasıyla birlikte artık insanlar aktarmasız olarak Rize-Trabzon arasında gidip gelmeye başlamıştır.²³¹

Tüm bu bayındırlık çalışmalarına rağmen, 1936 yılına gelindiğinde Rize'deki en büyük sorunlardan biri, köylerdeki yol ihtiyacıydı. Köylü halk kendi imkânları doğrultusunda otları, çalılıarı keserek kendine bir geçiş yolu açmaya çalışmıştır. Dönem koşulları itibariyle köylerdeki yol sorununa yetişilemese de bu eksiklik ve olumsuzluklara rağmen, dönemin valisi Cevdet Ertuğrul'un yollarla ilgili faaliyetleri göze çarpmaktadır. Sık sık yol teftişlerinde bulunan vali, çalışmaların hızlandırılması için de emirler vermiştir.²³² Yine bu yılda Karadere Nahiyesi dahilinde 7 km uzunluğunda İyidere'ye kadar bir yolun

²²⁹ “Vilayetimizin yıllık faaliyetine bir nazar”, **Rize**, 470, (1940), s. 2.

²³⁰ “Vilâyetimizin bir senelik imar işleri, açılma ve başlama merasimleri”, **Çoruh**, 165, (1934), s. 7.

²³¹ “Rize Trabzon”, **Çoruh**, 222, (1935), s. 3.

²³² “Valimizin yollarla alâkası”, **Rize**, 256, (1936), s. 4.

açılmasına, iki nahiyenin birbirine bağlanmasına, ayrıca 11 köyde de otomobil yolu açılmasına karar verilmiştir.²³³

Bölgedeki yol çalışmaları bunlarla sınırlı kalmamıştır. Rize Gazetesi'nde 1937 Haziran'ının 15'inden itibaren vilayetin her tarafında yol inşaatına başlanacağı belirtilmiş, aynı şekilde Rize-İspir, Rize-Trabzon, Rize-Hopa hududu, Pazar-Hemşin, Ardeşen Fırtına yollarında da çalışmalara başlanması kararlaştırılmıştır.²³⁴

1938 yılında köy yollarının yapımı dışında,²³⁵ hükûmet konağı da tamir edilmiştir.²³⁶ 1939'da ise halkın desteği, Rize valisi Nuri Türkkan'ın alaka ve takipleri, Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in de yardımlarıyla yeni bir cami yapılmasına başlanmıştır. Bunun dışında da her yıl olduğu gibi, bozulan yol²³⁷ ve köprülerin tamir işleri de ele alınmıştır. Yine bu yılda Gündoğdu-Veliköy arasında otomobil yolu açılmıştır.²³⁸

Belediye, Rize şehir bölgesinin düzenlenmesinde önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bölgeye elektrik tesisatının getirilmesi, ihalelerin düzenlenmesi,²³⁹ yeni fabrikaların kurulması ve açılması yapılan önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Belediye'nin sosyal hayatı düzenleyen sorumlulukları da vardı.²⁴⁰

Rize Belediyesi, bölgenin halihazır haritasının hazırlanması için de çalışmalar yürütmüş, 1939 yılında İstanbul'da mühendis ve müteahhit olan Rahmi Arı'ya bu çalışmayı yapması için ihale verilmiştir.²⁴¹ Nitekim 1939'da başlayan çalışma 1940 yılında tamamlanmış ve Rize'nin hali hazır haritası ortaya çıkmıştır.²⁴²

²³³ "Köy yolu işleri", **Rize**, 271, (1936), s. 3.

²³⁴ "İlimizde yeni sene bayındırlık işleri", **Rize**, 295, (1937), s. 3.

²³⁵ "Vilayet yolları", **Rize**, 349, (1938), s. 3.

²³⁶ "Hükûmet konağı tamir ediliyor", **Rize**, 366, (1938), s. 1.

²³⁷ "Yollar tamir edildi", **Rize**, 407, (1939), s. 1.

²³⁸ "Gündoğdu – Veliköy yolu yapıldı", **Rize**, 393, (1939), s. 1.

²³⁹ "Yeni elektrik fabrikası", **Rize**, 374, (1938), s. 3.

²⁴⁰ 1935 yılında bölgedeki evlendirme işleri Medeni Kanunu'na göre düzene girmeye başlamıştır. Bunun öncesinde, Belediye Memuru alınıp evlere getirilir, evde nikâh kıyılırdı. Bu durum kimi zaman kızların zorla evlendirilmesine sebebiyet verdiği için, yeni düzenlemeyle bu durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Evlenme işleri düzene giriyor", **Çoruh**, 177, (1935), s. 3.

²⁴¹ "Harita işine başlandı", **Rize**, 406, (1939), s. 1.

²⁴² "Belediye halihazır haritası", **Rize**, 468, (1940), s. 1.

2.3.1.1. Rize – İspir Yolu

Rize-İspir yolu, Osmanlı İmparatorluğu zamanından itibaren Rize halkının, gereksinimini duyduğu bir yol olmuş, fakat Rize halkı yol yapımı için ne kadar müracaatta bulduysa da bu ihtiyacına Osmanlı İmparatorluğu döneminde olumlu bir cevap alamamıştır. Rize – İspir yolunun yapımı ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde gündeme gelmiştir. Atatürk dönemi hükûmeti bu yolun, bölgenin ve ülkenin iktisadi hayat açısından önemini fark etmiş ve yolun yapılması için faaliyetlere başlanmasını kabul etmiştir.²⁴³ 1930 yılının sonbaharında²⁴⁴ başlayan Rize - İspir yolunun yapım faaliyetindeki ilk Başmühendis Asaf Bey'dir.²⁴⁵

Rize – İspir yolu için yapılan yardımlar yalnızca maddi içerikli olmamakla birlikte pek çok farklı boyut taşımaktaydı. Mesela sırf yolda amele olarak çalışmak için bugünkü adıyla Çayeli olan Mapavri'den tam 400 kişi yola yardıma gitmiş,²⁴⁶ üstelik Mapavri halkının bu faaliyeti tek seferle sınırlı kalmamıştır. Gazetede ki haberlerde, yolun yapım aşamasında Mapavri halkının yardımlarına sık sık rastlanılmaktadır.

Yol yapımında yalnız Mapavri değil Rize'nin pek çok yerindeki halk canla başla çalışmış, elinden gelen yardımı yol için feda etmiştir. Hafta sonlarını, iş çıkışlarındaki boş vakitlerini yola ayıran Rizeliler için bu yol, Rize'nin şah damarını oluşturmaktadır.²⁴⁷ Rize esnafı tarafından yol yapımında çalışanların işlerinin karşılanması için yardım kampanyası düzenlenmiş, bu doğrultuda kimi zenginler yolda çalışanların et ve ekmek ihtiyacını karşılamak için inek ve un bağışında bulunmuştur. Kimi zenginler ise yol üzerinde yapılması planlanan köprülerin yapımını üstlenmiştir.²⁴⁸

Gazetede ki haberden anlaşıldığına göre, yol yapımına her köy ve mahallenin katılması zorunlu hale getirilmiştir. Çoğu köy ve mahalleler, yol yapımı için gönüllü olarak verilen işi hemen sahiplenirken, nadirde olsa bazı köy ve mahalleler yol yapımında

²⁴³ “Vilâyetimizin şahdamarı Rize – Erzurum yolu ”, **Rize**, 1, (1931), s. 4.

²⁴⁴ Mesut Çapa makalesinde yolun yapımına 29 Mayıs 1931 yılında başladığını belirtmektedir. Bkz. Çapa, a.g.e., s. 298.

²⁴⁵ “Asaf Beyin Ayrılışı”, **Rize**, 80, (1933), s. 5.

²⁴⁶ “Yolda çalışmaya gelenler”, **Rize**, 45, (1932), s. 4.

²⁴⁷ “Rize – İspir yolu ve halkın alakası”, **Rize**, 44, (1932), s. 3.

²⁴⁸ Özdoğan, a.g.e., s. 46.

çalışmaktan kaçmıştır. Mesela Paşakuyu Mahallesi işini herkesten önce bitirmişken, Çorapçılar Mahallesi sakinleri Müteahhit tarafından pek çok tebligat almalarına rağmen, yola yardım konusunda üzerlerine düşen faaliyete katılmamışlardır. Bu sebeple haklarında vilayetçe kanuni tatbikat başlatılmıştır.²⁴⁹

Rize - İspir yoluna maddi açıdan da destekte bulunanlar olmuştur. Mesela yolu gezip gören Mebuslardan Zirhzade Ali Bey yol için yüz lira vermiştir.²⁵⁰ Yine Nafia Vekâletinden vekiller heyeti kararıyla beş bin lira yola verilmiştir.²⁵¹ 1936'da yayımlanan bir kararnameyle de yola, hükûmet tarafından beş bin liralık destek verilmesi kabul edilmiştir.²⁵²

Rize – İspir yolunun yapımı 1989 yılında tamamlanmıştır. Ancak yolun çığ tünelleri ve sanat yapıları yetersizliği sebebiyle kış aylarında yolun yüksek kesimlerinde karla mücadele edilemediğinden yolun düzenli işletilmesi mümkün olmamıştır. Yolun eksikliklerini tamamlamak amacıyla 1993 yılında yolun yapımı tekrar programa alınmış ve 1997'de yolun yapımına tekrar başlanmıştır.²⁵³ Yolun 2000 yılında bitirilmesi planlansa da bu gerçekleşmemiştir. Yolun düzenlenmesi günümüzde hala devam etmektedir.

Bölge halkının heyecanla beklediği Rize-İspir yolu için halk şiiirler dahi yazmıştır.

Akın Var

Ellerde kazma, kürek

Gülerek, eğlenek

Her fert,

Memleket,

Koşuyordu.

Sağa, sola,

Yola.....

²⁴⁹ “Yol faaliyeti”, **Rize**, 49, (1932), s. 3.

²⁵⁰ “Meb’usumuz gitti ve yol için 100 lira verdi”, **Rize**, 62, (1932), s. 4.

²⁵¹ “Yol için beş bin lira verildi”, **Rize**, 67, (1932), s. 4.

²⁵² “Rize – İspir yoluna Hükûmetçe yardım ediliyor”, **Rize**, 271, (1936), s. 1.

²⁵³ Başbakanlık, a.g.e., s. 224.

İşte o yol ki:
Senelerden beri
Derdi.
Memleketin en büyük derdi...

Uzak değil yakın,
Var iken bu akın
Memleket,
Her fert,
Beklediği saadete
Ancak
Kavuşacak...

İşte o damar,
Demeyip kış, bahar,
Çalışmalı bitmeli
Kalırsa bir daha geri
Bekle beş on seneyi:

Yürü arkadaş,
Bu savaş;
Yavaş yavaş
Memleketi
Yeni
Bir cihana döndürecek,
İşte o kazma, kürek...²⁵⁴

Yol Türküsü

İspir yolu, İspir yolu;
Bizler seni yapmek için:

²⁵⁴ Sıtkı, "Akın Var", **Rize**, 45, (1932), s. 2.

Göğsünde zenginlik dolu.
Servetlerin akmak için;
Azmeyledik bin can ile,
Dağlarını yaracağız;
Kuvvetli bir iman ile;
Taşlarını kıracağız.
Ergeç seni açacağız.
Can bulacak yeşil Rize.
Sadetler saçacağız;
Gün doğacak hepimize.
Kazma, kürek elde gider;
Gece gündüz çalışmağa.
Geç, ihtiyar, oğul, peder;
Hep başladık yol yapmağa.
Pek yakında hep yolcular;
Erzurumdan inecekler.
Sürülerle sığır davar;
Vapurlara binecekler.
Ümidimiz büyüktür pek;
Sönmeyecek hiçbir zaman.
Mutlak açılmış görecek:
Gözlerimiz seni inan.²⁵⁵

2.3.2. Haftalık Hava Rasat Raporları

Rize Gazetesi, bölgenin bir haftalık hava durumunu gösteren raporlar yayımlamıştır. Toplamda gazetede 1931 yılına ait 15, 1932 yılına ait 48, 1933 yılına ait 29, 1934 yılına ait 1, 1935 yılına ait 32, 1936 yılına ait 50, 1937 yılına ait 3 tane haftalık hava rasat raporu bulunmaktadır. Gazetenin bundan sonraki yayınlarında haftalık hava rasat raporu bulunmamaktadır.

²⁵⁵ Hüseyin Şevket, “Yol Türküsü”, **Rize**, 66, (1932), s. 2.

Haftalık hava rasat raporunda havanın barometre derecesi, rutubet derecesi, hararet derecesi, yağmur yekûnu, havanın vaziyeti yani açık, kapalı ya da yağmurlu olacağı belirtilmiştir. Yine en yüksek ve en düşük sıcaklıklar raporda belirtilmiştir.²⁵⁶

2.3.3. Teşekkür Yazıları

Rize Gazetesi'nde çeşitli sebeplerle yazılmış olan toplam 82 tane teşekkür yazısı bulunmaktadır. Bunlar kimi zaman siyasilerin birbirlerine gönderdikleri teşekkür telgrafları, kimi zaman ameliyatı başarılı geçen bir hastanın doktora yazdığı teşekkür yazısı, kimi zaman tebrik ve başarıya karşı yazılan teşekkür yazıları gibi değişik içeriklere sahiptir. Mesela intişarını tebrik ettiği için Rize Gazetesi Kurulu, Güzel Ordu Gazetesi'ne teşekkürlerini bildirmiştir.²⁵⁷ Rize Adliye Müfettişi Nazif Bey, eşinin başarılı geçen ameliyatı için Memleket Hastanesi doktorlarından Sedat Bey'e teşekkür etmiştir.²⁵⁸

2.3.4. Tashih Yazıları

Gazetede zaman zaman yapılan yanlışlıklar bir sonraki sayıda düzeltilmiştir. Bunun gibi tashih ya da düzeltme yazıları toplamda 23 adettir. Mesela bir tashih yazısında, “İkinci sahifemizde (Açılırken) şiirinin yedinci satırından sonra (Türk olmazsa tarihe yazılacak ne verdi.) mısraî unutulmuştur. Üçüncü sahifemizde de (Türklük) namındaki şiirin 16 den 20 ye kadar olan mısraları şiirin en sonunda olacaktır.” diyerek okuyuculardan özür dilenmiştir. Yine başka bir düzeltme yazısında, gazetemizin 24 Mayıs 941 tarih ve 497 sayılı nüshasının dördüncü sayfanın üçüncü sütununda “Rize İcra Dairesinden” başlıklı ilanının beşinci satırındaki Tuzlalı kelimesinin (Tuğralı) olarak düzeltilir, özür dileriz”²⁵⁹ denilmektedir.

2.3.5. Reklam ve İlanlar

Rize Gazetesi, içeriğinde çok sayıda reklam ve ilana yer vermektedir. Çoğu zaman iki sayfayı dolduran ilanlar, gazetenin bazı sayılarında daha da fazla yer kaplamaktadır. Gazetede en çok resmi daireler tarafından verilen ilanlar yer almaktadır. Toplamda resmi

²⁵⁶ Örnek için bkz. “Haftalık hava rasat raporu”, **Rize**, 73, (1933), s. 7.

²⁵⁷ “Teşekkür”, **Rize**, 4, (27.08.1931), s. 4.

²⁵⁸ Nazif, “Aleni teşekkür”, **Rize**, 29, (25.02.1932), s. 6.

²⁵⁹ “Bir tashih”, **Rize**, 498, (1941), s. 4.

dairelerin 1809 ilanı bulunmaktadır. Resmi daireler arasında Defterdarlık, Nafia Müdürlüğü, Fidanlıklar Müdürlüğü, çeşitli kurum kooperatifleri, Rize PTT Müdürlüğü, Ziraat Bankası Rize Şubesi, Rize İnhisarlar Müdürlüğü, Vilayet Daimi Encümeni, Rize Belediye Reisliği gibi çok çeşitli kurumlar bulunmaktadır. İlanlar çeşitli amaçları içermektedir. Mesela Vilayet Encümeni'nden yayımlanan bir ilan, Memleket Hastanesi'nin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla taşımaktadır. Hastanenin ihtiyaçları için verilen listede makarna, kuru fasulye, yoğurt, saf inek sütü, çekirdeksiz üzüm, patates, kuru soğan, tosyu pirinci, çorbalık pirinç, sabun, sade yağ, koyun eti, tektip ekmek yer almaktadır. Yanlarında ürünlere ait özellik ya da markalar belirtilmektedir. Makarnanın markasının düdük ve arslan olmasının ya da yoğurdun asgari 28 derece yağı olmasının istenmesi gibi pek çok ayrıntıya ilanda yer verilmektedir. İstenilen şartlara uygun olmayanların da kabul edilmeyeceği ilanda belirtilmiştir.²⁶⁰

Resmi Daire ilanlarının ardından en çok ilan veren kurum İcra Dairesidir. Toplamda 1412 tane olan İcra Dairesi ilanları, Rize, Hopa ve Mapavri İcra Daireleri'ne aittir. Yine de ağırlık Rize İcra Dairesi ilanlarıdır. İcra dairesinin yayımladığı ilan konuları birbirinden çok farklı değildir. Borcunu ödeyememiş olan köylünün bu konuda ikaz edilmesi, aksi takdirde mallarına el konulacağı ya da açık arttırma ile satılacak olan malların tafsilatı hakkında ilgililerin icra memurluğuna müracaat etmeleri istenilir.²⁶¹

Gazetede kayıp ilanlarına da sıkça rastlanmaktadır. Mühür, şahadetname, tasdikname, senet, cüzdan, teskere kayıp ilanlarını oluşturan içeriklerdir. Bunların içinde de teskere ve şahadetname kayıpları çoğunluğu oluşturmaktadır. Toplamda 582 adet zayi yani kayıp ilanı bulunmaktadır. Kayıp ilanları, eskisini yani kaybolanı geçersiz kılmak amacıyla verilmektedir. Mesela Rizeli bir vatandaş olan İsmet Kaynak, İzmir'de yapmış olduğu askerlik vazifesi sonucu aldığı teskeresini kaybetmiş olduğunu, yenisini çıkartacağından eskisinin geçerli olmadığını duyurmuştur.²⁶²

Hukuk, Sulh Hukuk, Asliye Hukuk Mahkemeleri ve Hakimliklerin vermiş olduğu ilanların sayısı da oldukça fazladır. Mahkeme ilanları çeşitli konuları içine almaktadır.

²⁶⁰ "Vilâyet Daimi Encümeninden", **Rize**, 495, (1941), s. 4.

²⁶¹ "Rize İcra Dairesi İlanları", **Rize**, 23, (1932), s. 8.

²⁶² Mustafa, "Zayi teskere", **Rize**, 443, (1940), s. 7.

Ancak genel olarak arazi taksimi, boşanma, alacak verecek olayları ve yaş düzeltme davaları ağırlığı oluşturmaktadır.²⁶³ Mahkeme kararlarına bakıldığında açıkça görülmektedir ki, Rize kadınları da boşanma konusunda elindeki hakkı sonuna kadar kullanmıştır. Nitekim ilanlarda boşanmak için dava açan kadınlara da rastlanmaktadır.

Ticaret ve Sanayi Odası ilanları da gazetede göze çarpan ilanlar arasında yer almaktadır. Rize Ticaret Odası'ndan 1933 yılında yayımlanan bir ilanı örnek olarak burada verilmiştir.

- 1- 1 Haziran 1933 den itibaren kanunî müddeti olan 3 ay içinde yeni yıl kaydiye ücretlerinin toplanmasına başlanmıştır.
- 2- Oda mintakasını teşkil eden merkezle merkeze bağlı Nahiyeler ve bütün köylerde; Pazar kazasına bağlı Nahiye ve köylerle Hopa kazasına bağlı Nahiye ve köylerde bulunan tüccar, esnaf ve sanatkârların muayyen müddet içinde yeni yılın kaydiyelerini vermeleri lâzımdır.
- 3- Muayyen müddet içinde kaydiyelerini vermeyenler hakkında buna mahsus ahkâm tatbik edilecektir.
- 4- 932 yılından kalan kaydiyelerin de İcra ve diğer vastalarla toplanmasına devam edilecektir. Keyfiyet ilân olunur.²⁶⁴

Rize Gazetesi'nde sık sık reklamlara da rastlanmaktadır. Gazeteye ilan verenler arasında çoğunluğu doktor ilanları oluşturmaktadır. Operatör Dr. Cevat, Diş Doktoru Mustafa Asım, Operatör Sedat Vasıf gazeteye ilan veren ve Rize bölgesinde görev yapan doktorlardır. Yine bu doktorlar içinde de en çok Cevat Bey'in reklamına rastlanmaktadır. Dr. Cevat sabahtan akşama kadar kendi özel muayenehanesinde hizmet vermektedir. Yine gazeteye reklam veren Sedat Vasıf, Memleket Hastanesi Baş tabip ve operatörüdür. Bu sebeple sabah hastahane, öğleden sonra ise kendi muayenehanesinde hizmet vermektedir. Gazetede yer alan reklamlardan doktorların kendi özel muayenehanelerine sahip oldukları ve buralarda serbestçe görev yapabildikleri anlaşılmaktadır.

²⁶³ "Rize Asliye Hukuk Hakimliğinden", **Çoruh**, 224, (1936), s. 7.

²⁶⁴ "Rize Ticaret ve Sanayi Odasından", **Çoruh**, 95, (1933), s. 8.

Doktorlar dışında gazeteye reklam veren kişi ve kurumlar; Marangoz Muhittin, Şevket Turgut Ticarethanesi, Yeni İstim Boyahanesi, Ses Ticarethanesi, Moda Terzihanesi'dir. Ticarethanelerin sunmuş olduğu imkânlar çeşitlidir. Kırtasiye malzemeleri, gözlük, kolonya, tıraş takımı gibi günlük kullanılan malzemelerden çinko, çanağa ve hatta matbaa işlerine kadar pek çok ihtiyaca hizmet sunmaktadırlar.²⁶⁵

Gazetenin ilk yayın yıllarında gazete sahibi Mustafa Nuri, isteyenlerin gazeteye ilan verebileceğini belirten ilanlar yayımlanmıştır.

Bunların dışında kalan reklam ilanlarını da satılık ev, arazi, mobilya, portakal bahçesi, yayla gibi ilanlar oluşturmaktadır. Satılık mobilya ilanları genellikle oteller tarafından verilmiştir. Rize iskelesi başında bulunan Çoruh Otel'in bu alanda vermiş olduğu ilanlar bulunmaktadır.²⁶⁶

2.4. Rize'nin Ekonomisi

Rize Gazetesi'nde yer alan haberlerden en fazla göze çarpanlardan biri de ekonomi haberleridir. Rize Gazetesi'nin 19. sayısında yer alan makaleye göre, 1931 yılında Rize'de sermaye hareketleri hemen hemen hiç gözükmemektedir. Bunun en önemli etkeni bölgedeki yol sıkıntısıdır. Bu dönemde Rize'nin en büyük gelir kaynağı deniz vasıtasıyla yapılmaktadır. Ancak oda bölge için gerekli ticari ihtiyacı karşılayabilecek kadar kullanılmamaktadır.²⁶⁷ Bunun sebebi Karadeniz'in yılın büyük çoğunluğunda dalgalı olması ya da ticari amaçlı taşıma gemilerinin yetersizliği olabilir. Bunun yanında tüccarlar arasında ortaklık kurulmaması ve kurulan sınırlı sayıdaki ortaklıkların çoğu zaman aile üyeleri arasında sınırlı kalması, bölgede büyük girişimler kurulmasını engellemiştir.²⁶⁸ Trabzon'da ise Trabzon – Tebriz transit hattının bulunması bölgedeki ticaretin canlı olmasını sağlamıştır. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm Türkiye'de olduğu gibi Trabzon bölgesinde de ticarete bir daralma olmuş ve tüccarlar sermayelerini başka alanlara çekmiştir. Çok sayıda Trabzonlu tüccarın birleşerek 1925'te Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi'ni kurması bu

²⁶⁵ “Şevket Turgut Ticarethanesi”, **Rize**, 1, (1931), s. 8.

²⁶⁶ Örnek için bkz. “Doktor – Operatör Cevat Yazar”, **Rize**, 258, (1936), s. 8.

²⁶⁷ Şevket Hülûsi, “Rizde sermaye hareketleri”, **Rize**, 19, (1931), s. 2, 6.

²⁶⁸ Hülûsi, “Rizde sermaye hareketleri”, **Rize**, 6.

duruma örnek teşkil etmektedir.²⁶⁹

Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde Artvin bölgesinde de yol sıkıntısı sebebiyle ticaret alanında sıkıntı yaşanmaktaydı. Artvin, Cumhuriyet döneminde artan tütün ekimiyle birlikte İstanbul'a olan ihracatını Hopa üzerinden, Rusya'ya ihracatını da Batum üzerinden gerçekleştirebilmiştir.²⁷⁰

Hem bölgede yaşanan yol sıkıntısı hem de tüccarlar arasında kurulamayan ortaklık nedeniyle, 1930'lu yılların başında Rize'deki ticari durum bölgenin aleyhine gelişmiştir. Ancak bölge dışındaki şehirlerden özellikle İstanbul'da yaşayan Rizeli vatandaşlardan bölgeye gönderilen maddi yardımlar, ihracat açığını kapatmıştır.²⁷¹ Yine bölgede 1932²⁷² yılında Rize'yle İspanya arasında serbestçe ihracat yapılmasının sağlanması²⁷³ bölge ekonomisine canlılık getirmiştir. O yıl bölgede Ekim ayından Aralık ayının 19'una kadar iskeleden 25615 kilo elma, 17289 kilo kabuklu ceviz, 12890 kilo kabuklu fındık, 98621 kilo fasulye, 1505 kilo ağaç kavunu, 2597 sandık mandarin, 2279 sandık ve 6900 kilo portakal ihraç edilmiştir.²⁷⁴

Tüm bunların dışında, bölge ekonomisindeki pahalılık, Rize'de yaşayan vatandaşları zor duruma sokmuştur. Fiyatların sürekli artış göstermesi, zaten az sayıda bulunan esnaf arasında rekabet olmaması, halkı ve özellikle devletten maaş alan memurları olumsuz etkilemiştir. Sıtkı Can bu konuda yazdığı yazıda piyasaların incelenerek, halkın birkaç kişinin eline bırakılmaması gerektiğini belirtmiştir.²⁷⁵

Bölge piyasasındaki pahalılığa karşı, Rize halkının ihtiyaçlarının daha uygun fiyatlara karşılanabilmesi için çalışmalar yapılmış, bu doğrultuda köylülere mahsus tütünlerin, vilayetlere uzak olan bölgelerde de satılması için ucuz sigara ihdas edilmesi

²⁶⁹ Engin Çağdaş Bulut, **Doğu Karadeniz Bölgesi'nin İdari Tarihi (1923 – 1950)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2013), s. 42.

²⁷⁰ Rahmi Çiçek, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Artvin Vilayetine Sosyo-Ekonomik Durumu", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 14, (2013), s. 133 – 152.

²⁷¹ "Rize'nin Tabii, Beşeri, İktisadi Coğrafyası", **Rize**, 29, (1932), s. 6.

²⁷² 1932 yılının son ayından itibaren Rize bölgesinde tuz sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bölgenin bu tuzsuzluk sorunu 4 ay boyunca devam etmiş ve Mart 1933'te bölgeye yedi bin çuval tuz gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Tuz geldi", **Rize**, 84, (1933), s. 5.

²⁷³ "İspanyaya serbest ihracat yapılacak", **Rize**, 66, (1932), s. 3.

²⁷⁴ "İhracatımız", **Rize**, 71, (1932), s. 4.

²⁷⁵ Sıtkı Can, "İlimizde Hayat Bahalılığı", **Rize**, 244, (1936), s. 4 - 5.

kararlaştırılmıştır.²⁷⁶ Yine Cumhuriyet Halk Fırkası döneminde, zaman zaman hayatı ucuzlatmak amacıyla tedbirler alınmıştır. İskele vergilerinde yapılan indirim, ekmek narhının ucuzlaması gibi kararlar buna örnek teşkil etmektedir. Et ve ekmek fiyatlarında artış ve inişler sürekli yaşanmıştır. Özellikle havaların soğuması et ürünlerinde artışa sebep olmuş, ekmeğin fiyatı ise unun durumuna göre değişmiştir.²⁷⁷ 1939 yılında et narhı kaldırılarak, ucuz et satışları serbest bırakılmıştır.²⁷⁸

Rize Gazetesi ışığı altında değerlendirdiğimizde, 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Rize bölgesindeki ekonomik hayatın biraz daha canlandığını söylemek mümkündür. Bölgedeki ekonomik hayatı canlandıran en önemli etken, bölgede çay tarımının yaygınlaşmasıdır. Rize'de çay tarımının gelişmeye başlamasıyla birlikte, hükûmet bölgede 1938 yılında dört çay fabrikası kurmaya karar vermiş ve bunun için girişimlere başlamıştır. Yeni bir çay kanunu yapılması da bu sırada gündeme gelmiştir.²⁷⁹ Bunun dışında aynı yıl Pazar'da bir elma fabrikası kurulması için de temel atılmıştır.²⁸⁰

Tüm bu ticari faaliyetler dışında ekonomik refahı arttırmak amacıyla halk, millî tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik edilmiştir. Bu sebeple yerli malı haftası ortaya konulmuştur. İşte Rize Gazetesi de bu alandaki çalışmalara önemli destek vermiştir. Kazanç ve Kazanmak,²⁸¹ Kazanç ve Harcama Bilgisi,²⁸² Tasarruf Ne Demektir,²⁸³ İktisadi Terbiye,²⁸⁴ Yerli Malı ve Gençlik,²⁸⁵ Yurtta Yapılan ve Yurtta Yetişene Kıymet Vermeliyiz,²⁸⁶ Kendimizi İktisadi Terbiyeye Alıştıralım²⁸⁷ gazetesinin tasarruf ve yerli malı alanındaki başlıklarını oluşturur. Yerli malı kullanımı ve tasarrufa verilen önemi vurgulamak için şiirler de yazılmıştır.²⁸⁸

²⁷⁶ "Ucuz sigaralar", **Rize**, 50, (28.07.1932), s. 5.

²⁷⁷ Rize Gazetesi 496 ile 509 sayıları arasında, haftalık un ve ekmek fiyatlarını düzenli olarak yayımlamıştır.

²⁷⁸ "Et narhı kaldırıldı ucuz satış serbesttir", **Rize**, 404, (1939), s. 2.

²⁷⁹ "Dört çay fabrikası kurulacak", **Rize**, 338, (1938), s. 2.

²⁸⁰ "Pazarda elma fabrikasının temeli atıldı", **Rize**, 352 (1938), s. 3.

²⁸¹ M. Nimeti, "İktisadi düşüncelerden: Kazanç ve Kazanmak", **Rize**, 4, (1931), s. 1.

²⁸² M. Kâzım, "İktisadi düşüncelerden: Kazanç ve Harcama Bilgisi", **Rize**, 15, (1931), s. 1.

²⁸³ İsmail Ferit, "Tasarruf Ne Demektir?", **Rize**, 19, (1931), s. 3 - 6.

²⁸⁴ Şevket Hulûsi, "İktisadî Terbiye", **Rize**, 20, (1931), s. 1.

²⁸⁵ Şevket Hulûsi, "Yerli Malı ve Gençlik", **Rize**, 27, (1932), s. 2 - 3.

²⁸⁶ Sıtkı, "Yurtta Yapılan ve Yurtta Yetişene Kıymet Vermeliyiz", **Rize**, 69, (1932), s. 1 - 2.

²⁸⁷ Sıtkı, "Kendimizi İktisadî Terbiyeye Alıştıralım", **Rize**, 70, (1932), s. 1 - 2.

²⁸⁸ Aka Gündüz, "Kumbara", **Rize**, 69, (1932), s. 2.

Gazete haberleri üzerinden Rize'deki ekonomik yaşamı değerlendirdiğimizde ekonomik hayatın, gelişen tarım, ticaret ve hayvancılık faaliyetleriyle birlikte ilerlediği kanaatine varabiliriz.

2.4.1. Hayvancılık

Rize vilayetinin önemli geçim kaynaklarından birini hayvancılık oluşturmaktadır. Ancak bölgenin coğrafi yapısı, arazinin engebeli ve ağaçlarla kaplı olması sürü hayvancılığının gelişmesine engel olan sebeplerdir.²⁸⁹ Bu nedenle bölge insanı, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ahır hayvancılığıyla uğraşmıştır.

Gazetede belirtildiğine göre, Rize vilayetinde en çok beslenen hayvan sığırdır.²⁹⁰ Bunun dışında koyun ve kılkeçisi de bölgede beslenmektedir.²⁹¹ Vilayette yetiştirilen inek ve koyunun etinden, sütünden yararlanılmış, bölge kadınları bunlardan yağ, peynir yaparak geçimini sağlamıştır. Ayrıca hayvanların derisi ve keçi kılından da ekonomik gelir elde etmişlerdir.²⁹² Rize'de yetiştirilen diğer hayvanlar arasında at, katır ve az sayıda manda ve eşek bulunmaktadır.²⁹³

Engin Çağdaş Bulut hazırlamış olduğu tezinde, öncelikle büyükbaş hayvancılığın olduğu Rize'de kümes hayvancılığının da oldukça yaygın olduğunu, hatta 1926-1927 yılları arasındaki dönemde yumurta ticaretinin Rize'deki başlıca geçim kaynaklarından birini oluşturduğunu belirtmektedir.²⁹⁴ Ancak Rize Gazetesi'nde tavuk gibi kümes hayvanlarının beslenmesinin az olduğundan bahsedilmektedir. Yetiştirilen kümes hayvanları da Pazar kazasının Hemşin nahiyesinde yoğunlaşmıştır.²⁹⁵ Farklı iki kaynak incelendiğinde kümes hayvancılığının Rize'de gerileme göstermiş olduğu düşünülebilir. Rize Gazetesi bölgedeki halkı tavuk yetiştirilmesi konusunda bilgilendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla gazetede ele

²⁸⁹ Rize Valiliği, **Cumhuriyetin 50. Yılında Rize 1973 İl Yıllığı**, Tisa Matbaası, Ankara, 1973, s. 160.

²⁹⁰ Bölgede vergiye bağlı olan sığır sayısı 1931'de 41.465, 1932'de 52.045, 1933'de 48.997, 1936'da 60.435, 1937'de 61.066, 1938'de 66.498, 1939'da 66.846'dır. (DİE, **İstatistik Yıllığı 1937-1938**, s. 194.)

²⁹¹ Bölgedeki koyun ve kılkeçisi sayısı 1931-1938 arasında 15-20 bin civarında değişiklik göstermektedir. (DİE, **İstatistik Yıllığı 1937-1938**, s. 194.)

²⁹² Arer, a.g.e., s. 167.

²⁹³ DİE, **İstatistik Yıllığı 31-32**, s. 207.

²⁹⁴ Bulut, a.g.e., s. 54.

²⁹⁵ M. Kâzım, "Umumi Bir Bakış: 2 Hayvanlarımız", **Rize**, 24, (1932), s. 2.

alınan “Otomatik Kumbara” adlı yazıda tavuğun ekonomik faydasının çok olduğu, etinden, yumurtasından yararlanılabileceği²⁹⁶ anlatılmıştır.

Rize vilayetinde hayvan ithalat ve ihracaatı da yapılmıştır.²⁹⁷ Rize’yle bir ara birleşip Çoruh adını alan ve daha sonra tekrar ayrılan Artvin bölgesinde ise hayvan ihracatı az sayıdadır. Bölgede yetiştirilen hayvanlar at, katır, eşek, manda, öküz, inek, koyun ve keçidir.²⁹⁸ Rize bölgesinde yetiştirilen hayvan sayısı 1931-1932 yıllarında Rize’den daha fazladır.²⁹⁹

Rize’de hayvancılık, çay tarımının yapılmadığı iç kesimlerde daha yaygın yapılmaktadır. Çay yetiştirilen yerlerde ise çaylıkların gübrenmesi ve halkın peynir, yağ gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında hayvanlardan faydalanılmıştır.³⁰⁰

Rize’deki hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkileyen en önemli sebeplerden biri hayvanlar arasında görülen bulaşıcı hastalıklardır. Hayvanlarda kuduz, ruam, sığırlarda görülen verem, antraks ve şarbon gibi salgın hastalıklar zaman zaman insanlara da bulaşıcı olabildiğinden farklı sorunları gündeme getirmiştir. Hastalığa yakalanan hayvanlar, baytarlar tarafından tedavi edilmiş, tedavi edilemeyecek olanlar çoğunlukla imha edilip derin çukurlara gömülmüştür. Böylece bulaşıcı hayvan hastalıklarının vilayette yayılmasının önüne geçilmiştir. Hayvancılıkla uğraşan ve hayvanları telef olan vatandaşların zararını ise devlet karşılamıştır.³⁰¹

Rize vilayeti hayvancılık açısından Doğu Anadolu Bölgesi kadar gelişmemiştir. Yine de bölgenin önemli geçim kaynaklarından biri olmayı başarmıştır. Özellikle sığır, bölgenin ihtiyacını karşılayan en önemli hayvan olmuş, etinden sütünden ve gübresinden faydalanılmıştır.

²⁹⁶ Niyazi, “Otomatik Kumbara”, **Rize**, 25, (1932), s. 1 - 2.

²⁹⁷ “Hayvan ithalat ve ihracatı”, **Rize**, 25, (1932), s. 5.

²⁹⁸ Çiçek, a.g.e., s. 143.

²⁹⁹ DİE, **İstatistik Yıllığı 1931-32**, s. 204.

³⁰⁰ Rize Valiliği, **1967 Rize İl Yıllığı**, Önder Matbaa, Ankara, 1968, s. 161.

³⁰¹ “Ruamdan hayvanları öldürenlere ikramiye verildi”, **Çoruh**, 179, (1935), s. 5.

2.4.2. Dokumacılık

Rize dokumacılığı her zaman ayrı bir özelliğe sahip olmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan önce Hindistan'a kadar yayılan Rize dokumacılığı, 1941 yılına gelindiğinde sadece birkaç ailenin geçimini sağlamakla sınırlı hale gelmiştir. Dünya Savaşı'ndan sonra dokumacılığın sahipsiz bırakılması, teşkilatlandırılmaması onu unutulmaya doğru sevk etmiştir.³⁰² 1941 yılından sonra ise dokumacılık, yavaş yavaş canlanmaya başlayacaktır.

1912 yılında Rize'de dokumacılığın gelişmiş olan dalları vardır. Bunlar; Rize bezi olarak bilinen keten bezi, keşan ve peştemalciliktir. Bunlardan ilkinin değeri sönmüşse de diğerleri canlı kalmayı başarmıştır.³⁰³

Bölgenin dokumacılık alanında önemli bir yere sahip olan Rize bezleri daha çok Arabistan ve Bağdat'a gönderilmekteydi. Ancak Avrupalılar, Arapların bu ihtiyaçlarını taklit mallarla sağlayarak Rize bezlerinin piyasasını düşürmüştür. Bununla birlikte peştemalcilik yükseliş göstermiştir. 1932 yılına gelindiğinde, Rize'de 1000 adet peştamal tezgâhı bulunmaktaydı.³⁰⁴

Rize dokumacılığı kendir, ipek, keten ve yün üzerine gelişme göstermiştir. Rize'de dokumacılığın ana maddesini kendir lifi oluşturmaktadır. Kendir dokumak için kullanılan kendir, kendir ipliği bükme işi ve dokuma tezgâhları Rize bölgesinden temin edilmekteydi.³⁰⁵ Rize bölgesinde iklimin az güneşli ve yağış miktarının çok olması, kendir liflerinin sertleşmesine ve nişastalaşmasına engel olmaktadır. Bu sayede Rize'de yetişen kendirden dayanıklı ince iplik bükülebilmekteydi.³⁰⁶ Kendirden yerli bezi, sofraya ve yatak takımları, perdelik takımlar imal edilmektedir.³⁰⁷ İpliklerin el tezgâhlarında dokunmasıyla yapılan feretiko bezinden çoğunlukla iç çamaşırı, gömlek, sargı bezi, boyama ile şalvar,

³⁰² Ziya Işıkdemir, "Yerli dokumacılık ihya edilmeli ve memleket bundan faydalanmalıdır", **Rize**, 484, (1941), s. 1.

³⁰³ "Rize'nin Tabii, Beşeri, İktisadi Coğrafyası", **Rize**, 29, (1932), s. 5.

³⁰⁴ "Rize'nin Tabii, Beşeri, İktisadi Coğrafyası", **Rize**, s. 5.

³⁰⁵ Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", **Rize**, 485, (1941), s. 1.

³⁰⁶ Arer, a.g.e., s. 247.

³⁰⁷ Ziya Işıkdemir, "Yerli dokumacılık ihya edilmeli ve memleket bundan faydalanmalıdır", **Rize**, s. 1.

mendil, peşkir,³⁰⁸ şal, keten bezi, çarşaf yapılmaktaydı. Yüksek oranda ter emme özelliğine sahip olan bu dokumalar pamuklu kumaşlara göre daha dayanıklı olduğundan sıcak bölgelerde özellikle Suriye, Hicaz, Irak, Mısır ve Hindistan gibi yerlerde bilinmekteydi.³⁰⁹ Ancak bölgedeki keten işleri, organize edilememesinden dolayı bir sürüm geliştirilememiştir.³¹⁰

1938 yılında düzenlenen İzmir Fuarı'nda Rize dokumaları sergilenmiş ve yurt içinde Rize dokumalarına yönelik bir ilgi artışı görülmüştür.³¹¹ Yerli ipek ise 1941'lere doğru talep görmeye başlamıştır.³¹²

Rize'de geçmişten 1941'e kadar olan süreçte iki bine yakın kendir, keten, şal, melez (yerli ipek) ve peştemallik işlerine ait tezgâh bulunmaktadır.³¹³ Artvin vilayetinde ise bu tarz zanaat işleri sınırlıdır. Keçi ve koyun yününden elde edilen şal, sicim, çorap, çadır gibi ürünler köylünün kendi ihtiyacını karşılayacak kadardır.³¹⁴

Rize'nin dokumacılığının yeniden canlanmaya başlamasıyla birlikte, yeni buluşlarda ortaya çıkmıştır. Niyazi Ağu'nun tasarlamış olduğu iplik makinesi oldukça ilgi görmüş, Ankara'ya kadar gitmiştir.³¹⁵

Rize Gazetesi'nin 7, 14, 21, 28 Şubat ve 7 Mart 1942 tarihli nüshalarına baktığımızda Rize Sanayi ve Ticaret Odası'na bağlı 29 tüccar ve esnafın dokumacılıkla uğraştığını görmekteyiz.

Rize dokumacılığını organize bir hale getirmek ve dokumayla uğraşanlara imkânlar sunmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Rize Gazetesi'nin 28 Haziran 1941 tarihli nüshasında yer alan ilanda dokuma tezgâhı sahibi olan ya da başka bir tüccarın tezgâhını çalıştıran kişilerin, Rize Ticaret ve Sanayi Odası'ndan vesika almaları duyurulmuş, tezgâhlar

³⁰⁸ RİZEHEM (Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü), **Rize El Sanatları**, Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü Yayınları, Rize, 1995, s. 2.

³⁰⁹ Özdoğan, a.g.e., s. 157.

³¹⁰ Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", **Rize**, s. 1.

³¹¹ Özdoğan, a.g.e., s. 157.

³¹² Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", **Rize**, s. 1.

³¹³ Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", **Rize**, s.1.

³¹⁴ Çiçek, a.g.e., s. 144.

³¹⁵ Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", **Rize**, s. 1.

için verilecek olan ipliklerin yalnızca bu vesika ile alınabileceği belirtilmiştir.³¹⁶ Ayrıca 1942 yılında Rize Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi ismiyle bir kooperatifin kurulmuş olduğunu görmekteyiz.³¹⁷

2.4.3. Tarım

Rize bölgesi denilince akla gelen en önemli şeylerden biri meyvedir. Bölge geçimini çoğunlukla meyve ticaretinden sağlamaktadır. 1931 yılında bölgedeki halkın %98'i çiftçilikle uğraşmaktaydı. Ancak meyveyi pazarlama konusunda yeterli tecrübesi olmadığından şehir dışına yapılan satışların hem miktarı, hem de ücreti düşük olmuştur.³¹⁸ Bu konuya ayrıntılı olarak değinmeden önce Rize'de yetiştirilen meyveler hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Rize'de çok çeşitli meyve türleri yetişmektedir, fakat bunlar arasında bölge ekonomisine katkı sağlayan meyveler portakal, mandalina elma, ceviz, fındık ve kestaneyle sınırlıdır. Bölgeye en çok geliri ise portakal getirmektedir. Bunu mandalina ve elma takip etmektedir. Bölgenin yetiştirdiği bu ürünler, yukarıda da belirtildiği gibi, köylünün bilmemesi ve usulüne göre alıcıya sunamaması sebebiyle düşük fiyata satılmaktadır. Ambalajlama, meyveleri cinslerine göre ayırma gibi konularda bilinçsiz olan halk, meyve ticaretinden gereken kârı sağlayamamıştır.³¹⁹

Rize bölgesinde fasulye, mısır, patatesi kenevir, arpa gibi ürünlerde yetiştirilmektedir.³²⁰ Özellikle mısır üretim bakımından bölgede önemli bir yere sahiptir. Çay tarımı yaygınlaşmadan önce Rize halkının en önemli geçim kaynağı olan mısır, çayla birlikte önemini kaybetmiş ve mısır tarlaları çay bahçelerine dönüştürülmüştür.³²¹ Aynı dönemde yani çay Karadeniz'de yaygınlaşmadan önce Trabzon'da yetiştirilen en önemli ürün fındık ve tütün olmuştur. Bunun yanında fasulye, meyve ve sebze, arpa ve buğday bölgede yetiştirilen diğer ürünleri oluşturmaktadır.³²²

³¹⁶ "El ve dokuma tezgâhlarına verilecek vesikalar hakkında", **Rize**, 502, (28.06.1941), s. 4.

³¹⁷ "İlân", **Rize**, 543, (1942), s. 2.

³¹⁸ Şevket Hulûsi, "Rize Meyva Ticareti", **Rize**, 14, (1931), s. 1.

³¹⁹ Şevket Hulûsi, "Rize Meyva Ticareti", **Rize**, s. 1.

³²⁰ "Mahsul vaziyeti", **Çoruh**, 165, (1934), s. 4.

³²¹ Rize Valiliği, **1967 Rize İl Yıllığı**, s. 159 – 160.

³²² Bulut, a.g.e., s. 41.

Rize bölgesinde meyvelere ve sebzelere vuran hastalıklar, domuzların tarlalara verdikleri zarar bölge halkını zor duruma sokmuştur. Özellikle 1935 yılında narenciye ve sebze bahçelerinde, kulağakaçan forfikulaorikulari denilen böcek, fasulye, marul yaprakları ve narenciyelerin yapraklarını yiyerek, köylülerin bahçelerine zarar vermiştir. Bunların öldürülmesi için gerekli olan bilgiler gazetenin 199. sayısındaki haberde belirtilmiştir. Buna göre; böceğe sevdiği rutubetli ve gölgeli yerler temin edilmeli, buraya gelen böcekler toplanıp toprağa gömülmelidir.³²³ Bunun dışında Rize bölgesinde narenciye hastalıklarının en başında koşnil sınıfından böcekler gelmektedir. Bunların ayrı ayrı sınıfları vardır. Torbalı (pamuklu) koşnil olarak sınıflandırılan grup Rize'deki bahçelerde gözükmeye başladığında, Ziraat Müdürü Hilmi Alova gazetede konu hakkında bir yazı yazarak, bu böceklerin çok hızlı çoğaldığını ve önü alınmazsa tüm Rize'deki bahçeleri saracağını belirtmiştir. Bu hastalığın ilacı olmadığını, bundan kurtulmanın yalnızca koşnile düşman olan başka bir böcek (noviuscardinalis) mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu böceğin çoğalması, koşnilin çoğalmasından çok daha fazla olduğundan birkaç ay içinde bu hastalıktan kurtulmanın mümkün olacağını yazmaktadır.³²⁴

Gazeteden incelenen 1931 – 1942 arasındaki dönemde Rize bölgesinde tarım, devamlı olarak gelişme göstermiştir. Başlangıçta satışa düzgün sunulmadığı için çok kâr getirmeyen mandalınanın, 1934 yılına gelindiğinde oldukça etkili bir ticari unsur haline geldiği görülmektedir. Mandalinalar, İstanbul'a kadar ihraç edilmeye başlanmıştır. Satışın bu olumlu gelişmesinde ambalaj tekniği ve mandalinaların cinslerine göre gruplara ayrılması etkili olmuştur.³²⁵ Fakat yine de meyveler, değeri kadar fiyata satılamamıştır. Bunun sebebi Rize'de çiftçiye koruyan kooperatiflerin bulunmaması, bunun yerine köylüyle alıcı arasında aracılardan bulunmasıdır.³²⁶ 1938 yılına gelindiğinde bu alanda kooperatiflerin oluşturulmuş olduğunu görmekteyiz. Nitekim Rize Merkez'de portakal üreticileri ürettikleri portakalların satışını gerçekleştirmek için Rize Portakal Tarım Satış Kooperatifi adı altında örgütlenmişlerdir.³²⁷

³²³ “Narenciye ve sebze bahçelerinde çıkan hastalıkların tedavisi”, **Çoruh**, 199, (1935), s. 4.

³²⁴ Hilmi Alova, “Narenciye Hastalıkları ve Mücadele Usulleri”, **Rize**, 532, (1942), s. 1.

³²⁵ “Güzel mandarinlarımızın satışı heraretle devam ediyor”, **Çoruh**, 169, (1934), s. 4.

³²⁶ Sıtkı Can, “Kazananlar ve kazandıranlar”, **Çoruh**, 220, (1935), s. 1.

³²⁷ “Rize Portakal Kooperatifi idare heyeti seçildi”, **Rize**, 358, (1938), s. 1.

Ziraat odalarının kontrolü altında ihtiyacı olan vatandaşlara mandalina, portakal, limon fidanları verilmiştir. Rize Gazetesi'nden öğrendiğimize göre, fidan yardımları 1931 yılından itibaren her yıl halka sunulan bir hizmet haline gelmiştir.³²⁸ Bunun dışında Ziraat Bankası durumu olan olmayan tüm halka veresiye mısır vermiştir. İlk olarak 1937 yılında gerçekleşen bu faaliyet, 1938 ve 1939'da da aynen uygulanmıştır.³²⁹

1939 yılından sonra Rize'de önemi artan başka bir mahsul de pirinç olmuştur. Ancak pirincin ayıklanmasında kullanılan yöntem pirinçlere zarar verip kırdığından, pirincin piyasa değeri düşük seyretmiştir. Çeltikten pirinci ayırmak için icad edilen makineler o dönemde bulunmaktaydı. Bu makineleri alabilmek için köylüye gerekli olan para Ziraat Bankası tarafından sağlanmıştır.³³⁰

Rize Gazetesinde her alanda olduğu gibi tarım alanında da halkı bilinçlendirmek amacıyla önemli yazılar kaleme alınmıştır. Meyvelerin toplanmasındaki usuller,³³¹ meyveler nasıl korunur,³³² meyvelerin ambalaj ve satış mahallerine sevki,³³³ portakal ve mandalinaların en mühim tufeyli hastalıkları,³³⁴ narenciye hastalıkları ve mücadele usulleri³³⁵ gibi başlıklar altında köylü yararına pek çok faydalı bilgiye yer verilmiştir. Bu yazılar genellikle Rize bölgesinde yaşayan ya da bölgede görevli kişiler tarafından (Ziraat Vekili gibi) kaleme alınmıştır. Bunun dışında diğer gazetelerden aktarılan yazılar da vardır. Mesela Muhit Mecmuasından alınan "Portakalcılık" yazısında Dörtüyllü Portakal kralı olarak bilinen Ahmet Bey'le olan görüşme ele alınmış ve portakal yetiştirmedeki hususlar ayrıntılı olarak anlatılmıştır.³³⁶ Bununla birlikte, "Narenciye Ziraatı (Citrus)"³³⁷ adlı yazıda da portakalın tarihçesi ve kökeninin nereye dayandığı anlatılmaktadır. Buradan portakalın Rize bölgesinde ne kadar önemsendiğini anlamak mümkündür. Zira dönemin en önemli geçim kaynağı olduğu yukarıda belirtilmişti.

³²⁸ "Ziraat fidanlığının faydası", **Rize**, 20, (1931), s. 3.

³²⁹ "Ödünç mısır verilecek", **Rize**, 390, (1939), s. 1.

³³⁰ Hilmi Alova, "Zirai bahisler", **Rize**, 409, (1939), s. 7.

³³¹ Hilmi, "Bahçe Sahiplerine Faydalı Öğütlerden: Meyvaların Toplanması Usulleri", **Rize**, 2, (1931), s. 3 - 4.

³³² A. Hilmi, "Meyvalar Nasıl Korunur?", **Rize**, 6, (1931), s. 2 - 3.

³³³ A. Hilmi, "Meyvaların Ambalajı ve Satış Mahallerine Sevki", **Rize**, 9, (1931), s. 2 - 3.

³³⁴ Rauf Âli, "Portakal ve Mandalinaların En Mühim Tufeyli Hastalıkları", **Rize**, 39, (1932), s. 2 - 3.

³³⁵ Hilmi Alova, "Faydalı ziraat bilgileri", **Rize**, 531, (1942), s. 1.

³³⁶ "Portakalcılık", **Rize**, 16, (1931), s. 3.

³³⁷ Rauf Ali, "Narenciye Ziraatı (Citrus)", **Rize**, 38, (1932), s. 2 - 3.

“İlimizin biricik ürününün (mahsul) geleceği düşünölmeli” adlı yazıda ise, mandalinaların erken toplanılmasının zararları anlatılmakta ve köylünün bu hususta dikkat etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.³³⁸

Gazete son yıllarına doğru, vilayet halkına daha faydalı olabilmek amacıyla tarıma yönelik yazılara daha çok yer vermiştir. Gazetede 7 hafta boyunca devam eden “fidan dikme ve bakma tarifnamesi”³³⁹ adlı yazı dizisi, “çiftçilere faydalı ziraat bilgileri”³⁴⁰ gibi başlıklar altında köylü bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet hükümeti köylüye büyük önem vermiş, tarım alanlarını genişletmek, köylüyü bu alanlara sevk etmek amacıyla her türlü desteği sağlamıştır. Gazetede de bu amaçla ele alınan yazılardan biri “Türk Köylüsü! Sapan Başına!” adlı yazı dizisidir. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen tarafından kaleme alınan yazıda, çiftçinin hem kendinin hem de ülkesinin kazanması için ürün ekmelerinin ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.³⁴¹

2.4.3.1. Çay

Çayla ilgili ilk ciddi teşebbüsler 1918³⁴² yılında görölmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonlarında Türk toprağı olan Batum ve çevresinde Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi müderrislerinden Ali Rıza Erten tarımsal tetkiklerde bulunmuş ve burada yetişen çay, mandalina, limon, portakal gibi mahsullerin Rize ve Artvin civarında yetişebileceğine inanmıştır.³⁴³

Ali Rıza Erten yaptığı incelemeleri 1921’de Yeni Türkiye Gazetesi’nde makaleler halinde yayımlamış, bir süre sonra da Şimali Şarkî Anadolu ve Kafkasya’da Tetkikatı Ziraîye adıyla rapor halinde İktisat Vekaleti’ne sunmuştur. 1924’te kitap halinde yayımlanan bu raporda sözü edilen bitkilerin Türkiye’de yetiştirilmesinin önemini vurgulamıştır.³⁴⁴

³³⁸ Sıtkı Can, “İlimizin biricik ürününün (mahsul) geleceği düşünölmelidi”, **Çoruh**, 221, (1935), s. 2-3.

³³⁹ A. Kemâl Atillâ, “Rize vilâyeti halkına faydalı bilgiler”, **Rize**, 430, (1940), s. 1.

³⁴⁰ Hilmi Alova, “Çiftçilere faydalı ziraat bilgileri”, **Rize**, 524, (1941), s. 1.

³⁴¹ Muhlis Erkmen, “Köylüye faydalı bilgiler Türk Köylüsü! Sapan başına!”, **Rize**, 443, (1940), s. 1.

³⁴² Bazı kaynaklarda 1917 olarak geçmektedir. Bkz. Başbakanlık, a.g.e., s. 108.

³⁴³ Arer, a.g.e., s. 59.

³⁴⁴ Arer, a.g.e., s. 60.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik bunalımın ülkeyi olumsuz etkilemesinden dolayı Ali Rıza Erten'in hazırlamış olduğu rapor uzun süre dikkate alınmamıştır. Rize bölgesinde bozulan ekonomi sebebiyle başka illere yoğun göçler başlamış, hükûmette bu göçü durdurabilmek amacıyla bölgede yeni bir gelir kaynağı oluşturma ihtiyacı hissetmiştir. Ali Rıza Erten'in sunmuş olduğu rapor bu dönemde değer bulmuş ve 1924 yılında Zihni Derin, Rize bölgesinde görevlendirilmiştir.³⁴⁵

1921 – 1922 yıllarında Ziraat Genel Müfettişi olan Zihni Derin, Ankara'dan verdiği bir talimatla Rize'de bir fidanlılık kurulmasını istemiş, 3 Nisan 1924'te de ilk kez bölgeye gelmiştir.³⁴⁶ 1 Temmuz 1924'te 27 günlük bir Batum seyahatine çıkmış, özellikle mandalina, portakal, limon, fındık ve çay fidelerini getirerek, Rize'deki çay fidanlığına dikmiştir. Ayrıca getirdiği çay tohumlarını halk arasında istekli olanlara vermiştir.³⁴⁷ Zihni Derin'in çalışmaları neticesinde 1924 yılında TBMM'de çıkarılan ilk çay kanunu, hararetli tartışmalar ve üç oturum neticesinde 139 kabul, 13 red ve 2 çekimser oyla kabul edilmiştir. Kanun her ne kadar bölge halkını çay ekimi konusunda teşvik etse de bölgede çay ekimi rağbet bulmamıştır. Bunun en önemli sebebi çayın yaş yapraklarının alıcı bulmamasıdır.³⁴⁸ Ayrıca çay ekiminin yapılacağı alanların kıvılcık olmaları ve bu alanların sökülmesi için erkek gücüne ihtiyaç vardı. Bölgedeki erkeklerin çalışmak için başka şehirlere gitmesi ve bölgede ağırlıklı olarak kadınların kalması çaycılığı olumsuz etkileyen diğer etkenlerdir.³⁴⁹

1930 yılına kadar devam eden çay çalışmaları ilgisizlikten dolayı başarıya ulaşamamıştır. 1933 yılında CHP hükûmeti "kendi kendine yetme" ilkesini benimseyerek bunu bir programa dönüştürmüş ve bu doğrultuda ülkede çay tarımı tekrar gündeme getirilmiştir. Organizasyonun hazırlanması sırasında iki yıl geçmiş ve 1935 yılında Ziraat Vekili Prof. Dr. Muhlis Erkmen bir bilim heyetiyle bölgede incelemeler yapmıştır. Bu incelemeler neticesinde Rize'nin çay tarımı ve sanayisinin gelişmesine her yönden uygun

³⁴⁵ Başbakanlık, a.g.e., s. 108.

³⁴⁶ Recep Koyuncu, **Bildiğini Okuyan İmam Zihni**, 2. Baskı, Rize: Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği, s. 29.

³⁴⁷ Rize Valiliği, **1973 Rize İl Yıllığı**, s. 138.

³⁴⁸ Arer, a.g.e., s. 63.

³⁴⁹ Koyuncu, a.g.e., s. 31.

olduğu bir kez daha³⁵⁰ anlaşılmıştır.³⁵¹

1937 yılında Zihni Derin tekrar tam yetkiyle görevlendirilmiştir. Çay bahçeleri yetiştirmek ve fidan üretmek amacıyla Sovyetler Birliği'nden çeşitli zamanlarda satın alınan, Gürcistan (Batum) kökenli çay tohumu, oluşturulan fidanlıklara ekilmiş ve elde edilen çay fidanları halka dağıtılarak çay üretimi yaygınlaştırılmıştır.³⁵² Bölgede çayın yaş yapraklarının da satın alınmaya başlanması da çay tarımının gelişmesinde etkili olmuştur.³⁵³

Zihni Derin'in Rize'de çay ve narenciye ile ilgili yapmış olduğu çalışmalara Rize Ticaret ve Ziraat Odası Başkanı Hulûsi Karadeniz elinden gelen yardımı yapmıştır.³⁵⁴

Rize Gazetesi'nde toplam 47 tane çaya dair haber bulunmaktadır. İlk kez 1932 yılında çay hakkında bilgi veren bir yazı yayımlanmış, ancak Rize bölgesinde yetiştirilip yetiştirilmemesi hakkında bir şey söylenmemiştir. Bu çay hakkındaki yazı Mildred Weigley Wood tarafından yazılan ve Ekrem Hasan tarafından Türkçeye çevrilen bir makaledir. Makalede, çayın hangi ortamlarda nasıl yetiştirildiği, kurutulma şekli, yeşil çayın elde edilmesi gibi ayrıntılı pek çok bilgiye yer verilmektedir.³⁵⁵ Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, çayın Rize'de yetiştirilmesi hakkında bir öneri ya da görüş içermemektedir. Gazetede bu makalenin yayımlanması, çay üreticisi olacak olan halkın ürettiği çayı ne şekilde kuru çaya dönüştürebilmesi ve onu nasıl kullanması gerektiği hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir.

Çaya ait haberler ve duyurular 1939 yılından sonra ağırlık kazanmaktadır.³⁵⁶ Haber konularını, çay tohumlarının gelmesi, çay kanunu, kanunda yapılan değişiklikler ya da çayla ilgili halkı bilgilendirici yazı ya da yazı dizileri oluşturmaktadır. “Çay tohumu ve fidanı ile çay tarlası yapmak için halka ve köylüye öğüt” gibi yazı başlıkları, halkın çay tarlaları

³⁵⁰ Zihni Derin 1924'te Batum seyahati dönüşünde Rus sefirinden çay tarımıyla ilgili her türlü kitap ve dergileri istemiştir. Bunun dışında bir de Rus adamlarının hazırladığı Rize'de çay yetiştirilebileceğine dair bir raporun gelmesi bölgenin çay tarımına uygun olduğunu kanıtlamıştır. Bkz. Koyuncu, **Zihni**, s. 21.

³⁵¹ Özdoğan, a.g.e., s. 128.

³⁵² Burhan Kaçar, **Çayın Gübrelenmesi**, 1. Baskı, Ankara: Çaykur Yayınları, 1984, s. 2.

³⁵³ “Hükümetimizin Rize halkını sevindiren kararları ve hareketleri”, **Rize**, 333, (1938), s. 1.

³⁵⁴ Arer, a.g.e., s. 61.

³⁵⁵ Ekrem Hasan (Çev.), “Çay”, **Rize**, 32, (1932), s. 6 - 7.

³⁵⁶ Bu dönemde çay atölyelerinin sayısı arttığı için halkın ürettiği çayı satması daha da kolaylaşmış ve çay ekimi halk nezdinde hız kazanmıştır.

yapmalarına yardımcı olmak ve onları teşvik etmek amacıyla yazılan yazılardır.

Çay hakkında halkı bilinçlendirmek için yazılan yazılar arasında, “Çay biologisi ve çay kimyası”,³⁵⁷ “Yapılmış çayların tasnifi”,³⁵⁸ “Çay harmanları”,³⁵⁹ “Tuğla ve tablet çaylar”,³⁶⁰ “Avrupa usulü üzere yeşil çay yapılması”,³⁶¹ “çay yapma işlerinin kontrolü ve çay kalitesinin tetkiki”³⁶² gibi başlıklar yer almaktadır. Başlıklardan da anlaşıldığı gibi, halka çay hakkında her türlü bilgi verilmiştir.

Rize Gazetesi'nin 233. sayısında yer alan “narinciye ve çay fidanları” başlıklı haberdan anlaşıldığına göre, 1936 yılına gelindiğinde halkın çay yetiştirmeye büyük bir heves beslediği görülmektedir.³⁶³

Halkı çay yetiştiriciliği üzerine bilinçlendirmek amacıyla Halkevinde konferanslar düzenlenmiştir. A. K. Atilla'nın 10. 04. 1937 gecesinde verdiği konferansta, yapmış olduğu konuşma gazetede dört hafta boyunca yayımlanmıştır. Atilla'nın yapmış olduğu konuşmadan, Rize'de çay bahçelerinin kurulması için hükûmetin halka kolaylıklar sağladığı görülmektedir. Nitekim Atilla, her türlü kolaylık ve desteğin sağlanacağını, bununla birlikte halka geniş ölçüde krediler sağlanacağını belirtmektedir. Yine çay bahçesi yapacak olanlara, ücretsiz olarak çay fidanları verileceğini anlatmaktadır.³⁶⁴

1937 yılında Rize'de hükûmet fidanlığı yapılmaya başlanmıştır. Bu yıl alınan 2000 kilo çay tohumunun bir kısmı halka verilirken, bir kısmı da yapılmakta olan hükûmet fidanlığına ekilmiştir.³⁶⁵

³⁵⁷ Kemal Âtilâ, “Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Biologisi ve Çay Kimyası”, **Rize**, 446, (1940), s. 1-2.

³⁵⁸ Kemal Âtilâ, “Rize Halkına Faydalı Bilgiler Yapılmış Çayların Tasnifi”, **Rize**, 449, (1940), s. 2-3.

³⁵⁹ Kemal Âtilâ, “Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Harmanları”, **Rize**, 451, (1940), s. 1.

³⁶⁰ Kemal Âtilâ, “Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Tuğla ve Tablet Çaylar”, **Rize**, 451, (1940), s. 1, 7.

³⁶¹ Kemal Âtilâ, “Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Avrupa Usulu Üzre Yeşil Çay Yapılması”, **Rize**, 454, (1940), s. 1.

³⁶² Kemal Âtilâ, “Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Yapma İşlerinin Kontrolü ve Çay Kalitesinin Tetkiki”, **Rize**, 455, (1940), s. 2.

³⁶³ “Narinciye ve çay fidanları”, **Rize**, 233, (1936), s. 5.

³⁶⁴ “Halkevi Köşesi: A.K. Atılanın 10-4-937 Gecesi Rize Halkevinde Çaycılık hakkında verdiği konferanstar (2)”, **Rize**, 291, (1937), s. 2.

³⁶⁵ “Halkevi Köşesi: A.K. Atılanın 10-4-937 Gecesi Rize Halkevinde Çaycılık hakkında verdiği konferanstar (2)”, **Rize**, s. 2.

Hükûmetin, halkı çay ekimine teşvik etmek amacıyla yaptığı çalışmalardan biri de, yaş haldeki çaya peşin para vermektir. Dönemin Başbakanı Celal Bayar ve İktisat Vekili Şakir Kesebir, çayın yalnızca memleket ihtiyacını karşılamakla kalmaması, yurtdışına da ihracatta bulunulması için faaliyete geçmiş, dönem bakanlarından Nuri Türkkan ise bölgedeki istimplâk işleriyle ilgilenerek, çay fabrikası inşasına başlanması için çalışmalara girişmiştir.³⁶⁶ Nitekim bugün bu çalışmaların olumlu sonuç vermiş olduğunu görmekteyiz.

Çay yetiştiriciliğini teşvik etmek amacıyla yapılan diğer bir faaliyet ise, iyi çay yetiştirenlere para ödülü verilmesidir. Üstelik bu ödüller iki seneyi kapsamaktadır. Yani bir sezon iyi çay yetiştirenler, iki yıl boyunca bunun hakkını almışlardır.³⁶⁷

Türkiye’de ilk çay kanunu 1924 yılında çıkmıştır. 1939 yılında ise hükûmetin Çay Kanunu’nu yeniden tasarladığı görülmektedir.³⁶⁸ Çay kanunun uygulanması sebebiyle dönemin Ziraat Başmüşaviri Zihni Derin’e çekilen telgraf sureti ve bu telgrafa verilen cevabı aşağıya aynen naklediyoruz.

Zihni Derin Ziraat Başmüşaviri.

Rize Çay Fidanlığında

Çay kanununun Büyük Millet Meclisce kabul buyrulmuş olduğunu ve memleketimiz için hayırlı olması temennisiyle saygılarımızla bildiririz. Sıhhat Vekili Hulusi Alataş – Ziraat Vekili Muhlis Erkmen

Rizenin çok Sayın Valisi Kardeşimize

Çay kanunun Büyük Millet Meclisince kabul buyrulmuş olduğunu müjdeleyen Muhterem Sıhhat Vekili Hulusi Alataş ile Ziraat Vekili Muhlis Erkmen’in müşterek telğrafları suretini büyük bir sevinçle yüksek ve sevimli huzurunuzda sunarken bu işte öteden beri buradaki teşkilâtımıza vukubulan kıymetli yardımlarınızdan dolayı şükranlarımı sunar, halkı hakiki refaha ve memleketi büyük

³⁶⁶ “Hükûmetimizin Rize halkını sevindiren kararları ve hareketleri”, **Rize**, 333, (1938), s. 1.

³⁶⁷ “İyi çay yetiştirenlere para mükâfatı verildi”, **Rize**, 343, (1938), s. 1.

³⁶⁸ “Yeni çay kanunu”, **Rize**, 393, (1939), s. 2.

bir imara kavuşturacak olan bu değerli kanunun hayırlı ve kutlu olmasını derin saygılarımla dilerim.³⁶⁹

1941 yılına gelindiğinde çaycılığın gelişmesini kutlamak amacıyla 7 Haziran'da Çay bayramı düzenlenmiştir.³⁷⁰ Yine bu dönemde, çay ekili alanların arttığı görülmektedir. Çay alanları hızla artsa da, henüz Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak hale gelememiştir.³⁷¹ Fakat her geçen gün daha da gelişen Rize çayının adı, bu dönemde duyulmaya ve artık Rize bölgesinin çayı bir marka³⁷² haline gelmeye başlamıştır.

³⁶⁹ İki taraf arasındaki telgraf örneklerinin devamı da bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Çay kanununun tatbiki dolayısıyla Sayın Sihat ve Ziraat vekillerimizin Rizede Ziraat Başmüşaviri Zihni Derine çektiği telgraf suretleri”, **Rize**, 439, (1940), s. 3.

³⁷⁰ “Çay bayramı”, **Rize**, 499, (1941), s. 1.

³⁷¹ “Çaycılık ne âlemde”, **Rize**, 501, (1941), s. 2.

³⁷² Kazım Ekmen, “Rize çayı”, **Rize**, 526, (1941), s. 1, 4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RİZE GAZETESİNDE EĞİTİM VE KÜLTÜR HABERLERİ

3.1. Rize' de Eğitim

Yeni kurulan bir devlet olan Türkiye Cumhuriyet'in vermiş olduğu savaşlar, Karadeniz bölgesinde yaşanan işgaller eğitim hayatını da olumsuz etkilemiştir. 1869 yılında Rize'de 173 mektep bulunurken Cumhuriyet'in ilk yıllarında yani 1923 – 1927 arasında Rize bölgesinde 14 ilkokul, ortaöğretim düzeyinde ise yalnızca Rize Ortaokulu bulunmaktaydı.³⁷³ Dönem nüfusunun sadece %15'i okula gidebilmekteydi.³⁷⁴ Bunlardan sadece %1.1'i kız öğrenciydi. Ortaöğretime devam eden kız öğrenci ise hiç yoktu.³⁷⁵ Aynı dönemde Trabzon'da 48 ilkokul, 14 ortaokul bulunmaktaydı.³⁷⁶ Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte her alanda yaşanmaya başlayan gelişmeler, eğitim alanında da kendini göstermiştir. 1927 – 1935 arasında Rize'deki ilkokul sayısı 19'a, 1935 – 1940 arasında 56' ya yükselmiştir. Ortaöğretimdeki okul sayısı ise 1935 -1940 arasında 2' ye yükselmiştir.³⁷⁷

Rize'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında açılan yeni okullarla birlikte okullara yapılacak kayıtların zamanları, tatiller, okulların açılma ve kapanma günleri, yapılacak sınavlar, takdimname alanlar, okuldan mezun olanlara gazetedeki yer verilmiştir.

Bölgede okumayı yaygınlaştırmak amacıyla anne, baba ve çocuklar teşvik edilmiştir. Her alanda yararlı çalışmaları bulunan Halkevleri, bu alanda da kendini göstermiştir. Yeni açılacak Halkevi dershanelerinden en çok çalışan beş kişiden birinciye 30, ikinciye 25, üçüncüye 20, dördüncüye 15, beşinciye 10 lira para ödülü verileceği, daha doğrusu böyle bir

³⁷³ Bölgede eğitim alanında yaşanan bu gerilemenin sebebi 1916'da yaşanan Rus işgalidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Başbakanlık, a.g.e., s. 127.

³⁷⁴ MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), **Cumhuriyetin 75. Yılında Rize İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, M.E.B. Yayınları, Trabzon, 1998, s. 28.

³⁷⁵ Rize Valiliği, **1973 Rize İl Yıllığı**, s. 63.

³⁷⁶ Albayrak, a.g.e., s. 51.

³⁷⁷ Albayrak, **Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış**, s. 51.

haberini ışitildiği gazetede bildirilmiştir.³⁷⁸

Gazetenin 57. sayısında Ortamektep Türkçe Muallimi Sıtkı Bey tarafından kaleme alınan makalede, cahil çocukların kendi haklarını koruyamayacağı ve kişiliklerini kolay oluşturamayacağı, üstelik cahil insanların memlekete faydası olmayacağı gibi memlekete de insanlara da kötülük düşünen bireyler haline gelecekleri açık açık belirtilmiştir. Böyle insanların kimi yol keser, kimi başka türlü bir karanlığın içine düşer ve her türlü kötülüğü yapacak hale gelir. Tüm bunların önüne geçebilmek için, çocukların okutulması bir zorunluluk hali taşımaktadır. Ailede başlayan terbiye ancak okul yoluyla tamamlanır. Çocukları okuldan uzak tutmak, vatana en büyük ktlktr³⁷⁹ fikri esas alınarak halkın bakış açısı genişletilmeye çalışılmış, nitekim bu konuda başarılı da olunmuştur. Gazeteyi incelemiş olduğumuz yıllar arasında (1931 – 1942), okuma yazmaya olan ilginin ve okuma yazma oranının arttığını görmekteyiz.

Gerek gazetede okuma üzerine yazılan yazılar, gerekse Halkevi'nin çalışmaları bölgede yalnızca çocuklarda değil yaşlılarda da okuma hevesini arttırmıştır. Mesela 1932 yılında, Rize halkı kendi çabasıyla Merkez'in Eriklimanı köyünde beş ve Bahattin Paşa ile Pazar kazasında üçer sınıflı birer mektep binası yapımına başlamıştır.³⁸⁰ Buradan da anlaşılacağı gibi halkın okumaya ilgisi her geçen gün daha da artmış ve çocukların okuyabilmesi için ellerinden geleni yapmışlardır.

Okumaya olan ilginin bu denli artışı ve okulların yetersiz kalması sebebiyle yeni bir çözüm bulunmuş ve 1935 yılında ilk kez yarım gün tedrisatı uygulanmıştır. ocuk fazlalığı dolayısıyla diğerlerinin yükünü hafifletmek için Kurtuluş Okulu'nun yalnız 1. ve 2. sınıflarında tatbik edilmek üzere yarım gün tedrisatı yapılmasına karar verilmiştir.³⁸¹

Bölgede liseye duyulan ihtiyaç da Sıtkı Can tarafından kaleme alınmıştır. Sıtkı Can gazetede yayımladığı "Kültür Bakımından nemli Bir Yokluk" adlı makalesinde bölgede liseye duyulan ihtiyaç vurgulanmış, bölgede lisenin olmamasından dolayı evre illere

³⁷⁸ "İyi okuyanlara 100 lira", **Rize**, 49, (1932), s. 5.

³⁷⁹ Sıtkı, "ocuklarını okutmıyanlar memlekete ve evlatlarına fenalık yapmış oluyorlar", **Rize**, 57, (1932), s.1.

³⁸⁰ "Yeniden dört yerde mektep binası", **Rize**, 29, (1932), s. 4.

³⁸¹ "Yarım gün tedrisatı", **Çoruh**, 222, (1935), s. 5.

giderek eğitime devam edebilenlerin sayısının az olduğunu belirtmiştir.³⁸²

Eğitim ve kültür alanında 1935 yılı bütçesinde Rize'ye ayrılan kültür tahsisatı yeterli görülmemiştir. Gazetede belirtildiğine göre, Rize Kültür Teşkilatı, nüfusun çokluğuna rağmen 4- 5 yıldır aynı kadroyla çalışmaktaydı. 1936 bütçesinde bunların göz önünde tutularak kadroya yeni okulların ilave edilmesi düşünülmüştür. Ancak 1936 yılı bütçesinde her ne kadar düzenleme yapılsa da, Rize'de bir lise açılacak yeterli bütçe ayarlanamamıştır. Rize'de bir lise açılması için Kültür Bakanlığı'na yapılan müracaat yetersiz bütçe sebebiyle gerçekleşmemiştir.³⁸³

Rizelilerin bölgede ısrarla lise istemeleri üzerindeki talebi Rize milletvekillerinin Rize'de yaptıkları çalışmalar sonucunda, 16 Ocak 1940 tarihinde CHP Genel Sekreteri'ne sundukları rapora "Rizelilerin talebi kız sanat okulu ve lisedir" şeklinde yansımıştır. Yapılan çalışmalar 1951'de ancak başarıya ulaşmış ve bölgede ilk lise açılmıştır.³⁸⁴

3.2. Rize'de Kültürel Hayat

3.2.1. Öz Türkçe Hareketi

Cumhuriyet Döneminde yapılan en önemli faaliyetlerden biri Türkçeyi sadeleştirmek ve yabancı kelimelerden arındırmaktır. Gazetede bu konuda önemli çalışmalarda bulunulmuş ve öz Türkçe kelime listeleri yayımlayarak halk, Türkçe konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır. Gazetenin ilk sayılarından itibaren bu konu ele alınmış ve bu alanda birçok makale kaleme yazılmıştır. Mesela Ortamektep Müdürü Uğuz'un yazmış olduğu "Dilimizi Koruyalım"³⁸⁵ adlı makalede Arapça, Acem, Rusça, Fransızca gibi kelimelerin atılarak yerlerine Türkçe kelimelerin kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Ona göre, böyle yapmayan bireyler, yerli malı varken yabancı malları kullananlar kadar Türklüğe zarar vermiş olacaktır. Halkın yapması gereken iki önemli şey vardır. Bunlardan biri Türkçe karşılığı olan yabancı kelimeleri kullanmamak, diğeri ise şimdilik Türkçesi bulunmayan

³⁸² "Kültür Bakımından Önemli Bir Yokluk", **Rize**, 230, (1936), s. 1.

³⁸³ "İlimizde lise açılacak", **Rize**, 231, (1936), s. 4.

³⁸⁴ Özdoğan, a.g.e., s. 99.

³⁸⁵ Uğuz, "Dilimizi Koruyalım!", **Rize**, (1931), s. 2.

yabancı kelimeleri Türkçenin boyunduruğu altına almaktır. Ayrıca Uğuz, Arapça ve Acem kelimelerindeki ahengin yalnızca alışkanlıktan ileri geldiğini de belirtmektedir.

Yine bu konuda Ortamektep Türkçe muallimi Sıtkı Bey'in yazmış olduğu "Lisanda Sadeliğe Doğru" yazı dizisinde de bu konu üzerinde durulmuş ve Türkçenin yabancı kelimelerin nasıl boyunduruğu altına girdiği anlatılmıştır. Sıtkı Bey yazısında, Türk hükümdarlarının İran ve Anadolu'ya hâkim olduktan sonra benliklerini unutmaya başladıklarını belirtmektedir. Mesela Selçuklular Döneminin başlangıcında isimler Tuğrul, Alparslan, Kılıç Aslan iken daha sonra Keyhüsrev, Keykubat gibi Acem isimlerini almışlardır. Karaman Dönemi'ne kadar devam eden durum, bu dönemde değişmiş, Karaman Bey ilk olarak Farisiyi kaldırmış, Türkçeyi resmi dil ilan etmiştir. Ancak alfabe olarak bir süre sonra tekrar Arap harfleri kullanılmıştır.³⁸⁶

Sıtkı Can yazı dizisinde, Türklerin Orhon kıyılarından ayrıldıktan sonra dillerinin itibarsız bir hale geldiğini belirtmektedir. Arap ve Acem kelimelerinin alınması bir adeta bir zorunluluk haline gelmiş, buda zamanla suistimal edilerek ortaya Osmanlıca denilen yeni bir dilin çıkmasına sebep olmuştur.³⁸⁷

Sıtkı Can'a göre, bu zamana kadar Türkçeye sahip çıkan, onu konuşan ve divanlarını Türkçe yazan en önemli isim, Hicri ve yedinci asır sonlarına kadar yaşayan Yunus Emre'dir. Divan şairlerinin, şiirlerinin anlaşılmadığını ve bunların zaman zaman Türklükle alay edecek kadar ileri gittiklerini belirtmektedir.³⁸⁸ Sıtkı Can, edebiyatın dönemlerini anlatarak, dönemin önemli şairleri hakkında da bilgi vermektedir. Yazar sürekli olarak Türkçeye sahip çıkmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Muallim Sıtkı Can'ın bu yazı dizisine Şevket Hulusi cevap niteliğinde "Türk Lisanına Dair" yazısını yayımlayarak, yanlış ve eksik bulduğu noktalara değinmiştir.³⁸⁹ Yazar yanlış anlaşılmalara meyil vermemek için bunun bir eleştiri değil, sohbet niteliğinde bir yazı olduğunu da belirtmiştir.

³⁸⁶ Sıtkı, "Lisanda Sadeliğe Doğru -2-", **Rize**, 14, (1931), s. 3 - 4.

³⁸⁷ Sıtkı, "Lisanda Sadeliğe Doğru -2-", **Rize**, s. 4.

³⁸⁸ Sıtkı, "Lisanda Sadeliğe Doğru -3-", **Rize**, 15, (1931), s. 1 - 2.

³⁸⁹ Şevket Hulusi, "Türk Lisanına Dair", **Rize**, 32, (1932), s. 2 - 4.

Dilde sadelik konusu sürekli gündemde olan, gazetede hemen hemen her yıl yer alan konulardan biridir. 26 Eylül 1932 tarihinde ilk Dil Kurultayı'nın toplanacağını belirten Muallim Sıtkı Bey, Türk'e benliğini tanıttırarak olanın Türkçe yani öz dilimiz olduğunu belirterek bunu milli gaye olarak nitelemiştir.³⁹⁰ Türk Dil Kurultayı için Rize bölgesinde hazırlıklar yapılmış, kurultayda yapılacak konuşmaları dinlemek için, Halk Fırkası binasının salonuna ve Ortamektep'e birer radyo konulmuştur. Bunun dışında kasabada 3-4 evde de radyolar hazırlanmıştır.³⁹¹ Böylece isteyen herkesin, kurultayda olup biteni anlık olarak dinleyebilmesi sağlanmıştır. Bundan sonraki süreçte 26 Eylül Dil bayramı olarak kutlanmıştır.

Rize bölgesinde dilde sadeleşme oldukça yakından takip edilmiş, halka her defasında öz Türkçe konuşması tembihlenmiştir. Bu konuda yazılan diğer yazıların başlıklarını da "Dilimizden Yabancıları Uzaklaştırıyoruz"³⁹², "İmlamızı Doğru Yazalım"³⁹³, "Dil Seferberliği"³⁹⁴, "Dilimizi Yabancı Sözlere Kurtarma İşi"³⁹⁵, "Öz Türkçemizin Gidişi"³⁹⁶ oluşturmaktadır. "Öz Türkçemizin Gidişi" adlı yazıda, dildeki gelişmenin gidişatından bahsedilmektedir.

1933 yılında Rize'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ne yardım etmek amacıyla, Vali Bey'in önderliğinde "Vilayet Derleme Heyeti" kurulmuştur.³⁹⁷ Gazetede de bir dil köşesi oluşturulmuş ve dili sadeleştirmek için yazılan yazılar, öz Türkçeye çevrilen kelimeler burada yayımlanarak, halk yeni Türkçe kelimelere alıştırmaya çalışılmıştır. Yine Rize yöresine has olarak kullanılan kelimeler de Türkçeye çevrilen kelime listeleri arasında yer almıştır.

Aylanmak: Ay aydınlığında durmak.

Batman: Büyük testi

Bey: Kırmızı mısır.

³⁹⁰ Sıtkı, "Millî Bir Gayeye Doğru (Ülkesini Yüksek İstiklâlini Korumasını Bilen Türk Millet Dilini De Yabancı Diller Boyunduruğundan Kurtarmalıdır)", **Rize**, 58, (1932), s. 1.

³⁹¹ "Dil kurultayı için fırka binasında içtima", **Rize**, 59, (1932), s. 4.

³⁹² Sıtkı, "Dilimizden Yabancıları Uzaklaştırıyoruz", **Rize**, 59, (1932), s. 6.

³⁹³ Sıtkı, "İmlamızı Doğru Yazalım", **Rize**, 62, (1932), s. 1.

³⁹⁴ Sıtkı, "Dil Seferberliği", **Rize**, 79, (1933), s. 1 - 2.

³⁹⁵ Sıtkı, "Dilimizi Yabancı Sözlere Kurtarma İşi", **Rize**, 83, (1933), s. 1 - 2.

³⁹⁶ Sıtkı Can, "Öz Türkçemizin Gidişi", **Çoruh**, 210, (12.09.1935), s. 1 - 2.

³⁹⁷ "Söz derleme heyeti", **Rize**, 73, (1933), s. 3.

Bulme: Oda

Came: Cami ve mektep

Cücük: Yumurtadan yeni çıkan civciv

Çırnık: Başı kıçığı bir olan küçük kayık.

Çilbur: Mısır unu, yağ ve peynirden yapılmış yemek, muhlama

Çivit: Çekirdek

Çağana: Yengeç³⁹⁸ gibi kelimeler Rize yöresinde kullanılan kelimelerdir.

1933 yılında yapılan ve gazetede her hafta yayımlanan dil anketine 1934 yılında rastlanmamaktadır. 1935 yılında ise 8000 kelimelik yeni bir Türkçe karşılıklar kılavuzu çıkarılacağı gazetede belirtilmektedir.³⁹⁹ Nitekim bu yıl yine Osmanlıcadan Türkçeye karşılıklar kılavuzu adıyla yeni kelime listeleri yayımlanmıştır.

Rize bölgesinde, dil devriminin başlangıcında yaşanan o tutkulu ortamın daha sonra kaybolduğu görülmektedir. Nitekim dönemin yazarları, aydınları eski kelimeleri kullanma alışkanlığından vazgeçememiş, yayın kuruluşlarıysa başlangıçta önemle üzerinde durdukları Türkçe kelimelere artık dikkat etmemeye başlamıştır. İşte Rize Gazetesi'nde Sıtkı Can "Dil Devrimi ve Yayın Araçlarımız" adlı yazısında bu durumu eleştiren yazısıyla öz Türkçe hareketinin önemini hatırlatmaktadır.⁴⁰⁰

Rize Gazetesi tüm inkılâplara olduğu gibi, dil inkılâbına da büyük destek vermiştir. Nitekim yayın hayatından kalkana kadar öz Türkçe hakkında yazılar yayımlamaya devam etmiştir.

3.2.2. Gezi ve Hatıra

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de Rize bölgesi, gerek yeşilliği gerek meyve ağaçlarıyla kaplı olması ve gerekse doğal güzellikleriyle, ziyarete gelen pek çok kişiyi kendine hayran bırakmıştır. Bu sebeple Rize bölgesi üzerine yazılan gezi ve hatıralar da gazetede yer bulmaktadır.

³⁹⁸ "Rizde bulunan sözler", **Rize**, 84, (1933), s. 2.

³⁹⁹ "8000 kelimelik yeni karşılıklar klavuzu çıkıyor", **Çoruh**, 185, (1935), s. 1.

⁴⁰⁰ Sıtkı Can, "Dil devrimi ve yayın araçlarımız", **Rize**, 240, (2.05.1936), s. 1.

Rize’yi ziyaret ya da görev amaçlı gelen kişilerin kaleme aldıkları yazılara da gazetede yer verilmiştir. Mesela terfi alarak Van Tedrisat Müfettişliğine atanan Reşit Bey, Rize’den Van’a giderken yol boyunca anılarını anlatmış, Rize – Van arasındaki yolda bir yolculuk hatırası kaleme almıştır. Gazetede bunu 4 dizi halinde “Rize – Van” başlığı altında yayımlamıştır.⁴⁰¹ Yine 1932 yılında Güzin Fevzi, yazmış olduğu seyahat hatırasında motora bindiği andan itibaren anılarını kaleme almıştır.⁴⁰²

Tayyareci Hayrunnas ise 1933 yılında yazdığı yazısında 13 sene önce, Rizelilerle birlikte İstiklâl mücadelesi verdiklerini anlatmaktadır. Rize halkını cesur olarak tanımlayan Hayrunnas, siperde Rize halkıyla birlikte kan döktüklerini, gerçek anlamda kandaş olduklarını dile getirmektedir. Bununla birlikte bugün bu topraklarda rahatça gezebilenin mutluluğunu yaşadığını belirtmektedir.⁴⁰³

Tilki lakabıyla Yeni Sabah gazetesinde Rize’de geçirdiği tatilini anlatan ve bölgeye hayran kalan yazarın anıları da Rize Gazetesinde yer bulmaktadır. Tilki anılarında Rize’den hayranlıkla bahsetmekte ve bölgede gezdiği yerleri, betimlemeleriyle anlatmaktadır. Yazarın, bölgenin yeşillik ve doğasından etkilendiği çok açıktır. Zaten yazısını bitirirken kullandığı cümle, yazarın Rize’yi ne kadar beğendiğinin önemli bir göstergesidir. “Ah, yaz gelseydi de tekrar Rize’ye kadar bir seyahat yapsaydım!”⁴⁰⁴ Yazar, Rize insanlarını “... Laz bıçağını gördünüz mü? Laz türküsünü dinlediniz mi? İşte yeni parke döşeli caddede yürüyen erkekler ve kadınlar, bu bıçaklar kadar narin ve atik, bu türkülerin ahengi kadar kıvrak ve çevik...”⁴⁰⁵ şeklinde tanımlamıştır.

Bölgeye gelen kişilerin göndermiş oldukları telgraflarda da Rize’ye dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Abdülhak Hamit’in 1931 yılında yolladığı mektup buna bir örnektir. Rize Gazetesi’nin isteği üzerine şairin yollamış olduğu mektup aşağıda yer almaktadır.

⁴⁰¹ Reşit, “Rize - Van”, **Rize**, 77, (1933), s. 6.

⁴⁰² Güzin Fevzi, “Bir Seyahat Hatırası”, **Rize**, 44, (1932), s. 5.

⁴⁰³ Hayrunnas, “Onüç Sene Evvel”, **Rize**, 83, (1933), s. 7.

⁴⁰⁴ Tilki, “Tilki Diyorki Güzel Rize”, **Rize**, 371, (1938), s. 4 - 5.

⁴⁰⁵ Tilki, “Tilki Diyorki Güzel Rize”, **Rize**, s. 4.

Muhterem Beyefendi,

İltifatnamenizle kesbi fahrimesar ettim. Fakat iş'arı âlinizin mefhumu teveccühkârına tevfiği hareket edemeyeceğimden dolayı da şermesâr oldum. Çünkü evvelâ aczin kuvvete galebe etmesi kabilinden bir garibe olarak cüratkârlığıma ihtiyarlık galıp oluyor, saniyen zevatı âliyen nevaziş yahut sipariş ile yazdığım bir şeyin hiçbir kıymeti edebiyesi olmuyor. Yoksa bendeniz Cümhuriyetin bigânelerinden değilim. Cümhuriyetbizde teessüs etmeden evvel, hem de çok evvel, onun taraftarı olduğumu gösterir yazılarım vardır. İslâm halifeleri benim nazarımda birer Reiscümhur idiler. Eğer mecalim olsa yine ona dair beyanatta bulunabilirdim. O mecal yok...

Bendeniz Rizenin de ecnebişi değilim. Merhum biraderim Nasuhi Beyin mutasarrıflığı zamanında -ki bundan takriben yarım asır evvel- orada bulunmuştur. Ve o sahil ve dahili güzel beldemizin menazırı şairanesinden mazlırifüyuz ve huzuz olmuştum. Onun mesirem olan meşcereleri benim için hem elîm ve hazin, hem şat ve şatır birtakım hatırat ile meşhurdur. Daha sarîh bir tabir ile orada benim merhume Fatmanın hiç ölmeyen hayalı dolaşüyor. Edebiyata olan iştiyakımın da perveriş bulduğu yerlerden birisi Rizedir. Ve bütün fırkatlarım Rizeden iftirakimdan sonra başlamıştır, diyebilirim.

Mamuriyeti tabiiyesiyle beraber umranı medeniden, benim zamanımda, mehcür olan ve pek ziyade kenara atılmış bulunan bu güzel sahil şehrinin zamanı âlinizde yaverii hasafeti devletinizle lâıyk olduğu mümtaziyeti iktisap edeceğinden eminiz. Ârzı şükran ve temennii muvaffakiyet ederim Efendim.⁴⁰⁶

3.2.3. Tarih

Türkler yüzyıllar boyunca dünya tarihine yön veren en önemli milletlerden biri olmuştur. Türklerin bu değerinin anlaşılmasını sağlamak, halkı geçmişi hakkında bilgilendirmek amacıyla Rize Gazetesi'nde Türk tarihini ve Türk milletinin özelliklerini anlatan makalelere yer verilmiştir. Toplamda tarih üzerine yazılmış 15 makale bulunan Rize Gazetesi'nde Türk tarihinin Orta Asya'ya kadar uzanan dönemine ışık tutulmaktadır.

⁴⁰⁶ Abdülhak Hâmit, "Bir Mektup", **Rize**, 13, (1931), s. 2.

Tarih alanında yazılmış önemli makalelerden biri Dr. Ferit'in yazmış olduğu "Türk'ün Kıymeti" adlı yazıdır. Yazar bu makalede Türk ulusunun kendi gücünü unutmaması, kendini zayıf görmeye başlamasını eleştirmiştir. Türk'ün ne kadar kıymetli olduğunu insanlara hatırlatmayı amaçlayan Dr. Ferit, Alman, İngiliz ve Fransızlarla çok fazla temas ettiğini ve bunların üçünün yaptığı bir işi Türk'ün tek başına yapabileceğini savunmaktadır. Ancak Türkler bu üstünlüklerinin farkında değildir. En zor şartlar altında, tüm vasıta eksikliğine rağmen kazanılan başarılarından bazı örnekler vererek, Türk'ün basit bir eğitim alarak, çok daha fazla kendini geliştirebileceğini belirtmektedir. Bunca zaman içinde Türk halkının yapmış olduğu en büyük hatanın padişahları başında tutmak olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰⁷ Yazara göre, Türk askeri, kumandanı, komutanı, zabiti herkesten üstündür. Nitekim bu sayede en zor zamanlarında galip gelmeyi başarmış ve Kurtuluş Savaşı'nı kazanmıştır. İşte bu sebeple Türk milleti kendi kıymetini bilmeli ve büyük başarılarla imza atmalıdır.⁴⁰⁸

Rize Gazetesi yazarları tarafından yazılan "Cumhuriyette Türk" adlı yazıda, Cumhuriyet'in Türk'ün ruhuna uygun bir yönetim biçimi olduğu savunulmuştur. Gazetede yer alan bu makaleye göre Türk milleti tarih boyunca birçok devlet kurmuş, devletin başına gelen yönetici ise kimi zaman iyi bir yönetici, kimi zaman devleti idare edebilecek kudretten yoksun olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ise halk, kötü yönetime karşı tepkisini göstermiş, ayaklanmalar çıkarmış ve hatta zaman zaman padişahları tahttan indirmiştir. Makaleye göre; tüm bu tarihi sürecin ardından kabul edilmiş olan Cumhuriyet, Türk milleti için en uygun yönetim biçimidir.⁴⁰⁹

Rize Gazetesi'nde yer alan "Dünyaya Medeniyet Hocalığını Yapan Türklerdir" adlı makalede Türklerin dünyaya kan ve ateş değil, medeniyet ve sanat taşıdıkları anlatılmaktadır. Türkler şimdiye kadar tarih araştırmaları üzerine eğilmedikleri için yabancı yazarlar tarafından savaşa sebep olan bir millet olarak tanıtılmıştır. Ancak bunlar doğru değildir. Dünyanın birçok yerinde insanlar başına buyruk kabileler halinde yaşarken, Türklerin çiftçilik ve maden devrini inşa etmiş durumda oldukları anlatılmaktadır.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ İsmail Ferit, "Türkün Kıymeti", **Rize**, 9, (1931), s. 1 - 2.

⁴⁰⁸ İsmail Ferit, "Türkün Kıymeti", **Rize**, 10, (1931), s. 1-2.

⁴⁰⁹ "Cumhuriyette Türk", **Rize**, 13, (1931), s. 2.

⁴¹⁰ Sıtkı, "Dünyaya Medeniyet Hocalığını Yapan Türklerdir", **Rize**, 55, (1932), s. 1.

“Türklerin Buldukları Yerleri Tanıyalım” adlı makalede milletlerin yaşadığı yere göre farklı kültürlere adapte olduğu, yaşam tarzlarının buna göre değiştiği anlatılmaktadır. Türklerin farklı bölgelerde sürdürdükleri farklı yaşam tarzları belirtilmektedir. Mesela makalede belirtildiğine göre, Asya’nın kuzeyinde, Sibiryaya bölgesinde yaşayan Kırgız Türkleri, çoğunlukla çobandır, puta taparlar ve iptidai bir hayat yaşamaktadırlar.⁴¹¹

“Arı Burnu Muharebelerinin İlk Günü” bir hatıra yazısıdır. Kaymakam Bayraktaroğlu Rasim tarafından nakledilmiş ve gün gün, saat saat bir bölüğün hareketi anlatılmıştır.⁴¹²

“İlk Ceddimiz Yeryüzüne 250.000 Yıl Evvel Gelmiş” adlı yazı dizisinde dünyanın geçirdiği evreler ve insanoğlunun dünyaya gelişi anlatılmaktadır. Makaleye göre, insanoğlu dünyaya gelmeden önce dünya üzerinde günümüzde olmayan hayvanlar bulunmaktadır. Bu hayvanlar dünyanın geçirdiği bir takım evreler neticesinde yok olmuş, ardından da insanlar dünyaya gelmiştir.⁴¹³

Tahsin Uzer tarafından kaleme alınmış olan ve gazetenin 1937 yılında yayımlanan 318. sayısında yer alan “Cumhuriyette Doğu” adlı yazısında, son 18 yıllık süre içerisinde ülkenin doğusunda yaşanan gelişmeler anlatılmaktadır. Bu gelişmeler arasında Erzurum ve Erzincan’da başlatılan demir yolu, 1937 yılında Erzurum ve Divriği arasında açılan tüneller, yapılan köprüler, 1936 – 1937 yılları arasında yüzden fazla okulun açılması gibi kültürel, ekonomik ve bayındırlık alanında yapılan teşebbüsler yer almaktadır.⁴¹⁴

Rize Gazetesi’nde, Türk tarihi hakkında yazılan makalelerin dışında Slavlar üzerine yazılmış bir yazı dizisi de bulunmaktadır. “Slavların Maruz Kaldıkları Başlıca Tesirler” adlı yazı dizisinde Slavları oluşturan milletler ve tarihleri hakkında bilgilere yer verilmektedir.⁴¹⁵

⁴¹¹ Sıtkı, “Türklerin Buldukları Yerleri Tanıyalım”, **Rize**, 32, (1932), s. 1.

⁴¹² Bayraktaroğlu Rasim, “Arı burnu muharebelerinin ilk günü”, **Çoruh**, 167, (1934), s. 6 - 7.

⁴¹³ “İlk Ceddimiz Yeryüzüne 250.000 Yıl Evvel Gelmiş! -1-” **Rize**, 273, (1936), s. 2.

⁴¹⁴ Tahsin Uzer, “Cumhuriyette Doğu”, **Rize**, 318, (1937), s. 1 - 2.

⁴¹⁵ Aktes Nimet, “Slavların maruz kaldıkları başlıca medeni tesirler”, **Çoruh**, 169, (1934), s. 1 - 2.

Gazetede tarih üzerine yazılmış diğer makale ve yazı dizilerinin başlıkları, “Türkiye’nin Milletler Sosyetesine Müzaheretî Tarihçesi”,⁴¹⁶ “Cumhuriyette Doğu”,⁴¹⁷ “Tarihi Ortazaman Türk-İslam Dünyasında Âdetler”,⁴¹⁸ “İnkılap Önünde (Şehit Kubûlay’ın Ölümünün Yıl Dönümü Münasebetiyle)”,⁴¹⁹ “Atatürk’ün Hayatı”,⁴²⁰ “16 Yılın Tarihi”,⁴²¹ “Türk Tarihinin Ulusal Kaynakları”,⁴²² “İkinci İnönü Zaferi”,⁴²³ “Tarih ve Müverrih”,⁴²⁴ “Osmanlı İmparatorluğunda Çiftçi Sınıfların Hukukî Statüsü”⁴²⁵ şeklinde sıralanmaktadır.

Cumhuriyet Döneminde, halkın Türk tarihi hakkında bilinçlendirilmesine ve kendi öz kimliğini hatırlamasına önem verilmiştir. İşte bu sebeple Orta Asya Türk devletlerine kadar uzanan tarih hakkında halka faydalı bilgilere yer verilmiştir.

3.2.4. Kitap ve Dergi Tanıtımı

Rize Gazetesi’nde yeni çıkan dergi, gazete ve kitapların tanıtımına da yer verilmektedir. Mesela Fatsa’da yeniden yayın hayatın başlayan “Emel” ve Ankara’da “Ankara Haftası”nın tanıtımı yapılmış ve yayın hayatında uzun ömürler dilenmiştir.⁴²⁶

Yine İstanbul Halkevi tarafından hazırlanan Yeni Türk Mecmuası adını taşıyan aylık derginin de tanıtımı yapılmış, 80 sayfalık olan bu derginin yazarlarını tanınmış kişilerin oluşturduğu belirtilmiştir. Yine Matbuat Cemiyeti tarafından oluşturulan Almanak’ın ev kütüphanesi için faydalı bir eser olacağı yazılmıştır.⁴²⁷

Rize Gazetesi yalnızca yeni çıkan kitapları tanıtmamış, çocuk yetiştirmede önemli fayda sağlayacak olan kitap tanıtımlarına da yer verilmiştir. Sıtkı Can tarafından kaleme

⁴¹⁶ Ahmet İhsan Tokgöz ve K. Köyden, “Türkiye’nin Milletler Sosyetesine Müzaheretî Tarihçesi”, **Rize**, 259, (1936), s. 3.

⁴¹⁷ Tahsin Uzer, “Cumhuriyette Doğu”, **Rize**, s. 1 - 2.

⁴¹⁸ A. Mez, “Ortazaman Türk – İslâm Dünyasında Âdetler”, **Rize**, 380, (1939), s. 4 - 7.

⁴¹⁹ Sıtkı, “İnkılâp Önünde”, **Rize**, 21, (1931), s. 3.

⁴²⁰ “Atatürk’ün Hayatı”, **Rize**, 386, (1939), s. 3.

⁴²¹ “16 Yılın Tarihi”, **Rize**, 418, (1939), s. 2 - 4.

⁴²² “Türk Tarihinin Ulusal Kaynakları”, **Rize**, 307, (1937), s. 2 - 3.

⁴²³ “İkinci İnönü Zaferi”, **Rize**, 490, (1941), s. 3.

⁴²⁴ Hâmit Uzgören, “Tarih ve Müverrih”, **Rize**, 491, (1941), s. 2.

⁴²⁵ Ömer Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Çiftçi Sınıfların Hukukî Statüsü”, **Rize**, 304, (1937), s. 4 - 5.

⁴²⁶ “Neşriyat”, **Rize**, 29, (25.02.1932), s. 4.

⁴²⁷ “Neşriyat”, **Rize**, 78, (1933), s. 7.

alınan “Nasıl Çocuk Büyütmeli ve Yetiştirmeli” adlı yazıda, eve girecek kitapları uzun uzun anlatmaktadır. Yazarın önerdiği kitaplar arasında Filipin, Japon, Magara, Hollanda İkizleri, Keçi Çobanı, Alinin Düğmesi, Çocuk Sora, Meşhur Olmuş yer almaktadır.⁴²⁸

3.2.5. Sinema ve Tiyatro

Rize Gazetesi'nin haberleri incelendiğinde, Rize'de Halkevi Gösteriş Şubesi tarafından yapılan tiyatrolara sık sık rastlanmaktadır. Bunun dışında okullar tarafından düzenlenen ve öğrencilerin oynadığı tiyatro oyunları da bulunmaktadır. Oynanan bu tiyatro oyunlarına eleştiri yazıları dahi yazılmıştır. Halkevi'nin yapmış olduğu müsamere ve tiyatro gösterileri genellikle kimsesiz ya da fakir çocuklara yardım niteliği taşımaktadır.

Müsamere ve tiyatrolar dışında Rize bölgesine zaman zaman gelen sesli sinema halk arasında derin bir ilgi uyandırmıştır. Sinema gelmeden önce gazeteden halka duyurular yapılmıştır. 1933 yılında Harunzade Hafız ve arkadaşı Hayrunnas Bey tarafından Rize'ye getirilen sesli film birkaç gün boyunca şehirde kalmış ve yoğun bir kalabalıkla karşılaşmıştır. Son gece Halk Fırkası menfaatine olmak üzere birkaç film birden gösterilmiştir. Bu filmler arasında Mustafa Kemal Atatürk'ün Büyük Millet Meclisi'ne gelişi ve açılış nutku, yine Reşit Galip'in bir nutku yer almıştır. Bunun yanında Ankara'dan birkaç manzara ve geçit resmi ile “Karım Beni Aldatırsa” filmi gösterilmiştir.⁴²⁹

3.2.6. Edebiyat

Rize Gazetesi'nin edebiyat alanındaki en önemli çalışmalarından biri, dünyaya nam salmış kişiler hakkında halkı bilgilendirmek olmuştur. Daha önce de kısaca değinmiş olduğumuz bu konuyu burada tekrar ele alacağız. Büyüklerimizi tanıtıyoruz başlığı altında gazetede Namık Kemal, Fuzuli, Katip Çelebi, Evliya Çelebi, Edison, Anadolu şairlerinden olan Nedim, Ziya Paşa, Şinasi, İsmail B. Gasperenski, Ali Şir Nevai, Uluğ Bey tanıtılmıştır. Bunun dışında kaleme alınmış olan “Ceza ve Mükâfat”,⁴³⁰ “Kurtulan Çocuk”,⁴³¹ “Serseri

⁴²⁸ Sıtkı, “Nasıl Çocuk Büyütmeli ve Yetiştirmeli. Aile Yuvasına Girecek Kitaplar”, **Çoruh**, 103, (1933), s. 1.

⁴²⁹ “Sesli sinema gitti”, **Rize**, 85, (1933), s. 5 - 6.

⁴³⁰ Gülsüm Güzin Fevzi, “Ceza ve Mükâfat”, **Rize**, 38, (1932), s. 7.

⁴³¹ H. Suphi, “Kurtulan Çocuk!”, **Rize**, 13, (1931), s. 9.

Çocuk”,⁴³² “Bir Mektup”,⁴³³ “Unut Yavrum Unut”,⁴³⁴ “Hatıra Defterimden”⁴³⁵ gibi küçük hikâyelere de yer verilmiştir.

Edebiyat alanında nam salmış olan önemli isimlerin ölüm yıldönümünde onları anmak, edebiyata olan katkılarını hatırlatmak amacıyla yazılar kaleme alınmıştır. Mesela “Gençliğin kalbinde yaşayan büyük bir insanın ölümünün yıl dönümü 19 Ağustos” adlı yazıda edebiyatın önemli isimlerinden Fikret anlatılmaktadır.⁴³⁶ “Fikir Âlemimizin En Büyük Siması Olan Ziya Gökalp Beyin Ölümünün Yıl Dönümü” başlığı altında Orta mektep Türkçe muallimi Sıtkı Bey, Ziya Gökalp’in hayatını kısaca ele almıştır.⁴³⁷

Gazetede ki haberlerden anlaşıldığına göre Edebiyatta kaybedilen her şair ve yazar büyük üzüntülere sebep olmuştur. Mehmet Rauf’un ardından gelen Ahmet Rasim’in ölümü Rize bölgesinde hüznün oluşturmuştur. Öyle ki Rize Gazetesi’nde Ahmet Rasim’in ölümü “Edebiyatımızın bir köşesi boş kaldı”⁴³⁸ şeklinde tanımlanmıştır.

Yine “Türk Tarih ve Edebiyatı Rifat’ını Türk Musikisi de Musa Süreyya’yı kaybetti”⁴³⁹ başlıklı yazıda, iki büyük sanatçının ölümünden duyulan üzüntü dile getirilmektedir. Ölüm yıldönümünde hatırlanan ve söylediklerinin önemi tekrar tekrar vurgulanan önemli şairlerden biri de Mehmet Akif Ersoy’dur.⁴⁴⁰

Gazetede yalnızca umumi değil yerel şairlere de yer verilmiştir. Mesela Hemşinli Mustafa Hilmi Derecioğlu’nun şiirleri gazete yayımlanırken, yazılarında Ziya Paşa’nın tesirinin görüldüğü belirtilmektedir.⁴⁴¹

⁴³² Güneş, “Serseri Çocuk”, **Rize**, 21, (1931), s. 6.

⁴³³ S. Sekmedi, “Bir Mektup”, **Rize**, 26, (1932), s. 7.

⁴³⁴ Güneş, “Unut Yavrum Unut!..”, **Rize**, 39, (1932), s. 7.

⁴³⁵ Akile Mehmetatlı, “Hatıra Defterimden”, **Rize**, 45, (1932), s. 2.

⁴³⁶ Sıtkı, “Gençliğin Kalbinde Yaşayan Büyük Bir İnsanın Ölümünün Yıl Dönümü 19 Ağustos”, **Rize**, 53, (1932), s. 1 - 2.

⁴³⁷ Sıtkı, “Fikir Âlemimizin En Büyük Siması Olan Ziya Gökalp Beyin Ölümünün Yıl Dönümü”, **Rize**, 63, (1932), s. 2 - 3.

⁴³⁸ Sıtkı, “Türk Edebiyatı Bir Şahıs Daha Kaybetti”, **Rize**, 59, (1932), s. 3.

⁴³⁹ Sıtkı, “Türk Tarih ve Edebiyatı Rifat’ını Türk Musikisi de Musa Süreyyayı kaybetti”, **Rize**, 71, (1932), s.1.

⁴⁴⁰ A. Şeyrani, “Mehmet Akifi Dinleyiniz”, **Rize**, 277, (1937), s. 1 - 2.

⁴⁴¹ Sıtkı Can, “Kültürel Araştırmalar”, **Rize**, 259, (1936), s. 2.

Halk şairi olarak belirtilen Mapavrili Ali Osman da Rize bölgesinin yetiştirmiş olduğu şairlerdendir. Ali Osman'ın şiirlerinde duygular son derece kuvvetlidir. Şiirlerinde duygu yoğunluğunun fazla olması O'nun yaşamış olduğu aşka bağlanmaktadır. Nitekim sevip kavuşamadığı kızın katılacağını duyduğu düğüne kendisi de giderek, kıza söylediği atma türküde duygularını açıkça belirtmiştir.

Yeni çektimde geldim kayığımı yalıya.
Halâ nikâhlı mısın sen o Atinalıya?
Akşamdan kevretin ya gitte ser avlıya
Davan pak olmadı mı gide gide valıya?
İşini danışmadın köydeki ahalıya
Sen bu hale düşmezdin bakmasan bahalıya
Alıp gideyim onu söyleyin zavallıya⁴⁴²

Bölgenin yetiştirmiş olduğu diğer şairler Recep Reis⁴⁴³ ve Gündoğdulu Topal Osman'dır.⁴⁴⁴

Şairlerin yazmış olduğu şiirler atma türkü niteliğindedir. Günümüzde de Karadeniz bölgesinde atma türkü son derece yaygındır. Topal Osman'la arkadaşı Nihat Şehirlan arasındaki yapılan atışma da bu duruma örnektir.

Nihat:

Şu yokuştan yukarı
Çok dikenler taradık
Osman'ı bulmak için
Hayli zaman aradık

Topal Osman:

Evvel dostlarımızı
Bizde gezip aradık
Hepisinin halinden

⁴⁴² Sıtkı Can, "Halk Şairi Mapavrili Ali Osman", **Rize**, 260, (19.09.1936), s. 2.

⁴⁴³ Sıtkı Can, "Halk Şairlerinden Recep Reis", **Rize**, 262, (1936), s. 2.

⁴⁴⁴ Sıtkı Can, "Halk şairlerimizden Gündoğdulu Topal Osman", **Rize**, 263, (1936), s. 2.

Birer birer sorardık
Her işin karşısına
Bir manavra kurardık
Şimdi vaktimiz geçti
Yaprak gibi sarardık
Bakma beyazlığıma
Ta yürekten karardık...⁴⁴⁵

Türk Edebiyatında Kopuz'un yeri ve önemi A. Caferoğlu tarafından anlatılmıştır. Kültür Tarihi başlığı altında kaleme alınan bu yazı, Ülkü Gazetesi'nden aktarılmıştır.⁴⁴⁶ Caferoğlu makalesinde Türk kopuz tarihinin Orta Asya Türklerine⁴⁴⁷ kadar gittiğini belirtmektedir.

Ülküden alınan ve Rize Gazetesi'nde yayımlanan hikâyelerden biri "Bir Romancı Profili" adlı yazıdır. Bu yazıda da Ali Galip'in hayatı ve yaşadığı zorluklar ele alınmıştır.⁴⁴⁸

Genel olarak bakıldığında gazetede zengin bir edebiyat dokusuna rastlanmaktadır.

3.2.7. Şiir

Edebiyatımızın önemli ürünlerinden biri olan şiire gazetede de önemli bir yer verilmiştir. Gazetenin elimizdeki mevcut sayılarında siyasi, ekonomik, kültürel, tarih gibi çeşitli alanlarda kaleme alınmış 134 tane şiir bulunmaktadır. Şiirler siyasi, ekonomik, kültürel, tarihi kısaca hemen hemen her alanda yazılmıştır. Hepsisi önemli olay ya da günleri anlatmaktadır. Edebi içerikleri çok zengin olmasa da insanların duygu ve düşüncelerini yansıtması açısından önemlidir. Gazetede yer alan birkaç şiiri buraya aktarmak yerinde olacaktır.

⁴⁴⁵ Sıtkı Can, "Halk şairlerimizde Gündoğdulu Topal Osman", **Rize**, s. 2.

⁴⁴⁶ A. Caferoğlu, "Cihan Edebiyatında Türk Kobuz'u", **Rize**, 272, (1936), s. 2.

⁴⁴⁷ A. Caferoğlu, "Cihan Edebiyatında Türk Kobuz'u -2-", **Rize**, 273, (1936), s. 5.

⁴⁴⁸ Nahid Sırrı, "Bir Romancı Profili", **Rize**, 278, (1937), s. 4, 7.

Lozan

1914:

Genel Harbın başlangıcı,
Birçok hükümdarların
Kan içinde
Yuvarlandı tacı...

Tahtlar devrildi,
Ülkeler parçalandı;
Bütün ufuklar
Bir alevle yandı,
Ne devletler devrildi;
Ne uluslar uyandı.

Kan, her taraf kan,
Ateş çemberi içinde
Kalmıştı cihan...
Mondros bırakışması,
Sevr antlaşması,
Bir ölüm haberi
Taşıyordu her maddesi
Onu imza edenler Türk değildi,
Sultanların kölesi,
Türk değildi hiçbirisi.

Cevap verdi onlara,
Onu yapanlara,
Lozan ufuklarında
Türkün Tunç sesi

1918 – 1922:

En korkulu yıllardı,
İçimizde yanan bir özlem vardı.
Erkinlik için,
Özgenlik için
Yıllarca koştuk;
Beklediğimiz günlere
En sonunda kavuştuk.

Sakarya, Dumlupınar,
Dalgalandı esişin
Lozana kadar.
Lozan:
İşte odur
Erkinliğimizi
Bütün acuna tanıtan

O Büyük Kurtarıcı
Bırakmadı yurttu
Tek bir yabancı,
Karıştırdı Tarihe
O karanlık tacı...

24 Temmuz 1923 Lozan
Getirdi bizlere özgür bir vatan
Atatürktür
Onu tarihe yazan;
Var olsun Ulu Başkan,
Var olsun Ulu Başkan.⁴⁴⁹

(Sıtkı Can)

⁴⁴⁹ Sıtkı Can, "Lozan", **Rize**, 252, (1936), s. 2 - 3.

Tarih Diyor

Bozkırlarda yaşardık tarih daha çocuktu
Tarihi biz büyüttük, küçüktü, yavrucuktu.
Dünyaya ışık saçtık; kendi bilgimiz çoktu,
Tarih diyor: Siz varken; başka milletler yoktu
Tanyerinden batıya dolu dizgin uzandık,
Çinmaçın ellerinde kükremiş bir aslandık,
Savaştan savaşa biz asırlarca dayandık,
Tarih diyor: Siz varken; başka milletler yoktu.

Başbuğların önünde Kayserler diz çöktüler,
Şahlar durup Hakânın eline su döktüler.
Kırallar baş vererek zencirleri söktüler,
Tarih diyor: Siz varken başka milletler yoktu.
Asur, Babil çölünde medeniyet yaratan
Mısır, Yunanistanı; bu ışıkla donatan
Türkün, akın kolları... Bunu bize anlatan
Tarih diyor: Siz varken; başka milletler yoktu.⁴⁵⁰
(Muallim Vahit)

3.2.8. Bilmeceler, Atasözleri, Mani ve Fıkralar

Rize Gazetesi'nde bilmece, atasözleri, vecizeler, fıkra ve manilere de yer verilmektedir. Gazetede toplam 98 adet bilmece bulunmaktadır. Bunların 51 tanesi 1931, 47 tanesi 1932 yılına aittir. Gazetenin bundan sonraki sayılarında bilmecelere rastlanmamaktadır. Her bilmece için bir bilmece kuponu verilmiş, bilmecelerin cevapları düzenli olarak bir sonraki hafta yayımlanmıştır. Bilmecenin cevabı yayımlanırken, okuyucuya yeni bir bilmece daha sorulmuştur. Bilmeceye doğru cevap verenlerin isimleri ise gazetede belirtilmiş, ilk üçe girenlere hediyeler verilmiştir. Gazetede yer alan bir bilmece şöyledir:

⁴⁵⁰ Vahit, "Tarih Diyor", **Rize**, 4, (1931), s. 2.

Türkiye'nin güzel beldelerinden dört harfli bir şehir ismi bulunuz. Birinci ve dördüncü harfleri kadının eşi olsun. İkinci ve üçüncü harfleri alâmet, nişan manasına gelsin. Dördüncü ve üçüncü harfleri bir emirdir. Üçüncü, dördüncü ve birinci harfleri bir araya gelince altın olur. Üçüncü, ikinci ve birinci harfleri aşağı demektir. Birinci, dördüncü, üçüncü ve dördüncü harfleri kapıları kapalı tutmağa yarar. İlk ve son harfleri ise musikiden bir notadır.⁴⁵¹

Görüldüğü gibi bilmeceler çok kolay olmamakla birlikte, insanı düşünmeye zorlamaktadır.

Gazetede atasözlerine de yer verilmiştir. 1931 yılında 7, 1939 yılında 1 tane olmak üzere toplamda 8 tane atasözü yayımlanmıştır. Bu atasözleri alt alta birçok atasözünden meydana gelmektedir. Gazetenin özellikle ilk yıllarında sık sık karşımıza çıkan Atasözleri, halk arasında kullanımlarının yaygınlaştırılması amacını taşımaktadır. Gazetede yer alan atasözlerinden bir kaç şunlardır: “Öfke ile kalkan, zararlar oturur”, “Keskin sirke küpüne zarar verir.”, “Dost sözü acı ilaçlara benzer: İçimi hoş değildir amma şifa vericidir.”, “Bir tabii inatçı etrafında on mecburi inatçı yaratır.”⁴⁵² Bu alandaki diğer çalışma ise vecizelerdir. Gazetede yer alan bazı vecizeler ise şunlardır: “Milletini sev ve sevdik”, “Görüştü bilgiye, gidişte ülküye inanırız”, “Türk inkılabı Türkünür”, “Ne mutlu Türküm diyene.”⁴⁵³

Rize Gazetesi'nde yalnızca bir defaya mahsus mani yayımlanmıştır. 1933 yılında yayımlanan bu mani, oldukça keyiflidir.

Allı pullu bıçağım,
Ben seni alacağım.
Eğer almazsam seni,
Kendimi vuracağım.

*

Kama çekerim kama,
Bir kız verin arkama.

⁴⁵¹ “Bilmece”, **Rize**, 3, (1931), s. 7.

⁴⁵² “Atalar sözü!”, **Rize**, 3, (1931), s. 6.

⁴⁵³ “Vecizeler”, **Rize**, 469, (1940), s. 2.

Bir de dul karı verin,
Götüreyim babama.

*

Duman dağdan yürüsün,
Kız yüreğin çürüsün..
Sen aşkı inkâr ettin
Saran kollar kurusun.⁴⁵⁴

Gazete yayımlanan bu mani ve atasözlerinin çoğunluğu Rize bölgesine özgüdür.

Rize Gazetesi'nde toplam 4 adet fıkra bulunmaktadır. Bunlardan ikisi 1932 yılında, diğer ikisi de 1933 yılında yayımlanmıştır. Gazetede yayımlanmış olan Bir Harita adlı fıkra, burada örnek olarak verilmiştir.

Vaktiyle Türk Hükûmeti ile yabancı bir devletin hudutlarını belirlemek için bir komisyon oluşturulur. Yabancı memurlar Türkiye hududunu gösteren bir harita isterler. Buna yoktur cevabı verilir. Yabancılar hayret edince Türkler: Biz bu yerleri ölçü ile almadık, yumrukla aldık. Hakkın ve hududun haritası kuvvettir demişler.⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ “Maniler”, **Rize**, 89, (1933), s. 3.

⁴⁵⁵ “Şen fıkralar”, **Rize**, 68, (1932), s. 7.

SONUÇ

Rize bölgesinin ilk yerel gazetesi olan Rize, 1931 – 1942 yılları arasında yayımlanmış olup, dönemin ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal, sağlık gibi konuları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Gazete, yapılan inkılaplara ve çıkarılan kanunlara yayımladığı yazılarla destek olmuş ve halkı bu ülkü doğrultusunda birleştirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte sağlıktan edebiyata, tarihten ekonomiye kadar her alanda bilgi verilmiş ve halkın bilinçlendirilmesi için çalışılmıştır.

Gazetede yazılmış ya da başka gazetelerden alınarak yayımlanmış olan makale ve yazı dizilerinin çoğunluğunu sağlık ve tarım konuları oluşturmaktadır. Tarım alanında özellikle narenciye ve çay ticareti ile ilgili yazılar göze çarpmaktadır. Yine çayın bölgede yetiştirme süreci gazete haberlerinden ayrıntılı olarak takip edilebilmektedir. Çay tarımının özellikle 1936'dan sonra Rize halkı arasında etkili olmaya başladığı da yine gazete haberlerinden öğrenilmektedir. Çayın bölgede yetiştirmeye başlamasıyla birlikte, bölge ekonomisinde de önemli bir canlılık görülmektedir. Rize'de bir marka haline gelen çay hakkında her türlü bilgiye gazete haberlerinde rastlanmaktadır.

Muhtemelen gazetede sağlık üzerine yazılan yazıların fazla olmasının sebebi, bölgede insan ve hayvanlar arasındaki salgın hastalıkların son derece yaygın olmasıdır. Nitekim bölgede görülen sıtma, kuduz, difteri, yine bölgeye özgü olan bağırsak kurdu ya da kancalı kurt olarak bilinen ankilostom hastalığının yalnızca sağlığı değil bölge ekonomisini de olumsuz etkilediği görülmektedir.

Rize Gazetesi'nde, bölge halkının sadece sorunlarına ve ihtiyaçlarına değinilmemiş, mutluluk ve sevinçleri de paylaşılmıştır. Mesela Hatay'ın anavatana kavuşması bölgede büyük bir sevinçle karşılanmış ve bayram havasında kutlanmıştır. Yine Lozan Antlaşması'nın yıldönümü, her yıl düzenlenen yılbaşı baloları büyük bir coşkuyla kutlanmıştır.

Gazetenin 1931 – 1934 yılları arasında yayımlanan nüshalarında şiir, mani, atasözü gibi edebi ve kültürel unsurlara yer verilirken 1935 yılından sonra bu unsurlara hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Özellikle 1940 yılından sonra gazetede siyasi haberler daha fazla yer kaplamaktadır. Bunun en önemli sebebi tüm dünyayı yakından ilgilendiren II. Dünya Savaşı'nın başlamış olmasıdır. Nitekim Rize Gazetesi'nin de bu dönemde dünya haberlerine geniş bir yer verdiği ve cephelerde yaşanan gelişmeleri devamlı aktardığı görülmektedir.

1931-1933 yılları arasında Rize Gazetesi'nde sürekli yer alan bir haber başlığı da Rize-İspir yoludur. Bölge ekonomisinin şah damarını oluşturan bu yolun yapımına çok sayıda kişinin yardımında bulunduğu anlaşılmaktadır. Maddi imkânları olmayanların boş vakitlerini yol için amelelik yaparak geçirdiği gazete haberlerinde anlatılmaktadır. 1935 yılında yol hakkında bir habere rastlanmamakla birlikte, 1936 yılından sonra konu hakkında haberlere rastlanmaktadır.

Rize Gazetesi'nde tarih, edebiyat alanında da pek çok yazı ve yazı dizisi bulunmaktadır. Gazete incelendiğinde Orta Asya'ya kadar uzanan Türk tarihi hakkında çok fazla olmasa da bir bilgi birikimi ele edinilebilmektedir. Bununla birlikte Atatürk'ün hayatı, gençlik yılları, askerlik dönemi, yaptığı inkılaplar hakkında önemli bilgilere rastlanmaktadır.

Gazetenin her sayısında çeşitli kurumlar tarafından verilen ilanlara rastlanmaktadır. Kimi zaman iki üç sayfa fazla çıkan gazetenin fazla sayfaları tamamen ilanlara ayrılmıştır. Kurumların verdiği ilanlar dışında kayıp ilanlarına fazlaca rastlanmaktadır. Dikkat çeken bir ayrıntı ise 1941 ve 1942 yıllarında verilen kayıp ilanı sayısının geçmiş yıllara göre fazla olmasıdır.

Çalışmamızda belirtmiş olduğumuz gibi, bölgenin ilk yayın organı Yeni Ay dergisi olmuş, fakat varlığını devam ettirememiştir. Rize Gazetesi'nin en önemli özelliği bölgede ilk kez başarıya ulaşmış olması ve uzun bir süre yayın hayatına devam edebilmesidir. Bundan önceki dönemde Rize'deki sosyal ve ekonomik hayatı incelemek için başta Trabzon olmak üzere çevre illerin basın kaynaklarından yararlanılırken, Rize Gazetesi'yle birlikte bu durum değişmiştir. Bununla birlikte gazete yalnızca şehir tarihine değil, ülke ve dünya tarihine de ışık tutmaktadır. Nitekim çalışmada da belirttiğimiz gibi gazetede yalnızca vilayet haberlerine yer verilmemiş, yurt ve dünya haberleri de önemli bir yer kaplamıştır.

KULLANILAN KAYNAKLAR

- Ak, Orhan Naci (2011), **Rize Tarihi**, 2. Baskı, Rize: Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Akmehmet Ömer ve Özkan O. (haz.) (1973), **Rize Sporunda 50. Yıl 1923-1973**, 1. Baskı, Ankara: Öğretmenler Matbaası.
- Albayrak, Hüseyin (1989), **Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış**, 1. Baskı, Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi.
- _____ (2010), **Dünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009**, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Arer, Rahmi (1969), **Türkiye’de Çaycılık ve Turistik Sosyal Kültürel Ekonomik Rize**, 1. Baskı, İstanbul: Çoker Matbaası.
- Avni, Hüseyin (08.11.1926), “Fitnat Hanım”, **Yeni Ay**, (2-2).
- Barışta H. Örcün ve diğerleri (1997), **Rize**, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başbakanlık (1998), **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize**, 1. Baskı, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Bulut, Engin Çağdaş (2013), **Doğu Karadeniz Bölgesi’nin İdari Tarihi (1923-1950)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can, Sıtkı (1935), **Birkaç Söz Birkaç Satır**, 1. Baskı, Rize: Rize Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Kolu Yayını.
- Coşkun, Osman (2013), **Yunanca, Ermenice, Lazca, Gürcüce ve Türkçe Kaynaklara Göre Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı (Artvin – Rize – Trabzon)**, 1. Baskı, İstanbul: Çatı Kitapları.
- Çapa, Mesut (2016), “Rize’nin Yakın Tarihine Bir Bakış (1923-1950)”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi** (20), 293-308.
- Çiçek, Rahmi (2013), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Artvin Vilayetinin Sosyo-Ekonomik Durumu”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi** (14), 133–152.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1932), **İstatistik Yıllığı 1931-32**, 1. Baskı, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı.

- _____ (1938), **İstatistik Yıllığı 1937-1938**, 1. Baskı, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Dizman, İbrahim (Haz.), **Ordu Kültür ve Eğitim Tarihinin Unutulmaz Adı M. Sıtkı Can'a Armağan**, 1. Baskı, Ankara: Ergin Karlıbel Bilgi Vakfı Yayını.
- Girgin, Atilla (1997), **Cumhuriyet Döneminde Türkiye'deki Yerel Basının Gelişimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Goloğlu, Mahmut (1973), **Anadolu'nun Milli Devleti Pontus**, 1. Baskı, Ankara: Kalite Matbaası.
- _____ (1981), **Milli Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa**, 1. Baskı, Trabzon.
- Günay, Turgut (1978), **Rize İli Ağızları**, 1. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Gürsoy, H. (1958), "Rize'de Çıkan İlk Dergi: Yeni Ay", **Rize Kültür Dergisi**, (4), 4-4.
- Güvelioğlu, İshak Güven (2010), **Rize Bibliyografyası**, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaçar, Burhan (1984), **Çayın Gübrelenmesi**, 1. Baskı, Ankara: Çaykur Yayınları.
- Kar, Fatih Sultan (2009), "Rize Basın Tarihinden Yapraklar",
www.rizepazar.com/rize_pazar_tarihinden_yapraklar-hbr00689.html (14.03.2016).
- _____ (2010), **Bütün Yönleriyle Rize Spor Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Rize Vitriini Ajans.
- _____ (2011), "Zümrüt Rize Gazetesinin 62 Yıllık Tarihi",
<http://bianet.org/biamag/diger/129833-zumrut-rize-gazetesinin-62-yillik-tarihi>
(14.03.2016).
- Korucuoğlu, Nevin (1990), "Değerli Yazar Arkadaşım Süleyman Kazmaz", **Kemalist Atılım**, (88), 20 – 22.
- Koyuncu, Recep (2015), **Bildiğini Okuyan İmam Zihni**, 2. Baskı, Rize: Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği.
- Mataracı, Hüseyin (1958), "Güneş Spor Kulübü" **Rize Kültür Dergisi**, (1), 31-32.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1998), **Cumhuriyetin 75. Yılında Rize İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, 1. Baskı, Trabzon: M.E.B. Yayınları.
- Odabaşoğlu, Cumhur (1987), **Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928**, 1. Baskı, Trabzon: Karadeniz Gazetesi ve Matbaacılık Ltd. Şti.

Özdoğan, İsmail (2004), **Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rize Gazetesi

Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü (1995), **Rize El Sanatları**, 1. Baskı, Rize: Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü Yayınları.

Rize Valiliği (1968), **1967 Rize İl Yıllığı**, 1. Baskı, Ankara: Önder Matbaa.

_____ (1973), **Cumhuriyetin 50. Yılında Rize 1973 İl Yıllığı**, 1. Baskı, Ankara: Tisa Matbaası.

Sarıkaya, Makbule (2004), **Milli Mücadele Döneminde Rize**, 1. Baskı, Ankara: ATAM.

Taymas, Abdullah Battal (1950), **Yeşil Rize ve İli**, 1. Baskı, Ankara: Doğu Matbaası.

“Türkçe Ezan ve Namaz”, gokboru-otagi.blogspot.com.tr/2014/08/turkce-ezan-ve-namaz-html (16.03.2016).

Yavuz Avşar, Filiz ve Koyuncu, Recep (2014), **Tarihin Tozlu Sayfalarından: Rize’de Sağlık**, 1. Baskı, Rize: Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği.

EKLER

EK.1: 6 Ağustos 1931 Rize Matbaa ve Gazetesinin açılış töreni ve Vali Ekrem Ergür

EK.2: Rize Matbaasının işletmecisi Mustafa Cavaş (Ayaktakilerden soldan sağa 1.) matbaada çalışan ustalarla

EK.3: Rize Gazetesi'nde bahsi geçen Merkez Fidanlığın Umumi Görünüşü:1936 (Recep KOYUNCU Arşivi)

EK.4: Rize Gazetesi'nde bahsi geçen Merkez Fidanlığın Çay bölümü:1936 (Recep KOYUNCU Arşivi)

6 Ağustos 931
Senelik abonesi
250 Kuruştur
Tanesi [5] kuruştur
Telgraf : Rize Gazete

RİZE

İLK ÇIKIŞI
6 Ağustos 931

Yıl : 1 Sayı : 1
Idare yeri
C.H.F. Binasında
Faydalı yazılara
sütunlarımız açıktır.
Basılmıyan yazılar geri verilmez

Perşembe günleri çıkar Vilâyet Gazetesidir.

İLK SÖZ :

İhtiyar tarihten daha yaşlı bir millet olan Türk milleti, karlı tepeleri, bulutları delen yüksek dağlarla çevrilmiş orta Asya yaylalarından doğarak geçmiş zamanların muhtelif devirlerinde müteaddit medeniyetler yaratmıştı sonraları başınıza gelen deridler, hele (dört beşi müstesna) padişakların yaptıkları fenalıklar, azkaldı bu büyük milletin batmasına sebep oluyordu. bereket versin ki babamız «Gazi» nin irade ve idaresile yapılan Cumhuriyet, Türkün yüksek ruhu üzerinde yığılan bütün bu musibetleri süpürüp attı. Fakat, Asırların bizim için boşlukla geçen binlerce eyyamında medeniyet çok ilerledi, diğer milletler fersah fersah bizi geçti. şimdi, gece gündüz çalışarak onlara yetişmek ve (muhitine uymıyan her şey mahvolmaya mahkûmdur) kanunı mucibince de en ince noktalarına kadar bugünkü medeniyete sahip olmak mecburiyetindeyiz.

Medeniyet, beraber yaşanan insanlara bir fayda temin edebilecektir : terakki ise bu yolda ilerlemek demektir. Maksada ermek için en kısa yol bilgi ile gidilen yoldur. Halbuki bizim de en büyük noksanımız kâfi derecede bilgi sahibi olmayışımızdır.

vaziyetin bu ehemmiyeti karşısında biz Rize yazarları halkımızın eksiklerini, yaralarını bulup meydana çıkarmaya ve onların dileklerini dilimizin döndüğü, aklımızın yettiği kadar göstermeye çalışacağız. Bunlardan başka milletimizin geçmiş zamanlarını yokla-

rak onlardan gelecek zamanlar için ibret almaya, milli terbiyemizi daha kuvvetlendirmeye, bugünkü insanların nasıl yaşaması lâzım geldiğini bildirmeye uğraşacağız. Demek ki Rize Gazetesi havadis gazetesi olmaktan ziyade Rizelilerin derdt ortağı ve akılbilgi arkadaşı olacaktır .

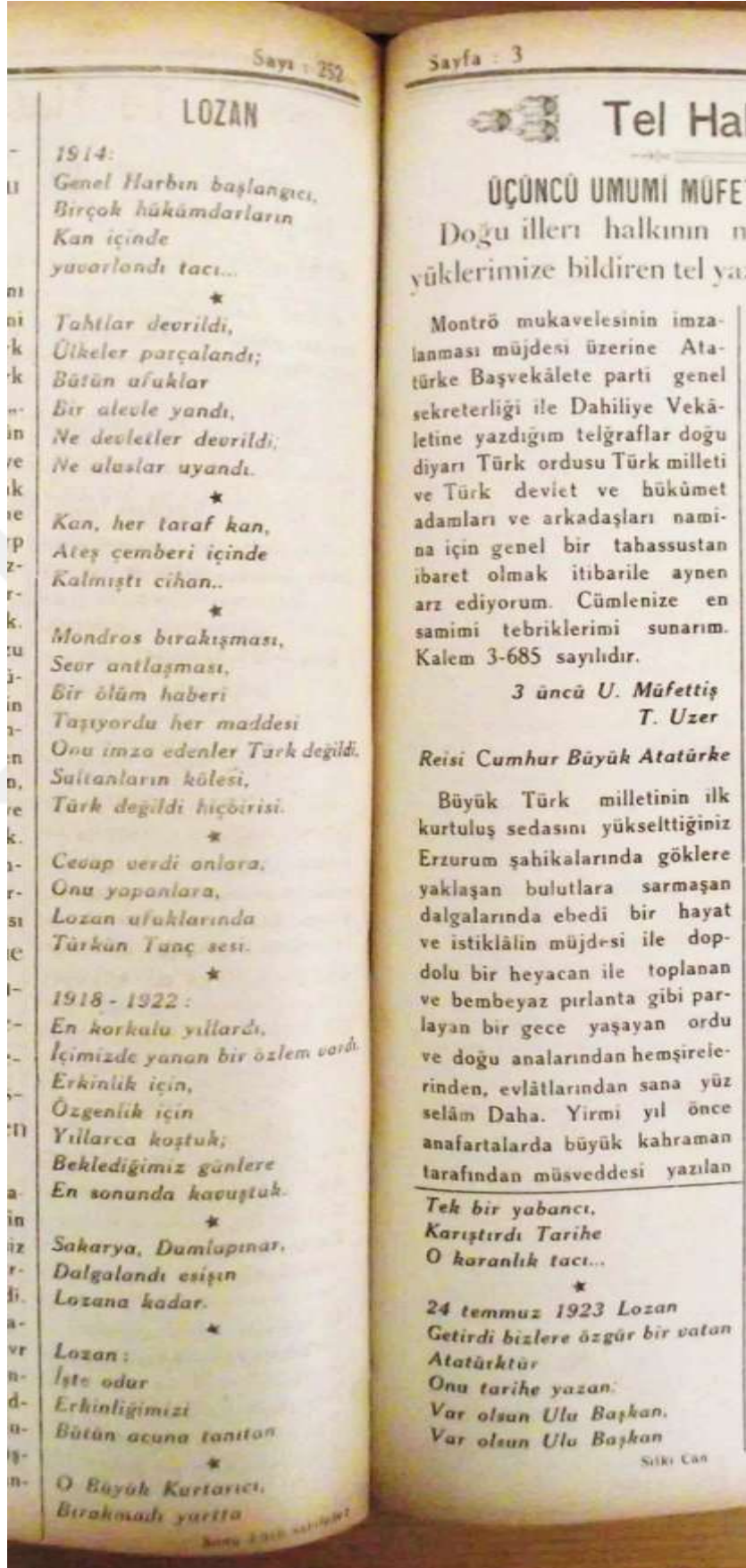
O halde vatandaş, Bu gazeteyi, senin olan bu gazeteyi dikkatle oku veya okut. Ve bizim bilmediğimiz bir derdin varsa bize yaz. Biz, her şeyin caresini buluruz davasında değiliz

Fakat olabilir ki sana bir faydamız dokunur .

Senin de milliete faydalı bilgilerini bize öğret.

Elele verip bu güzel vatan köşesini lâyık olduğu yüksekliğe çıkaralım iyi yaşayalım ve yaşatılm...

99

12 Haziran 1937

Yıl: 6 Sayı: 296

Yıllık abonesi:
250, tanesi (5) Ku.
Faydalı yazılara
sayfalarımız açıktır.
Basılmayan yazılar
geri verilmez.

RİZE

İLK ÇIKIŞI: 6 AĞUSTOS 1931

Adresi: Rize:
Rize Gazetesi
Yönetim yeri:
Cumuriyet
caddesinde
No. 4

Cumartesi günleri çıkar. İL Gazetesidir.

ULU ÖNDER ATATÜRK TRABZONDA

Atatürkü taşıyan İzmir Vapurunun perşembe günü Giresundan geçtiğini haber alan halk yüzlerce motör ve sandallarla 4,5 mil mesafede samimi tezaburat arasında karşılanmışlardır. Bir gün evvel Atatürkü karşılamak üzere motörlerle Trabzona giden Rizeliler Polathane açıklarında bu istikbal merasiminin parlaklığını bir kat daha artırarak İzmir ve Zafer torpidosıyla birlikte limana inmişlerdir. Gemide çok kalmayarak halkın içten gelen coşkun alkışları arasında karaya çıkmışlardır. Mıstaka Vilâyetlerinden, Kazalardan gelen Heyetler, Valilar, Belediye Reisleri olduğu halde iskele başında kendilerine ayrı ayrı takdim edilerek beyani hoşamedi etmişlerdir.

Ulu Önder, büyük küçük bütün Trabzonlular ve civardan gelen binlerce halkın yaşa sesleri arasında sekiz kilometrelik mesafede yollarına çiçekler atılarak devam eden tezaburat arasında köşklerine teşrif buyurmuşlardır.

Doğu halkının samimi ve candan gelen bu sevincinden mütebahsis olmuşlardır.

Trabzonu Şerellendiren Cumar Başkanımız
Kamal Atatürk

MADRID BOMBARDİMAN EDİLDİ

Ankara—9: (A.A.)
İspanyada dün hükümet harp gemileri İspanya fası sahilinde Ceutayı bir saat harp gemisi de bir hükümet limanını bombardıman etmişlerdir.

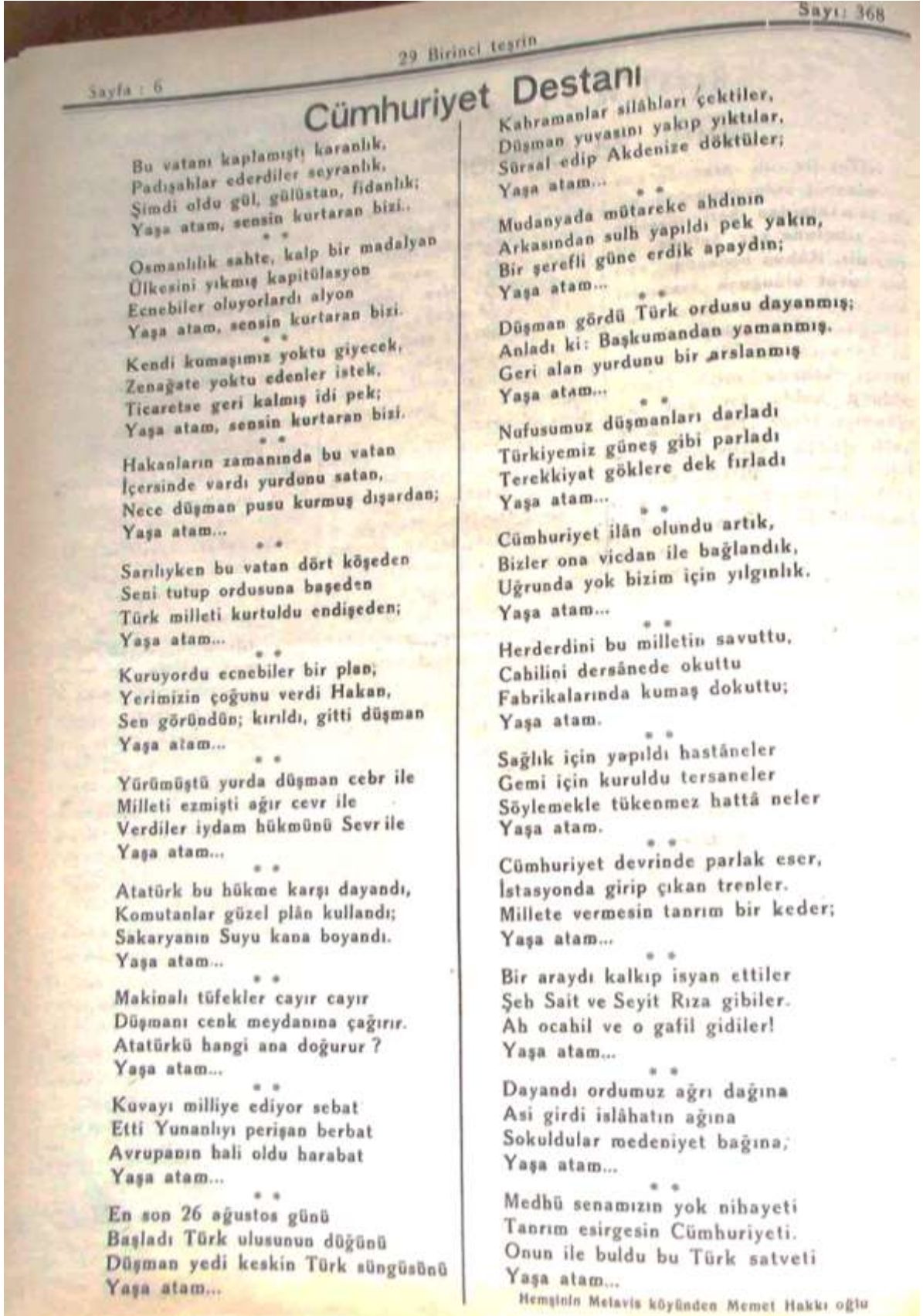
Astı topçusunun Madridi bombardımanı nüfusca ziyat vermiştir. İspanya sahillerinin kontrolü meselesinde yeniden yapılan anlaşmaya nazaran İspanyol limanlarındaki emiyet bölgeleri genişletilecek iki taraftan da doyulandı bombardımanı gibi hadiselerin teker-rür etmemesi hakkında teminat verilecektir.

RÜŞTÜ ARAS İSTANBULDA

Ankara—9: (A.A.)
Hariciye Vekili dün Bükreşten İstanbul'a gelmiştir.

ALMAN HARİCIYE NAZIRI BELGRATTA

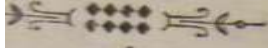
Ankara—9: (A.A.)
Alman Hariciye Nazirinin Belgradı ziyareti münasebetile negredilen resmi tebliğde iki hükümeti alakadar eden bütün meseleler tetkik ve tam görüş birliği tesbit edildiği bildirilmektedir.

L ARASTIRMALAR

Toplıyan : Ortaokul Türkçe Öğretmeni
Sıtkı Can

Gündoğdulu Topal Osman

Gündoğdu halk şairlerinden
Topal Osman Kandemir

Her işin karşısına

Bir manevra l

ÖZGEÇMİŞ

Elif YORMAZ, 16.08.1988'de İstanbul'da doğdu. İlk ve Orta Okulu İstanbul'da, Lise öğrenimini İstanbul'da Küçükyalı Rezan Has Lisesi'nde tamamladı. Yükseköğrenimini Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde yaptı. 2012'de Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Programına başladı. İngilizce bilmektedir.

